

ת"פ 46180/12/12 - מדינת ישראל נגד הרב אליהו בקשי דורון

בית המשפט המחוזי בירושלים

ת"פ 46180-12-12 מדינת ישראל נ' בקשי דורון

בפני כבוד השופט הבכיר, צבי סגל

מדינת ישראל

המאשימה:

ע"י ב"כ עו"ד דן בהט

מפרקליטות מחוז ירושלים (פלילי)

נגד

הרב אליהו בקשי דורון ע"י ב"כ עו"ד ירון קוסטליץ, עו"ד שני
רוזן

הנאשם:

הכרעת - דין

תוכן עניינים

עמודים	הנושא
4	פתח דבר
6	עובדות כתב האישום
9	תשובת הנאשם לכתב האישום
10	תמצית העובדות שאינן שנויות במחלוקת ועיקרי יריעת המחלוקת
11	מבט-על על הראיות
15	עיקרי טענות הצדדים
18	דין והכרעה
18	קבילות אמרות החוץ של הנאשם
19	פרוטוקול עדותו של הנאשם בתיק האחר
20	אמרות הנאשם במשטרה
34	תוכן ומשקלן של אמרות הנאשם במשטרה
43	הימנעות הנאשם מלהעיד במשפט
48	הימנעות הנאשם מלהשיב לאישום
50	האם הורה הנאשם לרב אוחנה להנפיק את התעודות הכוזבות?
51	עדות הרב יצחק אוחנה
51	מהות הקשר בין הנאשם לרב אוחנה
53	עדותו של הרב אוחנה
58	משקל עדותו של הרב אוחנה
62	מסלול הלימודים לאנשי כוחות הביטחון - סקירה ואבני דרך
80	החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט - האם הינה בגדר החלטה מחייבת
84	המורה על הנפקת תעודות השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון?
89	מכתבו של מר חיים ישראלי לנאשם מיום 3.11.99
92	בג"ץ "סקעת"
95	מועד מתן ההוראה לרב אוחנה להנפיק את תעודות השת"ג
95	מודעות הנאשם להנפקת התעודות הכוזבות
95	האם ידע הנאשם מהו נוסח תעודות השת"ג שהונפקו לאנשי כוחות הביטחון?
99	האם ידע הנאשם שהתעודות הובילו לקבלת הטבות שכר?
101	מודעות הנאשם לכמות הלומדים בבתי המדרש השונים
102	הפן המשפטי
103	קבלת דבר במרמה
106	נסיבות מחמירות
107	ניסיון לקבלת דבר במרמה
108	מתן תעודה כוזבת
109	מרמה והפרת אמונים
110	מה הניע את הנאשם להורות על הנפקת תעודות השת"ג הכוזבות?
112	הגנה מן הצדק - אכיפה ברגנית
118	התוצאה

פתח דבר

1. התיק המונח להכרעה לפניי, הינו ספיח של פרשת מרמה חמורה, שכונתה "תיק הרבנים" או "פרשת הרבנים", הנוגעת למסגרות לימודים תורניים שונות שהוקמו לאנשי כוחות הביטחון בשנים 1999-2001, ואשר מטרתן הייתה קבלת תעודת השכלה תורנית גבוהה (להלן: "**תעודת השת"ג**").
2. כמפורט בהרחבה בכתב האישום דנן ובת"פ (י-ם) 260/08 **מדינת ישראל נ' מאיר רוזנטל** (להלן: "**התיק האחר**"), מכללות שונות, כמו גם הרבנות הראשית, הנפיקו במרמה מסמכים ותעודות הכוללים נתונים כוזבים, במטרה ליצור מצג לפיו תלמידי המסלול עומדים בקריטריונים של הרבנות הראשית לקבלת תעודת השת"ג, ובקריטריונים של גופי הביטחון לקבלת הטבות שכר בגין לימודים תורניים. על סמך מצג כוזב זה, אישרו גופי הביטחון את זכאותם של אנשי הקבע והשוטרים להטבות שכר ושולמו ליותר מאלף איש הטבות שכר בסכומי עתק, שהגיעו למאות מיליוני שקלים.
3. במהלך חקירה רחבת-היקף של תופעת תעודות ההשת"ג הנ"ל, מסר כב' הרב בקשי דורון (להלן: "**הנאשם**"), כבר ביום 27.1.04, הודעה ראשונה במשטרה, שנגבתה בעדות פתוחה ללא אזהרה. עם התפתחות החקירה, נחקר הנאשם בשנית ביום 4.10.06, הפעם באזהרה. ביום 2.11.08, הוגש כתב האישום בתיק האחר, בגדרו לא נכלל הנאשם, משום שהוחלט באותה עת כי קיים ספק באשר למידת מעורבותו בפרשה.
4. ביום 24.5.10, התייצב הנאשם בבית המשפט למסירת עדותו כעד תביעה בתיק האחר. במהלך העדות שינה הנאשם את טעמו (בין באופן מהותי, כנטען על ידי באי כוח המאשימה, ובין ברמת ה"ניואנסים", כלשון באי כוחו), ומסר דברים שונים מאלו שמסר קודם לכן בהודעותיו במשטרה. בעקבות מתן העדות, הורה פרקליט המדינה, על דעת היועץ המשפטי לממשלה, לפתוח מחדש את תיק החקירה נגד הנאשם, והאחרון נחקר במשטרה פעמיים נוספות, ביום 27.4.11 וביום 17.5.11.
5. בסופו של דבר, ביום 24.12.12, הוגש נגד הנאשם כתב האישום דנן.
6. בסמוך לאחר הגשת כתב האישום עתרו באי כוחו המלומדים של הנאשם להחשת הדיון בתיק, נוכח מצבו הבריאותי של הנאשם (נושא שיידון בהרחבה בהמשך גם בהקשר לסוגיה אחרת). בית המשפט נעתר לבקשה, ובמסגרת הדיון שנערך כבר ביום 10.1.13, העלו באי כוח הנאשם טענה מקדמית לפיה דינו של כתב האישום להתבטל מחמת הגנה מן הצדק, לפי שהעמדתו לדיון של הנאשם נסמכה בעיקר על עדותו בבית משפט זה (בפני מותב אחר), בתיק האחר, מבלי שהוזהר קודם לכן בדבר זכותו שלא להפליל את עצמו, כמצוות סעיף 47 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א - 1971; כמו גם על אמרותיו במשטרה שנגבו בסמוך לאחר מתן

העדות בבית המשפט, בהן אישר הנאשם את תוכן העדות בבית המשפט מבלי שנאמר לו כי אינו מחויב לעשות כן.

7. עמדת המאשימה, מנגד, בקליפת אגוז, הייתה כי זכויות הנאשם לא נפגעו בהליכים אלו, וכי אין בפגיעה, ככל שהייתה, כדי להצדיק את הסעד המבוקש.

8. נוכח אופייה של הטענה קבעתי, כי הראיות הנוגעות לה יישמעו במסגרת מקדמית, קודם לשמיעת הראיות בתיק לגופו, שלאחריהן תינתן החלטה לגוף הבקשה; זאת, כמצוות סעיף 150 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב - 1982, הקובע כי בית המשפט **"יחליט בטענה לאלתר, זולת אם ראה להשהות את מתן החלטתו לשלב אחר של המשפט"**. בהתאם למתווה זה, הביא תחילה ב"כ הנאשם את ראיותיו, בגדרן העיד את הנאשם כעד מטעם ההגנה, והמאשימה הביאה את ראיותיה.

9. בהחלטתי מיום 2.5.13 דחיתי את בקשת הנאשם לביטול כתב האישום מחמת הגנה מן הצדק. נימוקי פורטו בהרחבה בהחלטה נפרדת, אך יצוין כאן ועתה בתמצית, כי קבעתי שהנאשם לא היה מודע לזכותו שלא להפליל את עצמו לפי סעיף 47 לפקודת הראיות, ועל כן גם לא ויתר על זכות זו עת מסר את עדותו בפני בית המשפט בתיק האחר. משכך, באי היידוע, כמו גם בעשיית השימוש באותה עדות, נפל פגם מסוים בהתנהלות המאשימה. יחד עם זאת, לא שוכנעתי כי עוצמת הפגיעה הייתה כה חריפה עד שהצדיקה את ביטול כתב האישום מחמת הגנה מן הצדק; הן כשלעצמה, והן עת ניתן לרפאה במסגרות חריפות פחות, לרבות בחינת אפשרות פסילתן של ראיות, ועל כך עוד יורחב בהמשך דיוננו.

10. משנדחתה הטענה המקדמית, החלו הצדדים בהבאת ראיותיהם לגוף האישום.

11. יצוין, כי כתב האישום דנא הוגש תוך כדי שמיעת הראיות בתיק האחר. לעובדה כי שני התיקים נשמעו במקביל (אף אם באופן חלקי בלבד), הייתה השלכה ישירה על התנהלות והתמשכות ההליכים שלפניי: מחד גיסא, ראיות רבות הוגשו בהסכמת הצדדים, ובכך הם תרמו הדדית ליעילות ההליכים ויש לשבחם על כך; מאידך גיסא, ניסיונו של בית המשפט להמתין עד למתן הכרעת הדין בתיק האחר, בטרם יעלו על דוכן העדים עדי תביעה אשר היו נאשמים שם (ניסיון שלא צלח בסופו של דבר), גרם לעיכוב בניהול התיק דנא.

12. אף היקפו הנרחב של התיק - קרוב ל-2,000 עמודי פרוטוקול, עדים ומוצגים רבים, כמו גם בקשות דחייה שונות מטעמים מוצדקים, דיון בטענות מקדמיות וניסיונות להביא לגישור בין הצדדים, גרמו להתמשכותם של ההליכים במידה המתבקשת בנסיבות העניין ואף הובילו לדחייה מסוימת במתן הכרעת הדין. עם זאת, נראה שגם במצב דברים זה נשמר האיזון המתבקש בין יעילות דיונית לבין השמירה על זכויות הנאשם.

13. עוד יצוין, כי בשנה האחרונה חל עיכוב במתן ההכרעה דנא, שכתובתה הסתיימה כבר במהלך שנת 2016, זאת בעקבות הבקשה שהוגשה להפסקת הליכים והדיונים שהתקיימו בעקבותיה (ראו: החלטה נפרדת בבקשה מיום 18.4.17).

אשר על כן, בשלה אפוא העת להכריע בסוגיות שבמחלוקת, הכול על פי על פי התשתית הראייתית שהונחה לפניי, בהתחשב בטיעונים שהושמעו על ידי ב"כ הצדדים ובשים לב להוראות החוק וההלכה הפסוקה.

עובדות כתב האישום

14. כתב האישום מייחס לנאשם מאות עבירות של **קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות** - לפי סעיף 415 (סיפא) לחוק העונשין, התשל"ז - 1977 (להלן: "**חוק העונשין**"); מאות עבירות של **ניסיון לקבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות** - לפי סעיף 415 (סיפא) בצירוף סעיף 25 לחוק העונשין; מאות עבירות של **מתן תעודה כוזבת** - לפי סעיף 281 לחוק העונשין; ועבירה של **מרמה והפרת אמונים** - לפי סעיף 284 לחוק העונשין.

להלן בתמצית עיקרי העובדות הנטענות בכתב האישום:

הנאשם כיהן בין השנים 1993-2003 כרב הראשי לישראל, ובתוקף תפקידו היה אחראי, בין השאר, על עבודתה ופעולתה של הרבנות הראשית לישראל (להלן: "**הרבנות הראשית**"), לרבות בנושא מתן תעודות הסמכה לרבנות.

בתקופה הרלוונטית לאישום, אפשרו צה"ל, משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר (להלן: "**כוחות הביטחון**"), לקצינים ונגדים המשרתים בכוחות הביטחון הללו, לקבל תוספת שכר המקבילה לזו המוענקת למי שמחזיקים בתואר אקדמי, בגין הסמכה לרבנות. מדובר בהטבת שכר משמעותית שנעה בין 2,000 ל-4,000 ₪ מדי חודש. לצורך ההכרה ומתן האישור לתוספות השכר בגין הסמכה לרבנות, דרשו כוחות הביטחון מהמשרתים שביקשו ליהנות מתוספת השכר האמורה, תעודת הסמכה של הרבנות הראשית.

במהלך השנים 1999-2003, הוקמו ברחבי הארץ כיתות לימוד פרטיות בשכר, אשר תכליתן הייתה לאפשר למשתתפים בהן, היינו - לאנשי כוחות הביטחון, לקבל בתום לימודיהם תעודה מהרבנות הראשית, שתוכר כתעודת "הסמכה לרבנות", שכביכול זיכתה אותם, על פי דרישות כוחות הביטחון, בהטבת השכר. בראש המוסדות שהוקמו עמדו, ברוב המקרים, רבנים שניהנו בתפקידים בכירים במערך הרבנות - רבני ערים, חברי מועצת הרבנות הראשית בעבר ובהווה, ואף רבנים ראשיים לשעבר. ראשי המוסדות הללו פעלו לכך שהרבנות הראשית תכיר בלימודים אלה ותעניק למי שסיימם הסמכה בדמות תעודת "השת"ג".

למסגרות לימוד אלה הצטרפו בתקופה האמורה כ-1,500 משרתים בכוחות הביטחון (להלן: "**תלמידי כוחות הביטחון**"). ככלל, לא נדרשו מהמשתתפים כל כישורים או הישגים מוקדמים, והם אף לא נדרשו לעמוד בתנאי קבלה כלשהם. משנרשמו כמשתתפים במסלול ההכשרה האמור, נמשכה תקופת לימודיהם הממוצעת בין שנה לשנתיים, בהיקף של כ-10 שעות לימוד שבועיות לכל היותר. בסיום הלימודים במסגרות הלימוד הפרטיות פנו תלמידי כוחות הביטחון (לרוב באמצעות מפעילי מסגרות הלימוד) אל הרבנות הראשית לקבלת תעודות השת"ג מהרבנות.

במענה לבקשות תלמידי כוחות הביטחון, הנחה הנאשם את מנהל מחלקת הבחינות וההסמכה ברבנות הראשית לנפק להם תעודות השת"ג, וזאת חרף הסתייגותו ממתן תעודות אלו, הואיל וידע כי מדובר בתלמידים שאינם עומדים - ולו בקירוב - בקריטריונים לקבלת תעודות אלו, כי הם אינם זכאים להן וכן כי תכלית קבלת תעודות ההשת"ג הייתה לקבל הטבות שכר ניכרות מקופת המדינה. למרות זאת, הורה הנאשם למנהל מחלקת הבחינות וההסמכה ברבנות הראשית, הרב יצחק אוחנה (להלן: "**הרב אוחנה**"), שהיה כפוף להוראותיו, "להעלים עין", לא להקפיד על הקריטריונים המזכים בתעודות ההשת"ג ו"לסגור את העניין" בכך שינפק בפועל את תעודות ההשת"ג לתלמידי כוחות הביטחון, וזאת משיקולים זרים. הנאשם ידע, שבכך הוא מסייע חומרית למוסדות ולמסגרות הלימוד שהופעלו על ידי גורמים בכירים בעולם הרבני וברבנות הראשית, אשר בתמורה לשכר הלימוד שנגבה מתלמידי כוחות הביטחון העניקו את התעודות המזכות בהטבות השכר. הנאשם עשה כן גם בשל שאיפתו להימנע מעימותים עם גורמים מרכזיים במועצת הרבנות הראשית ובעולם הרבני בכלל, אשר הם אלה שהפעילו ונתנו את חסותם למכללות.

בהוראת הנאשם, הנפיקה הרבנות הראשית, באמצעות הרב אוחנה, מאות רבות של תעודות הסמכה כוזבות מסוג השת"ג עבור תלמידי כוחות הביטחון. בנוסף, הרב אוחנה רשם בתעודות שהונפקו פרטים כוזבים היוצרים מצג מטעה לגבי טיבם של הלומדים והלימודים שבגינם ניתנת ההסמכה, וזאת בידיעת הנאשם ובאישורו.

בסך הכל נופקו על ידי הרבנות הראשית בתקופה האמורה כ-1,500 תעודות אשר הוגשו לכוחות הביטחון, ובהסתמך עליהן שולמו לבעליהן הטבות שכר, שעלותן המצטברת לקופת המדינה נאמדת במאות מיליוני שקלים.

במעשיו המתוארים לעיל, קיבל הנאשם דבר במרמה בנסיבות מחמירות וכן ניסה לקבל דבר במרמה בנסיבות מחמירות; זאת, בין היתר בשל היקף המרמה וממדיה, תוך ניצול מעמדו הרם ברבנות הראשית וניצול האמון שניתן בו כרב הראשי לישראל, בכל הקשור בנושא הסמכה לרבנות מצד כלל הגורמים המעורבים, בהם כוחות הביטחון, אשר הסתמכו על התעודות הכוזבות שניתנו בהוראת הנאשם במטרה לאשר מתן תוספות שכר. כמו כן, במאות הזדמנויות שונות גרם הנאשם להנפקת תעודות העשויות להשפיע על זכויותיו של אדם, בידעו שהן כוזבות בפרטים מהותיים, ועשה מעשי מרמה והפרת אמונים הפוגעים בציבור - זאת, בעת היותו בתפקידו כעובד ציבור.

תשובת הנאשם לכתב האישום

15. בתשובתו לאישום, כפר הנאשם באופן גורף בכל העבירות המיוחסות לו בכתב האישום.

לטענתו, בשלהי שנת 1997 פנתה ישיבת "יחוה דעת", בניהולו של הרב דוד יוסף ובראשותו של הרב עובדיה יוסף ז"ל, הרב הראשי לישראל לשעבר, לרבנות הראשית, והציגה תכנית לימודים לתקופה של שנתיים וחצי עבור המשרתים בכוחות הביטחון, אשר תזכה את הלומדים בה בתואר המקביל ל-B.A. התכנית הוצגה באישורם של השר לביטחון פנים דאז, אביגדור קהלני, ורשויות הביטחון, לצורך קידום בדרגות השכר. בהתאם לתכנית, היקף שעות הלימוד השבועיות עמד על כ-10 שעות בלבד למשך תקופה של שנה או שנתיים, והבחינות היו אמורות להיערך על ידי מחלקת הבחינות וההסמכה ברבנות הראשית. התכנית נבנתה במיוחד עבור משרתי כוחות הביטחון, שלא עמדו בתנאים הפורמאליים שהיו קבועים עד אז לצורך קבלת תעודת השת"ג, ובכללם חמש שנות לימודים בישיבה גבוהה או בכולל. למעשה, מדובר היה בתכנית למסלול נוסף לקבלת התעודה, בגדרה הוחלפה הדרישה של חמש שנות לימוד בכולל לתקופה קצרה הרבה יותר. תכנית הלימודים אושרה על ידי הרבנים הראשיים לישראל - הנאשם והרב לאו - בכפוף לעמידה בתנאים שנקבעו. בהמשך לכך, נפתחו תכניות דומות בבתי מדרש נוספים.

לאחר קבלת תלונות, בין היתר בעניין רמת הלימודים ומיהותם של התלמידים, החליטה הוועדה לקביעת נהלי וסדרי בחינות לעניין מתן תעודת השת"ג (להלן: "**ועדת הבחינות**" ו/או "**הוועדה**") ביום 4.2.99, בהתאם לעמדתו של הנאשם, כי אין לקבל את התכנית המוצעת, מלבד אלה שכבר החלו ללמוד. לטענת הנאשם, ארבעה חודשים לאחר מכן, ובניגוד לעמדתו המפורשת והברורה, החליטה הוועדה ביום 7.6.99 לאשר את התכניות של הכוללים, שבראשם עמדו הרבנים הראשיים לשעבר, הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו ז"ל. ביום 3.11.99, על פי בקשת הנאשם, הודיע עוזר שר הביטחון דאז, מר חיים ישראלי ז"ל, לנאשם, כי התכניות אינן מעניקות תואר אקדמי ואינן מוכרות לצרכי שכר. גם יו"ר הוועדה להערכת השכלה תורנית במשרד החינוך, הרב יהושע נוימן, כתב לנאשם (לבקשתו), כי משרד החינוך אינו מכיר בדרגות הניתנות שלא לפי חוזר מנכ"ל משרד החינוך. ביום 19.11.99 פרסמה הרבנות הראשית, בהנחיית הנאשם, מודעה בעיתונות לידיעת אנשי כוחות הביטחון, לפיה לתעודת השת"ג זכאי רק מי שמעל גיל 18, שלמד בישיבה גבוהה חמש שנים, 35 שעות שבועיות, וכי ללא תנאים אלה לא תוכר התעודה על ידי משרד החינוך, משרד הביטחון וצה"ל.

הנאשם טען להגנתו, כי לנוכח הודעת משרד הביטחון ומשרד החינוך, לפיהן אין הם מכירים בתכניות אלו, הוא סבר כי התוכניות הללו פסקו, פרט לאלו שכבר החלו ללמוד עוד קודם לכן. עוד נטען, כי בשנים 2000-2001 קבעו רשויות הביטחון באופן מפורש כי לימודי השכלה תורנית גבוהה לא יוכרו כלימודים אקדמאים ולא ידורגו בדירוג אקדמאי עם כל הטבות השכר הנלוות לכך, אלא אם תפקידם מחייב את ההשכלה שרכשו. עם זאת, על מנת שלא

לפגוע במי שהחל כבר את לימודיו עובר לקביעה זו, נקבע "דור מעבר" על ידי צה"ל, משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר.

לטענת ההגנה, רשויות הביטחון היו מודעות היטב לטיב התכניות, על כלל ההיבטים הכרוכים בהן, ובכללם: תקופת הלימודים, היקף הלימודים, אופי הלימודים והבחירות, כך שההחלטה של רשויות הביטחון לאשרן לצורך מתן הטבת שכר לא ניתנה בשל פעולת מרמה.

לאור האמור, נטען על ידי ההגנה כי הנאשם לא קיבל דבר במרמה ולא ניסה לקבל דבר במרמה, לא הורה על מתן תעודות כוזבות ולא ביצע מעשי מרמה והפרת אמונים, או כל עבירה פלילית אחרת.

תמצית העובדות שאינן שנויות במחלוקת ועיקרי יריעת המחלוקת

16. כאמור, הרקע לתיק זה הינו "תיק הרבנים", שעניינו פרשת מרמה חמורה ומסועפת. לעיל כבר צוין, כי במסגרת חקירה רחבת-היקף מסר הנאשם במשטרה עדות פתוחה ללא אזהרה, בגדרה פירט את האירועים שקדמו למתן תעודות ההשת"ג. עם התפתחות החקירה, נחקר הנאשם בשנית, הפעם באזהרה, ואף זומן להעיד בבית המשפט במסגרת התיק האחר. לאחר שנמסרה העדות, ובעקבותיה, נפתח מחדש תיק החקירה נגד הנאשם; האחרון נחקר במשטרה פעמיים נוספות; ובסופו של יום הוגש נגד הנאשם כתב האישום דנא.

על אף היקפו של התיק דנא, עם הגשת תשובתו המפורטת של הנאשם לכתב האישום צומצמו המחלוקות באופן ניכר. אעמוד בקצרה ובאופן תמציתי על עיקרי העובדות והנושאים שאינם שנויים במחלוקת, וכפועל יוצא מכך - על עיקרי יריעת המחלוקת.

אין מחלוקת בין הצדדים בדבר מודעות הנאשם לפרטי תכנית הלימודים שהוצגה על ידי ישיבת "יחוה דעת", לרבות היקפה, אופייה, טיבה, תוכנה ותכליתה. גם אישורה של התכנית על ידי הנאשם אינו שנוי במחלוקת, והמאשימה אף אינה טוענת לפגם כלשהו במעשיו של הנאשם בעניין זה. הסתייגויות הנאשם מהרחבת המסלול הניסיוני והחשש מפני הענקת תעודת השת"ג לבוגריו אף הם אינם שנויים במחלוקת, כמו גם שאלת זכאותם של אנשי כוחות הביטחון לקבלת התעודות, שכן אין חולק כי הלימודים במכללות אינם מקבילים ללימודים בישיבה גבוהה (סיכומי המאשימה בעל-פה, עמ' 1645 לפרוטוקול הדיון מיום 16.7.15, ש' 11-12; עמ' 1655, ש' 24-28).

הסכמות אלו מותירות אותנו עם מספר מצומצם למדי של נושאים שנויים במחלוקת. אלא, שנושאים אלה הם לב ליבו של התיק, ולגביהם רחוקים הצדדים בדעותיהם. המחלוקת העיקרית בין הצדדים נסובה על השאלה האם הנאשם הורה לרב אוחנה להנפיק את התעודות הכוזבות (סיכומי המאשימה בעל-פה, עמ' 1646, ש' 8-10).

בנוסף, חלוקים הצדדים בשאלת תוכן וקבילות של הודעות הנאשם מיום 27.4.11 ומיום 17.5.11; במשמעות הראייתית של אי העדת הנאשם במשפט; ובטענת ההגנה לאכיפה בדרנית.

מבט-על על הראיות

17. רשימה ארוכה של ראיות ומסמכים רלוונטיים הוגשו על ידי הצדדים לבית המשפט. להלן אפרטם מבלי לבוא עדיין בעובי קורתן:

18. מטעם המאשימה העידו: הרב **יהושע נוימן**, איש משרד החינוך (ראו עדותו מיום 4.7.13 עמ' 341-381); מר **נדליה שרייבר**, מנכ"ל הרבנות הראשית בין השנים 1995-2000 (ראו עדותו מיום 14.7.13 עמ' 385-397); מר **רפאל דין**, שימש כעוזרו האישי של הנאשם ברבנות הראשית בין השנים 1993-2003 (ראו עדותו מיום 14.7.13 עמ' 418-431); מר **אליהו בן דהן**, מנהל בתי הדין הרבניים בין השנים 1989-2010, וחבר כנסת כיום (ראו עדותו מיום 12.9.13 עמ' 485-503); הרב **יצחק רלב"ג**, חבר מועצת הרבנות הראשית ובמועצה הדתית בירושלים (ראו עדותו מיום 3.10.13 עמ' 533-557); גב' **רחל עדס**, מנהלת לשכת הרב הראשי לישראל הראשון לציון (ראו עדותה מיום 3.10.13 עמ' 557-561); הרב **שמחה הכהן קוק**, כיהן כחבר במועצת הרבנות הראשית בתקופה בה הנאשם כיהן כרב הראשי וכיום מכהן כרב העיר רחובות (ראו עדותו מיום 3.10.13 עמ' 563-580); הרב **דוד יוסף**, ראש בית המדרש "יחזה דעת" (ראו עדותו מיום 9.1.14 עמ' 540-582); הרב **שלמה בן שמעון**, כיהן כחבר, ובחלק מן הזמן כיו"ר ועדת הבחינות וכן כיהן כדיין בבית הדין הגדול (ראו עדותו מיום 9.1.14 עמ' 585-603); הרב **יהודה דרעי**, מכהן כרב העיר באר שבע וכראש אבות בתי הדין (ראו עדותו מיום 9.1.14 עמ' 604-624); הרב **יצחק אוחנה**, כיהן בין השנים 1998-2004 כמנהל מחלקת הבחינות וההסמכה ברבנות הראשית וכעוזרו של הנאשם (ראו עדותו מיום 23.3.14 עמ' 630-632); עמ' 638-774; מיום 30.3.14 עמ' 776-895; מיום 3.4.14 עמ' 897-942; מיום 1.5.14 עמ' 946-1038; מיום 11.5.14 עמ' 1044-1130; מיום 1.6.14 עמ' 1131-1290); הרב **דוד דרוקמן**, מכהן כרב העיר קריית-מוצקין מזה כ-30 שנה (ראה עדותו מיום 15.6.14 עמ' 1294-1317); הרב **מרדכי נגרי**, מכהן כרב העיר מעלה אדומים וחתום על תעודות ה"יורה יורה" (ראו עדותו מיום 15.6.14 עמ' 1317-1336); מר **רמי מאיר רואימי**, הקים בשנים 1998-2003 מכללה ללימודים תורניים במסלול המיועד לאנשי כוחות הביטחון בבית שאן ומכהן כמנהלה מזה כ-10 שנים (ראו עדותו מיום 19.6.14 עמ' 1351-1401; ומיום 29.6.14 עמ' 1513-1541); הרב **יוסף אליהו**, ראש בית המדרש "דרכי הוראה" (ראו עדותו מיום 22.6.14 עמ' 1404-1496).

19. כמו כן הוגשו מוצגים רבים, ביניהם: הודעת הנאשם במשטרה (כעד) מיום 27.1.04 (להלן: "**ההודעה**").

הראשונה"; הודעת הנאשם במשטרה מיום 4.10.06 (להלן: "**ההודעה השנייה**"); הודעת הנאשם במשטרה מיום 27.4.11 (להלן: "**ההודעה השלישית**"); הודעת הנאשם במשטרה מיום 17.5.11 (להלן: "**ההודעה הרביעית**"); תעודת השכלה תורנית גבוהה ע"ש אריאל סגל (**תב/1**); הודעות יהושע נוימן במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/5-2**); הודעות גדליה שרייבר במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/8-6א**); הודעת רפאל דיין במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/9-9א**); הודעותיהם במשטרה של מגידי שיעור ותלמידי כוחות הביטחון במכללת גן נר (**תב/10-27**); הודעותיהם במשטרה של תלמידים נוספים מבין אנשי כוחות הביטחון (**תב/28-34; תב/79-82; תב/126-152**); הודעת עודד וינר במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/35-36**); הודעת אליהו בן דהן במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/37-38; תב/43**); הודעות מנחם ינובסקי במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/39-42**); הודעת רחל עדס במשטרה ופרוטוקול עדותה בתיק האחר (**תב/44-45**); הודעת הרב יצחק רלב"ג במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/46-47**); הודעת הרב שמחה קוק במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/48-49**); הודעת הרב משה ראוכברגר במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/50-51**); הודעותיהם במשטרה, עדותם בתיק האחר ותעודות עובדי ציבור של גורמים שונים הקשורים באישור הטבות השכר לאנשי כוחות הביטחון (**תב/52-78; תב/83-96**); הודעת הרב דוד יוסף במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/97-98**); הודעות הרב יהודה דרעי במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/99א-ד; תב/102א-ב**); מסמכי ונהלי הרבות הראשית (**תב/100**); מסמכי כוחות הביטחון (**תב/101**); מסמכים שהוצגו לרב יצחק אוחנה במהלך חקירה ראשית (תכתובות של הרבנות/אוחנה) (**תב/103**); הודעות הרב יצחק אוחנה במשטרה (**תב/104א-יד**); קטעים מתוך עדותו של הרב יצחק אוחנה בתיק האחר שהוצגו לו במהלך חקירתו הראשית (**תב/105א-ג**); תיק הבג"ץ מבית המשפט העליון (**תב/106**); תיק הבג"ץ של פרקליטות המדינה (**תב/107**); מסמכים שונים שהוצגו במהלך חקירתו הראשית של הרב יוסף אליהו (**תב/108-112**); הודעת הרב נגרי במשטרה ופרוטוקול עדותו בתיק האחר (**תב/113-114**); מסמכים שונים שהוצגו במהלך חקירתו הראשית של מאיר רוימי (**תב/115-125א**); שני קלסרים בעניין "דרכי הוראה", מסמכים שנתפסו אצל הרב יצחק אוחנה (**תב/328א ותב/328ב**); שני קלסרים "גמ"ח משטרה" ו"אריאל", מסמכים שנתפסו אצל הרב יצחק אוחנה בעניין תלמידי מכלל "אריאל" (**תב/329א ותב/329ב**); ארבעה קלסרים של מכללת "קארו", מסמכים שנתפסו אצל הרב יצחק אוחנה (**תב/330א, תב/330ב, תב/330ג ותב/330ד**); שני קלסרים של "הגר"א", מסמכים שנתפסו אצל הרב יצחק אוחנה (**תב/331א ותב/331ב**); שני קלסרים של "קול יהודה", מסמכים שנתפסו אצל הרב יצחק אוחנה (**תב/332**); קלסר של "יחווה דעת", מסמכים שנתפסו אצל הרב יצחק אוחנה (**תב/333**); שבעה קלסרים "שונות", מסמכים שנתפסו אצל הרב יצחק אוחנה (**תב/334**);

20. ויודגש בשנית, בשל שיתוף הפעולה המבורך והענייני בין באי-כוח הצדדים הוגשו מרבית המוצגים דלעיל בהסכמה, כך שהתייתר הצורך להעיד את עורכיהם, דבר שתרם רבות לניהולו היעיל של המשפט.

21. מטעם ההגנה לא הובאו עדים ואף הנאשם לא העיד להגנתו. נפקותה המשפטית של הימנעותו להעיד תידון בהמשך.

22. מטעם ההגנה הוגשו המוצגים הבאים: מכתבו של הנאשם למר ישראלי מיום 3.11.99 ומכתבו של מר ישראלי לנאשם מיום 3.11.99 (אליו מצורף מכתבו של שר הביטחון לח"כ חיים אורון) (נ/1); מכתבו של הרב נוימן לרב יוסף אליהו מיום 19.8.99 (נ/2); אישור לימודים עבור נתנאל אלזש עליו חתום הרב בן לולו מבית המדרש 'יחוה דעת' (נ/3); תעודת יורה יורה של נתנאל אלזש עליה חתום הרב דוד יוסף מבית המדרש 'יחוה דעת' (נ/4); תעודת יורה יורה של ישראל לחיאני עליה חתום הרב דרעי (התעודה ניתנה על ידי בית המדרש 'יחוה דעת') (נ/5); אישור לימודים של ישראל לחיאני עליו חתום הרב בן לולו מבית המדרש 'יחוה דעת' (נ/6); מכתבו של הרב ראובברגר לרב רפאל דיין מיום 28.11.99 (נ/7); מכתבה של גב' אבוטבול לרב דרעי משנת 2001 (נ/8); מכתבו של הרב אוחנה לרב יוסף אליהו מיום 20.1.99 (נ/9); מכתבו של הרב אוחנה לרב יוסף אליהו מיום 22.2.99 (נ/10); מכתבו של הרב גרוסמן לרב יוסף אליהו מיום 30.12.99 (נ/11); מכתבו של הרב בסיס לרב יוסף אליהו מיום 26.10.99 (נ/12); מכתבו של הרב אוחנה לעו"ד אבי ליכט בעניין תיקון סעיף 18 לתגובת המדינה בבג"ץ (נ/13); מזכר שערך עו"ד אבי ליכט לאחר השיחה עם הרב אוחנה מיום 2.11.12 (נ/14); מכתבו של עו"ד ישעיהו אברהם לעו"ד אבי ליכט מיום 5.11.00 (נ/15); תעודת השת"ג ואישור לימודים עבור שרלי שלום סוויסה מבית המדרש 'מרכז נריה' (נ/16); מסמך רשמי מבית המדרש 'יחוה דעת' שעניינו מחזור ב' לתוכנית מיום 4.12.98 (נ/17); מכתבו של הרב יוסף אליהו לאנשי כוחות הביטחון בעניין התכנית בבית המדרש 'מוריה' מיום 29.6.99 (נ/18); מכתבו של הרב ברוך אידלשטיין בעניין תלמידי כוחות הביטחון בבית המדרש 'אריאל' מיום 27.6.99 (נ/19); תעודת השת"ג ואישור לימודים עבור רמי גבעתי מבית המדרש 'דרכי הוראה' (נ/20); תעודות יורה יורה שהוצגו לרב דרוקמן בחקירתו (נ/21); תעודות יורה יורה שהוצגו לרב נגארי בחקירתו (נ/22); תעודות יורה יורה עבור אהרון דוד ארשטין עליה חתום הרב נגארי (נ/23); אישור לימודים עבור אהרון דוד ארשטין ממכון מ.ל.מ. (נ/24); תעודת יורה יורה עבור זאב לוי עליה חתום הרב רואימי (נ/25); תעודת יורה יורה עבור משה סוויסה עליה חתום הרב רואימי (נ/26); תעודת יורה יורה עבור רפאל אלימלך עליה חתום הרב רואימי (נ/27); אישור לימודים עבור שמעון בן שבו מכולל 'חסדי רוימי ז"ל' בחסות בית המדרש 'דרכי הוראה' (נ/28); אישור לימודים עבור משה סוויסה מכולל 'חסדי רוימי ז"ל' בחסות בית המדרש 'דרכי הוראה' (נ/29); אישור לימודים מבית המדרש 'הגר"א' (נ/30); אישור לפיו בית המדרש 'דרכי הוראה' מוכר

כשיבה גבוהה על ידי המשרד לענייני דתות (נ/32); אישור לימודים עבור מרדכי פראג' מבית המדרש 'דרכי הוראה' (נ/33); עמדת היועץ המשפטי לממשלה בעניינו של הרב שמואל אליהו (נ/34).

עיקרי טענות הצדדים

23. לעמדת המאשימה, הנאשם הוא שנתן את ההוראה לתת לתלמידי כוחות הביטחון את התעודות המבוקשות, על אף שידע כי הם אינם עומדים בקריטריונים לקבלתן, אף לא בקירוב, ועל אף שידע שהתעודות הכוזבות ישמשו אותם לשם קבלת הטבות שכר אשר אינן מגיעות להם ואשר ישולמו מקופת הציבור. חיזוק לכך ניתן למצוא בעדות הרב אוחנה, בעדות רחל עדס, בעדות רפאל דיין, ובראיות נסיבתיות נוספות, לרבות טבלת האישורים, המוכיחות שמועדי האישורים תואמים את דברי הרב אוחנה ולא את גרסת ההגנה (סיכומי המאשימה, פס' 11-14).

לטענתה, כל אמרות החוץ של הנאשם קבילות, כולל עדותו בתיק הרבנים, אלא שנוכח החלטת בית המשפט מיום 2.5.13 בעניין הטענה המקדמית, התייחסה המאשימה רק לחלק בעדות שקדם לתחילת ההפללה העצמית. בהקשר זה נטען, כי ההגנה לא העלתה כל טענה עובדתית לפיה הודעות הנאשם אינן קבילות, מה גם שהנאשם הוזמן לחקירה, הוזנה כדין, הובהרה לו זכותו לקבל ייעוץ משפטי, הוא הבין היטב בפני מה הוא עומד, וגם לאחר כל אלה הוא לא שינה את עמדתו ואת התנהגותו (סיכומי המאשימה, פס' 302-335; פס' 366; פס' 393).

הנאשם לא השיב תשובה מפורטת לכתב האישום בכל הקשור לשאלות המרכזיות שהתעוררו בתיק, ולא העיד לגופו של עניין אלא רק לצורך הטענות המקדמיות, כך שבאי מתן התשובה המפורטת לכתב האישום יש כדי לחזק את הראיות כנגד הנאשם מחד גיסא, ולסייע לקבוע ממצאים ביחס לאי העדת הנאשם מאידך גיסא (סיכומי המאשימה, פס' 365; פס' 413; פס' 418-423). לא זו אף זו, חוות הדעת המוסכמת של ד"ר ורטמן, מומחה ההגנה, ושל הפסיכיאטר המחוזי, לעניין יכולת הנאשם למסור עדות בבית המשפט, קובעת כי "**האפשרות לירידה בכשירות לעמוד בבית המשפט סבירה ביותר**" (להלן: "**חוות הדעת המוסכמת**"). לטענת המאשימה, מדובר בירידה בכשירות בלבד, ולכן יש לקבוע, שכאשר נאשם, שזו "מגבלתו", אינו מעיד, הדבר ישמש לחובתו. עוד הוסיפה, כי אין מקום לראות בחוות הדעת המוסכמת ככזו המאפשרת לנאשם שלא להעיד, ובמקביל לדרוש שאי העדתו לא תהווה חיזוק (סיכומי המאשימה, פס' 427-437). ניתן היה להתרשם מכשירות הנאשם עת העיד בשלב הטענות המקדמיות, כך שבפועל הנאשם יכול היה להעיד על השאלות שבמחלוקת בתיק דנא (סיכומי המאשימה, פס' 466).

לאור המכלול האמור, עתרה המאשימה להרשיע את הנאשם במיוחס לו בכתב האישום.

24. מנגד, לטענת ההגנה, הנאשם לא עבר עבירה פלילית כלשהי: הוא לא קיבל ולא ניסה לקבל דבר במרמה, לא הורה על הנפקת תעודות הסמכה כוזבות, לא היה מודע למצג כוזב ומטעה בתעודות, לא ביצע עבירות מרמה והפרת אמונים, ובפועל אף לא קיבל פרוטה לכיסו (סיכומי הנאשם, עמ' 76, פס' 362; עמ' 1725 לפרוטוקול הדיון, ש' 4-6).

בסיכומי ההגנה נטען, כי הנאשם התנגד לאישור מסלול הלימודים המיוחד לתלמידי כוחות הביטחון מחשש לזילות ברבנות. הנאשם סבר, כי התוכנית המקוצרת, שאושרה כדין בעבר בקשר לשני בתי מדרש, הגיעה לסיומה, פרט לאלו שכבר החלו ללמוד קודם לכן, כך שלא יתקבלו עוד תלמידים חדשים, וממילא משרד הביטחון ומשרד החינוך הודיעו שאינם מכירים בתכנית זו לצרכי שכר (סיכומי הנאשם, עמ' 22, פס' 117(ה), פס' 121, פס' 136; עמ' 1751 לפרוטוקול הדיון, ש' 7-14).

עוד נטען, כי רשויות הביטחון היו מודעות היטב לטיב התכניות, על כלל ההיבטים הכרוכים בהן, ובכלל אלה: תקופת הלימודים, היקף הלימודים, אופי הלימודים והבחניות, כך שהחלטת רשויות הביטחון לאשרן לצורך מתן הטבת שכר לא ניתנה בשל פעולת מרמה (סיכומי הנאשם, עמ' 30, פס' 148).

אשר לעדות הרב אוחנה נטען, כי הלה העיד, חזור ושנה, כי הנאשם לא הורה לו לרמות או להעניק תעודות כוזבות (עמ' 1783 לפרוטוקול הדיון, ש' 18-19) וכי המאשימה עצמה סברה, לאחר שבחנה את הודעותיו של הרב אוחנה במשטרה, כי אין מקום להגיש כתב אישום על סמכן נגד הנאשם, ועל כן אין להסתמך על דבריו של הרב אוחנה לחובתו של הנאשם בתיק דנא (סיכומי הנאשם, עמ' 30, פס' 153). עוד נטען, כי האישורים שניתנו לאחר הבג"ץ היו לתלמידים שהחלו ללמוד לפני שהסתיים הבג"ץ, ומשכך, ניתנו להם באופן חוקי ובהתאם להחלטות הוועדה והמועצה. עם זאת, גם אם הרב אוחנה הנפיק תעודות השת"ג לתלמידים שהחלו ללמוד במוסדות הללו לאחר הליך הבג"ץ, הדבר לא היה בידיעתו של הנאשם, מאחר שהרב אוחנה העיד כי קיבל אישור חד-פעמי לכל מוסד ולא שב לבדוק עם הנאשם לגבי מתן תעודות לתלמידים שהחלו ללמוד לאחר מכן (סיכומי הנאשם, עמ' 38, פס' 193; עמ' 43, פס' 211-212; עמ' 1783 לפרוטוקול הדיון, ש' 5-9).

אשר לקבילות ותוכן הודעות הנאשם נטען, כי ההודעות השלישית והרביעית אינן קבילות במשפט, מאחר שלא יידעו את הנאשם על זכותו לפי סעיף 47 לפקודת הראיות, לפיה עדותו בתיק האחר לא תשמש כראיה בהליך משפטי נגדו וכי אין הוא חייב להתייחס בחקירותיו במשטרה לעדותו בתיק האחר מבלי שהדבר עלול לפעול לחובתו (סיכומי הנאשם, עמ' 48, פס' 236). קבלת הודעות אלו כראיה במשפט תפגע פגיעה מהותית בזכות להליך הוגן (סיכומי הנאשם, עמ' 55, פס' 266(ב)).

אשר להימנעות הנאשם מהעדה במשפטו נטען, כי הימנעות זו עשויה לשמש, ועשויה אף שלא לשמש, חיזוק למשקל ראיות התביעה. הדבר נתון לשיקול דעתו של בית המשפט בהתאם לנסיבות העניין (סיכומי הנאשם, עמ' 67, פס' 321). ישנו הסבר רפואי אותנטי להימנעות הנאשם מהעדה במשפטו, הדבר מניח את הדעת, ועל כן אין ליתן לאי העדתו משקל ראיתי כלשהו נגדו (סיכומי הנאשם, עמ' 69, פס' 324).

ב"כ הנאשם עתר לזכות את הנאשם מהמיוחס לו בכתב האישום, או לחלופין, להורות על ביטול כתב האישום לפי סעיף 149(10) וסעיף 150 לחוק סדר הדין הפלילי, בשל אכיפה בררנית פסולה.

דין והכרעה

25. דרך הילוכנו בבחינת הסוגיות שבמחלוקת יהא כדלקמן: ראשית, אפסוק בשתי השאלות הנוגעות לקביעת התשתית הראייתית העומדת בפני בית המשפט כבסיס להכרעה הסופית, הלא הן שאלת קבילות אמרות החוץ של הנאשם ושאלת המשקל הראייתי שיש לייחס להימנעותו מלהעיד. לאחר שיונחו אבני התשתית הראייתית, אפנה לבחון את הסוגיה המרכזית המונחת לפתחי, לב ליבה של המחלוקת בין הצדדים, והיא השאלה האם הורה הנאשם לרב אוחנה להנפיק את תעודות ההשת"ג הכוזבות לתלמידי כוחות הביטחון. ככל שאקבע כי הנאשם הנחה את הרב אוחנה להוציא את התעודות הכוזבות, אדרש לשאלה האם מתקיימים יסודותיה של כל אחת מהעבירות המיוחסות לנאשם. לבסוף, אדון בטענתו המשפטית של הנאשם להגנה מן הצדק עקב אכיפה בררנית.

קבילות אמרות החוץ של הנאשם

26. ביום 2.5.13 ניתנה החלטתי בטענתו המקדמית של הנאשם להגנה מן הצדק, במסגרתה דחיתי את בקשתו לביטול כתב האישום.

27. לצורך ההחלטה בטענה המקדמית הגישו ב"כ הצדדים רשימת עובדות שאינן שנויות במחלוקת, בגדרה הסכימו כי במהלך הראיון המקדים שנערך עם הנאשם לקראת עדותו בבית המשפט בתיק האחר לא הובהרה לו על ידי ב"כ המאשימה זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית לפי סעיף 47 לפקודת הראיות. עוד הסכימו הצדדים, כי אף במהלך עדותו של הנאשם כעד תביעה בתיק האחר לא נאמר לו דבר על ידי ב"כ התביעה ואף לא על ידי בית המשפט על זכותו זו.

28. בהחלטתי המפורטת בטענה המקדמית קבעתי, בין השאר, כי הנאשם לא היה מודע לזכותו שלא להפליל את עצמו לפי סעיף 47 לפקודת הראיות, ועל כן גם לא ויתר על זכות זו עת מסר את עדותו בפני בית המשפט בתיק האחר. משכך, באי היידוע - כמו גם בעשיית השימוש בעדות זו - נפל פגם מסוים בהתנהלות המאשימה. עם

זאת, לא שוכנעתי כי עוצמת הפגיעה הייתה כה חריפה עד שהצדיקה את ביטול כתב האישום מחמת הגנה מן הצדק; הן כשלעצמה, והן עת ניתן לרפאה במסגרות חריפות פחות, לרבות בחינת אפשרות פסילתן של ראיות - הוא השלב בו אנו עומדים עתה.

29. לעמדת המאשימה, כל אמרות החוץ של הנאשם קבילות, כולל פרוטוקול עדותו בתיק האחר (פס' 299 לסיכומי המאשימה). מנגד, לעמדת ההגנה כל אמרות החוץ של הנאשם אינן קבילות כראיה, וזאת נוכח הפגם שדבק בהן בשל אי יידוע הנאשם בדבר זכותו לפי סעיף 47 לפקודת הראיות במהלך עדותו בתיק האחר (פס' 228 ו-244 לסיכומי הנאשם). למרות הריחוק הראשוני הניכר בין עמדות הצדדים, בהגינותם הרבה הם הגבילו את טיעוניהם במהלך הסיכומים לרוח הדברים בהחלטת מיום 2.5.13 (עמ' 1655-1657 לפרוטוקול הדיון מיום 16.7.15; פס' 300 לסיכומי המאשימה; פס' 244 לסיכומי הנאשם).

30. במאמר מוסגר אציין, כי לא נתבקשתי להכריע בשאלת פסילתן של הראיות עוד קודם למתן הכרעת הדין. סביר בעיניי, כי לו היה הנאשם בוחר לעלות על דוכן העדים ולהעיד הייתי נדרש לדון בסוגיה זו כבר בשלב מוקדם יותר של ההליך, שכן, ככל הנראה, במהלך עדות הנאשם (התיאורטית) היו מבקשים הצדדים לעמתו עם מסמכים, כגון פרוטוקול עדותו בתיק האחר ואמרותיו במשטרה. ואולם, משנמנע הנאשם מלהעיד, דינה של סוגיה זו להתברר אך עתה.

פרוטוקול עדותו של הנאשם בתיק האחר

31. אין חולק, כי הנאשם לא ביקש להימנע ממסירת עדותו בתיק האחר, אף שהיה בה לכאורה כדי להפילול. ואולם, הנאשם, כאמור, כלל לא הועמד על זכותו זו. יתרה מכך, על פי דבריו בעדותו בפניי במסגרת הבאת הראיות לצורך הדיון בטענות המקדמיות, הנאשם כלל לא היה מודע לזכותו זו, מאחר שנועץ בעורך דין לראשונה רק לאחר מכן, עובר לשימוע שנערך לו קודם להגשת כתב האישום נגדו בתיק דנן (פרוטוקול הדיון מיום 14.3.13 עמ' 28-30, 34 ו-57).

32. למעט מקרים חריגים, ויתור על זכות צריך שיעשה תוך מודעות מלאה לקיומה, שכן אם האדם אינו מודע לקיומה של זכות, ממילא באי השימוש בה קשה עד בלתי אפשרי להסיק את המסקנה כי בכוונתו היה לוותר עליה (ראו והשוו: ע"פ 196/85 זילברברג נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(4) 485, 503 (1990); ע"פ 2910/94 יפת נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(2) 221, 309 (1996) (להלן: "הלכת יפת")). כך בכלל, ומקל וחומר בתחום הפלילי, בו ניתן משקל מיוחד ומשמעותי לזכויות הנאשמים.

33. לאור האמור ובהתאם לנימוקי המפורטים בהחלטה מיום 2.5.13, הגעתי לכלל מסקנה, כי פרוטוקול עדותו

של הנאשם בתיק האחר יהיה קביל כראיה בהליך זה אך ורק בחלקים בהם מוסר הנאשם דברים שאין בהם כדי להפלילו, וזאת כדי לרפא את הפגם שנגרם עת לא יודע על זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית.

אמרות הנאשם במשטרה

34. בעקבות מתן העדות בתיק האחר, נפתח מחדש תיק החקירה נגד הנאשם והוא נחקר במשטרה באזהרה פעמיים נוספות, ביום 27.4.11 (ההודעה השלישית) וביום 17.5.11 (ההודעה הרביעית). משקבעתי כי נפל פגם במהלך עדות הנאשם בתיק האחר (שאף הוביל לפסילת החלקים המפלילים בעדותו), אפנה עתה לבחון האם פגם זה "מחלחל" גם אל ההודעות שנגבו ממנו במשטרה.

35. לטענת ב"כ הנאשם, נוכח קביעת בית המשפט כי נפל פגם בעדותו של הנאשם בתיק האחר, ומאחר שקודם למסירת ההודעות במשטרה לא יודע הנאשם באופן קונקרטי כי הוא רשאי שלא להתייחס לדברים שמסר בעדותו בבית המשפט בתיק האחר, מבלי שתיוחס לכך משמעות ראייתית כלשהי נגדו, הרי שההודעות השלישית והרביעית אינן קבילות, בעודן מגלמות **שימוש ישיר** בעדות הפסולה. לעמדת ההגנה, רשויות התביעה ביצעו אינקורפורציה וחלחול פסולים של עדותו החסויה של הנאשם בתיק האחר לתוך הודעות הנאשם במשטרה. משכך, ובהתאם להבחנה בין שימוש ישיר לשימוש עקיף שנקבעה בהלכת יפת, הודעות הנאשם במשטרה חוסות גם הן תחת ההגנה של סעיף 47(ב) לפקודת הראיות. ב"כ הנאשם הוסיף וטען, כי הסעד הקבוע בסעיף 47(ב) לפקודת הראיות - אי קבילות הראיה החסויה במשפט - הוא סעד מוחלט שאינו כפוף לתנאים כלשהם כדוגמת דוקטרינת הפסילה הפסיקתית שעוצבה בע"פ 5191/98 **יששכרוב נ' מדינת ישראל**, ס"א(1) 461 (2006) (להלן: "**הלכת יששכרוב**"), ועל כן יש לקבוע באופן חד משמעי, כי אמרות הנאשם במשטרה אינן קבילות כראיה במשפט.

36. מנגד, טען ב"כ המאשימה, כי הודעות הנאשם במשטרה נמסרו באופן חופשי ומרצון, מתוך בחירתו של הנאשם לומר את האמת הידועה לו, כפי שהוא אף הסביר בצורה ברורה עת העיד לענין הטענות המקדמיות. לעמדת ב"כ המאשימה, מרבית השאלות שנשאלו במסגרת חקירות המשטרה הן שאלות כלליות ופתוחות, כך שאין לייחס משקל רב לטענות ההגנה כי יש קשר הדוק בין ההודעות במשטרה לבין עדותו של הנאשם בתיק האחר. עוד טען ב"כ המאשימה, כי הנאשם הוא אדם משכיל מאוד, רב ותיק, שכיהן במשך שנים בבתי דין רבניים בתפקידים מרכזיים, ועל כן אין כל סיבה כי הודאה מפיו, שניתנה לאחר אזהרה ברורה ומפורשת בדבר זכויותיו, לא תהיה קבילה. בהתאם לדברים אלה, ביקש ב"כ המאשימה לקבוע כי ההודעות השלישית והרביעית קבילות כראיה מתחילתן ועד סופן.

37. בטרם אפנה לבחון את מהות השימוש שנעשה בעדות הנאשם בתיק האחר במסגרת חקירתו במשטרה והשלכתו על קבילות ההודעות, אחזור ואעמוד על גדרה של האבחנה בין **שימוש ישיר לשימוש עקיף**, כפי שנקבעה בהלכת יפת.

בפרשה זו, המוכרת כמניחת אבן הדרך הראשונה במשפט הישראלי בהקשרה של טענת ההגנה מן הצדק, עלתה, בין היתר, שאלת מעמדן וקבילותן של אמרות שונות שנמסרו בפני ועדת חקירה ממלכתית שהוקמה לצורך בחינת פרשת ויסות מניות הבנקים בשנות השמונים של המאה הקודמת, זאת על יסוד סעיף 14 לחוק ועדות חקירה, תשכ"ט - 1968, הקובע כי **"עדות שנמסרה לפני ועדת חקירה או לפני מי שהוטל עליו לאסוף חומר כאמור בסעיף 13, לא תשמש ראיה בהליך משפטי, חוץ ממשפט פלילי בשל מסירת אותה עדות"**.

בית המשפט קבע, כי האיזון הנדרש בין האינטרסים הנוגדים - מתן הגנה לעד המעיד בפני ועדת חקירה על מנת להזרים מידע מלא ומדויק ככל האפשר לוועדה מחד גיסא, והאינטרס הציבורי בהעמדה לדין של האחראים לאירוע שבעקבותיו הוקמה ועדת החקירה, מאידך גיסא - מוביל לכך שהפרשנות הראויה של הסעיף היא זו האוסרת **שימוש ישיר** בלבד בעדות, כאשר ככלל אין כל מניעה לעשות בה **שימוש עקיף**.

בהמשך נקבעו הגדרות בנדון, כאשר שימוש ישיר משמעו:

"הגשת העדות החסויה כראיה במשפט, ו/או הצגת עדותו של עד בבית המשפט במסגרת חקירה ראשית או נגדית, תוך בקשה שיתייחס לדברים שאמר לפני ועדת החקירה, ו/או הצגת מסמכים שהכין אותו עד במיוחד על פי דרישת ועדת החקירה תוך בקשה להתייחס אליהם..."

(הלכת יפת, עמ' 306)

בעוד ששימוש עקיף:

"מתיר וייתכן שאף מחייב את החוקר המשטרתי לקרוא את כל החומר שהגיע מוועדת החקירה ולהשתמש בו כבסיס וכרקע להכנת שאלות לצורך חקירת המשטרה... שימוש עקיף הוא בבחינת "שימוש אנונימי" בחומר... אין מניעה לקיים חקירה בעקבות המידע שנאסף מפיו של עד, אפילו הפך להיות אשם בשלב מאוחר יותר, ולהעמידו לדין על-פי הראיות שיושגו במסגרת העדות. לפיכך, מותר לתביעה לקרוא הודעות מוועדת החקירה, מותר לה להשתמש בהודעות לצורך הכנת תשתית לחקירה, אך אסור לה להפוך את

ההודעה לראיה".

(שם, עמ' 306-307)

בהמשך הדברים, ובהתייחס להודעות הנחקרים באותה פרשה בפני חוקרי המשטרה, נקבע כי שימוש ישיר כולל בחובו הן את אימוץ העדות בפני ועדת החקירה במסגרת החקירה המשטרית, והן את מתן המענה לשאלות "מעמדות" עם הדברים שנאמרו בוועדת החקירה (אינקורפורציה מלאה או חלקית). כן נקבע, כי "ההליך המשפטי", אליו מתייחס סעיף 14 לחוק ועדות חקירה, כולל אך ורק את השלב שלאחר הגשת כתב האישום, אך לא את שלב החקירה המשטרית בו רשאי החוקר לעשות כל שימוש בחומר שהגיע מוועדת החקירה, ובלבד שבסופו של יום רק חומר "נקי" משימוש ישיר בעדויות בפני ועדת החקירה (ככל שהנחקר לא ויתר על הזכות) יוגש כראיה קבילה לבית המשפט (שם, עמ' 310). עוד קבע בית המשפט, כי על החוקר המשטרתי מוטלת החובה להעמיד את העדים על זכותם לפי סעיף 14 לחוק ועדות חקירה, כשם שמוטלת עליו חובת האזהרה הכללית מפני הפללה עצמית. בהתאם לכך, אין לפרש את התנהגותו של נאשם שלא הועמד על זכותו שלא היה מודע לה, כוויתור על הזכות (שם, עמ' 315).

38. לאחר שעמדתי על האבחנה בין שני סוגי השימוש - ישיר ועקיף, אעבור לבחינת מהות השימוש שנעשה במקרה דנא בראי האבחנה אותה הצגתי לעיל. אציין כבר עתה, כי אין באבחנה שנקבעה בהלכת יפת משום חפיפה גיאומטרית מלאה לענייננו, כעמדת ב"כ המלומדים של הנאשם, ומכאן - כי אין לערוך גזירה שווה בין השניים.

39. כמובא לעיל, תיק החקירה הסגור בעניינו של הנאשם נפתח בשנית בעקבות עדותו בתיק האחר, שבעקבותיה סברו רשויות התביעה, בדרגיה הבכירים ביותר, כי בניגוד לגרסתו הראשונית במשטרה, הנאשם הנחה את הרב אוחנה, בין במפורש ובין במשתמע, להנפיק תעודות בניגוד לקריטריונים שנקבעו על ידי הרבנות. עם פתיחת תיק החקירה בשנית הוזמן הנאשם לחקירה באזהרה, בגדרה צוין בפניו כי הוא חשוד בעבירות של קבלת דבר במרמה, ניסיון לקבלת דבר במרמה, מתן תעודה כוזבת ומרמה והפרת אמונים. עוד צוין בפניו נוסח האזהרה הכללית בדבר זכות השתיקה, משמעותה הראייתית, וזכות ההיוועצות בעורך דין.

40. לאחר האזהרה ובפתח חקירתו במשטרה מיום 27.4.11, נאמרו לנאשם הדברים הבאים, אשר מפאת חשיבותם לענייננו אביאם במלואם:

"מחומר החקירה עולה שהרבנות הראשית לישראל, בעת כהונתך כרב ראשי לישראל, הנפיקה מאות אישורים לאנשי צבא, אנשי משטרה וסוהרים, בתקופה שבין 2000-2003, מבלי שאלו עמדו בקריטריונים המקובלים על ידי משרד החינוך ועל ידי הרבנות הראשית.

נושא זה היה אחד ממוקדי שתי חקירות הקודמות, שהתקיימו בחודש שבט התשס"ד (27.1.04) ובחודש תשרי התשס"ז (4.10.06), וכן היה אחד מהנושאים שעלו במהלך עדותך בבית המשפט בחודש סיון התש"ע (24.5.10).

אנו מבקשים לקבל ממך בפתח חקירתך זו תמונה אחידה, ברורה, מדויקת ומקיפה של מעורבותך בהנפקת אישורים אלו לאנשי כוחות הביטחון על ידי הרבנות הראשית".

(הודעה שלישית, גיליון 2, ש' 18-28)

לאחר דברים אלה, החל הנאשם למסור את גרסתו בצורה פתוחה וישירה. רק בהמשך עומת לראשונה עם דברים שנאמרו על ידו בעדותו בבית המשפט, והוא התבקש להתייחס אליהם (הודעה שלישית, גיליון 5, ש' 120 ואילך).

41. הנה כי כן, מנוסחה הברור של ההודעה השלישית עולה, כי בחלקה הראשון כלל לא נעשה שימוש ישיר בדברים שנאמרו על ידי הנאשם בתיק האחר, שכן למעט האזכור בדבר מסירת עדות כאמור, בצוותא חדא עם האמירה לפיה הוא נחקר ומסר הודעות בימים אלה ואלה במשטרה, הנאשם לא התבקש לאשר את הדברים שציין בעדותו ואף לא נערך עימות כלשהו עם הדברים שנמסרו מפיו. הלכך, הפגם שנפל בעדותו של הנאשם בתיק האחר לא חלחל לחלקה הראשון של ההודעה השלישית, ורק מסופו של גיליון 5, עת עומת עם התשובות שמסר בעדותו בבית המשפט (בתיק האחר), ניתן להתייחס אל הדברים כאל שימוש ישיר, כמובנו בהלכת יפת.

ודוק: כפי שצינתי כבר בהחלטתי מיום 2.5.13, לא שוכנעתי כי המבוקש על ידי הסגור המלומד, היינו - הרחבת גדרי השימוש הישיר אף למקום בו היה אך ורק אזכור בעלמא של העדות בבית המשפט, אכן נקבעה בפרשת יפת, ולו בהקשר הספציפי דשם, שכאמור אינו מקביל במישרין לענייננו (להרחבה ראו עמ' 34-35 להחלטתי בטענה המקדמית).

42. במסגרת ההודעה הרביעית והאחרונה שמסר במשטרה ביום 17.5.11, הנאשם כלל לא עומת עם גרסתו בתיק האחר, כולה או מקצתה, ואף עצם מסירת העדות בבית המשפט כלל לא אוזכרה.

לטענת ב"כ הנאשם, החקירה הרביעית הוצגה לנאשם כ"המשך לחקירות הקודמות" (הודעה רביעית, גיליון 1, ש' 2-1), והשאלות שנשאלו במסגרתה היו שאלות המשך לחקירה הקודמת, כך שיש לראותה כהמשך ישיר של החקירה השלישית. על כן, הפסול שדבק בחקירה השלישית דבק גם בחקירה הרביעית.

טענה זו אינה מקובלת עליי. כאמור לעיל, איני סבור כי ניתן להרחיב את גדרי השימוש הישיר שנקבע בהלכת יפת

אף למקום בו היה אך ורק אזכור בעלמא של העדות בבית המשפט; ומקל וחומר - אין להרחיב את גדרי השימוש הישיר למקום בו היה אך ורק אזכור בעלמא של החקירה הקודמת, אשר אף הפסול שדבק בה הינו מסויג.

43. אין בידי לקבל את טענת הסנגור המלומד, לפיה עדותו של הנאשם בתיק האחר חלחלה להודעותיו במשטרה בדרך של אינקורפורציה פסולה נוכח העובדה כי הנאשם לא הועמד "**קודם מסירת הודעתו**" (כלשון הלכת יפת) על זכותו שלא להתייחס לעדותו בתיק האחר; לא נאמר לו כי הדברים שמסר בעדות בתיק האחר אינם יכולים לשמש נגדו; וכי הימנעותו מלהתייחס אליהם לא תחזק את הראיות נגדו.

כאמור לעיל, על אף שניתן להקיש מהלכת יפת לענייננו בהיבטים מסוימים, הרי שלא ניתן לערוך גזירה שווה ומלאה בין שני המקרים.

בהלכת יפת נבחנה שאלת מעמדן וקבילותן של אמרות שונות שנמסרו בפני ועדת חקירה ממלכתית, על יסוד סעיף 14 לחוק ועדות חקירה, הקובע כי עדות שנמסרה בפני ועדת חקירה לא תשמש ראיה בהליך משפטי (למעט משפט פלילי בשל מסירת אותה עדות). ואולם, במקרה דנא, נדרש אני לבחון את שאלת מעמדן וקבילותן של הודעות הנאשם במשטרה, לאחר שמסר עדותו בתיק האחר, עת נפל פגם מסוים בעדות זו, משלא יידע הנאשם בדבר זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית.

הנה כי כן, בעוד שבהלכת יפת היה ברור באופן חד משמעי כי העדות שנמסרה בפני ועדת החקירה הממלכתית מהווה ראיה פסולה, וזאת לאור החקיקה המפורשת בנושא, הרי שבענייננו השאלה האם עדותו של הנאשם בתיק האחר מהווה ראיה פסולה, נוכח אי יידועו בדבר זכותו לפי סעיף 47 לפקודת הראיות, הייתה שנויה במחלוקת בין הצדדים לאורך כל הדרך, וזכתה להכרעה אך עתה, במעמד הכרעת הדין.

במצב דברים זה, איני סבור כי ראוי או נכון היה לצפות מחוקרי המשטרה, כבר בשנת 2011, לקבוע, כהכרעה שיפוטית ערכית, כי עדותו של הנאשם במסגרת התיק האחר מהווה באופן חד משמעי ראיה פסולה, כך שהנאשם רשאי שלא להתייחס אליה, מבלי שאי התייחסותו תחזק את הראיות כנגדו. משלא יכולים היו חוקרי המשטרה לקבוע בשלב כה מוקדם של ההליך, כי עדותו של הנאשם בתיק האחר מהווה ראיה פסולה, הרי שממילא לא הייתה מוטלת עליהם החובה ליידע את הנאשם אודות זכותו שלא להתייחס לעדותו בתיק האחר ולא נפל כל פגם בהתנהגותם זו.

עוד יובהר, כי בפתח חקירותיו השלישית והרביעית הנאשם הוזתר כדין בצורה ברורה כי אין הוא חייב להשיב על שאלות, וכי הוא רשאי להתייעץ עם עורך דין, כך שהוסברו לו באופן מפורש זכויותיו. כמו כן, שתי החקירות תואמו עמו מראש, כך שעמדה לו האפשרות להתייעץ עם עורך דין או עם כל אדם אחר שחפץ להתייעץ עמו, עוד בטרם החלה החקירה.

44. אף טענת ב"כ הנאשם, כי הסעד בסעיף 47(ב) לפקודת הראיות הוא סעד מוחלט, כך שבענייננו קיימת תוצאה אפשרית אחת בלבד, שהיא פסילת הראיות, אינה מקובלת עליי.

סעיף 47 לפקודת הראיות, שכותרתו "ראיות מפלילות", קובע כהאי ליסנא:

"(א) אין אדם חייב למסור ראיה אם יש בה הודיה בעובדה שהיא יסוד מיסודותיה של עבירה שהוא מואשם בה או עשוי להיות מואשם בה.

(ב) ביקש אדם להימנע ממסירת ראיה מחמת שהיא עשויה להפלילו כאמור בסעיף קטן (א) ובית המשפט דחה את הבקשה והראיה נמסרה, לא תוגש הראיה נגד אותו אדם במשפט שבו הוא מואשם בשל העבירה שהעובדה המתגלית מן הראיה היא יסוד מיסודותיה, אלא אם הסכים לכך...".

לשונו הברורה של סעיף קטן (א) קובעת, כי אין אדם חייב למסור ראיה שיש בה כדי להפלילו. סעיף קטן (ב) ממשיך וקובע, כי אם ביקש אדם להימנע ממסירת ראיה מחמת שהיא עשויה להפלילו, ובית המשפט דחה את הבקשה והורה על מסירת הראיה, לא תוגש הראיה נגד אותו אדם במשפטו. הנה כי כן, סעיף 47(ב) לפקודת הראיות מעניק סעד בדמות פסילת הראיה המפלילה במצב דברים ספציפי מאוד, היינו - רק כאשר האדם ביקש להימנע ממסירת הראיה המפלילה ובית המשפט דחה את בקשתו.

במקרה דנא, אין חולק כי הנאשם לא ביקש להימנע מלהשיב לשאלות שנשאל במסגרת עדותו בתיק האחר, אף שהיה בתשובותיו, לכאורה, כדי להפלילו. אף כי מקובלת עליי העמדה לפיה הנאשם לא היה מודע לזכותו שלא להפליל את עצמו, ועל כן נפל פגם מסוים בעדותו נוכח אי היידוע, הרי שאיני סבור כי יש להעניק לו את הסעד הטוטאלי האמור בסעיף 47(ב) לפקודת הראיות, אשר נועד להתמודד עם מצב דברים ספציפי, בגדרו על אף בקשתו המפורשת של נאשם להימנע ממסירת ראיה, בית המשפט כופה זאת עליו.

45. סיכום ביניים: מהמקובץ לעיל עד כה עולה, כי אך בחלקה השני של הודעתו השלישית של הנאשם נעשה שימוש ישיר בעדותו בתיק האחר, עת עומת הנאשם עם דברים שנאמרו על ידו בעדותו בבית המשפט והוא התבקש להתייחס אליהם. לעומת זאת, אין בהודעתו הרביעית של הנאשם כולה כל שימוש ישיר בעדותו בתיק האחר, שכן במסגרת חקירה זו כלל לא עומת הנאשם באופן ישיר עם הגרסה שמסר בתיק האחר.

46. משקבעתי, כי בחלקה השני של ההודעה השלישית שמסר הנאשם במשטרה נעשה שימוש ישיר (כמובנו בהלכת יפת) בעדותו בתיק האחר, אפנה עתה לבחון האם הפגם שנפל בעדות דבק גם בהודעה השלישית,

כראיה נגזרת.

47. נקודת המוצא לענין זה הייתה ועודנה כי דוקטרינת פירות העץ המורעל שמולדתה בארצות הברית לא אומצה בשיטתנו המשפטית, כך שככלל ראיה נגזרת תהיה קבילה במשפט. עם זאת, ראיה נגזרת לא תהיה לעולם חסינה מפני פסילה. בית המשפט העליון הכיר באפשרות לפסילת ראיה שהושגה בעקבות ראיה פסולה אחרת מכוח דוקטרינת הפסילה הפסיקתית. כדי שראיה נגזרת תיפסל מלשמש במשפט, על הנאשם הנטל להוכיח כי בדומה לראיה הראשית שנפסלה, קבלתה של הראיה הנגזרת תוביל לפגיעה מהותית שאינה מידתית בזכותו להליך הוגן. אמות המידה לכך יהיו אותם מבחנים לפסילת ראיה שעוצבו בהלכת יששכרוב. בתוך כך, יש להביא בחשבון את אופייה הייחודי של הראיה הנגזרת, הבא לידי ביטוי בזיקה המתחייבת בינה ובין הראיה הראשית (ע"פ 4988/08 **איתן פרחי נ' מדינת ישראל**, ס"ה(1) 626, פס' 20 לפסק דינו של כב' השופט א' א' לוי (2011) (להלן: "**עניין פרחי**"); דנ"פ 5956/11 **איתן פרחי נ' מדינת ישראל**, פס' 10 (31.5.12); הלכת יששכרוב, פס' 71 לפסק דינה של כב' השופטת [כתוארה דאז] ד' בייניש).

48. לענין הזיקה המתחייבת בין הראיה הראשית לראיה הנגזרת נקבע בענין פרחי כי:

"ככל שהזיקה בין הראיות חזקה יותר, עשויה אי החוקיות שדבקה בראיה הראשית להכתיים גם את הראיה הנגזרת, וכך תגבר הנטייה לפוסלה. התכלית של מבחן הזיקה נוגעת בעיקרה להוגנות ההליך... ומהי הזיקה אשר תוביל לקביעה כי אי-החוקיות שבראיה הראשית הפסולה דבקה גם בראיה הנגזרת? מבחינה עובדתית נדרש קשר של סיבתיות בין קיומה של הראיה הראשית לאפשרות השגתה של הראיה הנגזרת ממנה... לכך יש להוסיף דרישה של סיבתיות משפטית, הטומנת בחובה שיקול דעת שיפוטי באשר לנסיבות התומכות בפסילת הראיה הנגזרת... במישור הקבילות, הקשר הסיבתי-משפטי מבטא את קיומה של זיקה מהותית בין הפסול שנפל בראיה הראשית ובין הראיה הנגזרת. כאשר חרף קיומה של סיבתיות עובדתית, התקיים נתק מהותי בין הפסול שנפל בראיה הראשית ובין הראיה הנגזרת, תקטן הנטייה לפסול את הראיה הנגזרת... ודוק: הסתפקות בסיבתיות העובדתית עומדת בסתירה להנחת המוצא עליה חזרנו, והיא שדוקטרינת פירות העץ המורעל לא התקבלה בשיטתנו" [ההדגשות אינן במקור - צ.ס.].

(ענין פרחי, פס' 20 לפסק דינו של כב' השופט א' א' לוי)

49. תנאי ראשון לתחולתה של דוקטרינת הפסילה הפסיקתית הוא כי **הראיה הושגה שלא כדין** על ידי רשויות

אכיפת החוק:

"השאלה מהי ראייה שהושגה "שלא כדין" אינה ניתנת לתשובה מדויקת וממצה. ככלל, ניתן לומר כי מדובר בראייה שהושגה באמצעי חקירה בלתי חוקיים, קרי - מנוגדים להוראה הקבועה בחוק, בתקנה או בנוהל מחייב; באמצעים בלתי הוגנים; או באמצעים הפוגעים שלא כדין בזכות-יסוד מוגנת. מטבע הדברים, שאלת העדר החוקיות או חוסר ההגינות של אמצעי החקירה, חייבת להיבחן בהתאם לנסיבותיו של כל מקרה לגופו".

(הלכת יששכרוב, פס' 64)

50. לטענת ב"כ הנאשם, לא יכול להיות חולק בענייננו כי הודעות הנאשם במשטרה הושגו שלא כדין, תוך הפרת זכותו של הנאשם, לפי הלכת יפת. ואולם, כמפורט לעיל, איני סבור כי ניתן לערוך גזירה שווה מעניין יפת למקרה דנא, ועל כן, לדידי, לא נפל כל פגם בהתנהגותם של חוקרי המשטרה עת לא הודיעו לנאשם כי הוא רשאי שלא להתייחס לעדותו בתיק האחר, מבלי שאי התייחסותו תחזק את הראיות כנגדו (ראו פס' 43 לעיל). אף על פי כן נשאלת השאלה, האם יש בשימוש הישיר שנעשה בעדותו של הנאשם בתיק האחר (בחלקה השני של חקירתו השלישית) משום פגיעה בזכות יסוד מוגנת - הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמית.

לטעמי, בנסיבות המקרה דנן יש להשיב על שאלה זו בשלילה. כאמור, בפתח חקירתו השלישית הוזנה הנאשם כדין בצורה ברורה כי אין הוא חייב להשיב על שאלות; כי הימנעות מלהשיב לשאלות עלולה לחזק את הראיות נגדו; וכי הוא רשאי להתייעץ עם עורך דין. נראה אפוא, שהוסברו לו באופן מפורש זכויותיו. כמו כן, החקירה תואמה עמו מראש, כך שעמדה לו האפשרות להתייעץ עם עורך דין או עם כל אדם אחר שחפץ להתייעץ עמו, עוד בטרם החלה החקירה. בהבינו את זכויותיו (וראו לשם המחשה, דבריו במסגרת העדות לצורך הכרעה בטענה המקדמית: **"כי אמרו פה שהימנעות מדיבור ישמש ראייה נגדך. אז לכן דיברתי"**) (עמ' 67 לפרוטוקול הדיון, ש' 12; וכן ש' 17; עמ' 68, ש' 3 וש' 18-20), בחר הנאשם למסור בחקירתו דברים המאשרים את עדותו בתיק האחר ושיש בהם כדי להפלילו.

לא זו אף זו, בחינת הזיקה המתחייבת בין הראייה הראשית (העדות בתיק באחר) והראייה הנגזרת (ההודעה השלישית במשטרה), מובילה גם היא למסקנה כי נוצר ניתוק של הקשר הסיבתי המשפטי. אזהרתו המפורשת של הנאשם בתחילת חקירתו ויידועו בדבר זכויותיו, מהווים נתק מהותי בין הפסול שדבק בראייה הראשית, הלא הוא אי יידוע הנאשם בדבר זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית עת העיד בתיק האחר, לראייה הנגזרת במסגרתה הנאשם יידע במפורש על זכויותיו.

במצב דברים זה, סבורני כי לא ניתן לומר שנפגעה זכותו של הנאשם לחיסיון מפני הפללה עצמית באופן בו הודעתו במשטרה נגבתה ממנו שלא כדין.

51. אף לו הייתי נכון לילך כברת דרך נוספת, ולהניח לטובת הנאשם כי הפגם שנפל בעדותו בתיק האחר דבק גם בחלקה השני של הודעתו השלישית במשטרה, וזאת בגין השימוש הישיר שנעשה בעדות בבית המשפט, גם אז איני סבור כי **קבלת הראיה במשפט תפגע פגיעה מהותית בזכותו של הנאשם להליך הוגן שלא על פי גדריה של פסקת ההגבלה**, כנדרש על פי התנאי השני שנקבע בדוקטרינת הפסילה הפסיקתית (הלכת יששכרוב, פס' 65-74). מכלול השיקולים שהותוו בהלכת יששכרוב ביחס לאמות המידה להפעלת שיקול הדעת השיפוטי במסגרת דוקטרינת הפסילה הפסיקתית, מובילים לכלל מסקנה כי זכותו של הנאשם להליך הוגן לא תיפגע פגיעה מהותית אם הודעתו השלישית תתקבל כראיה במשפט, כפי שיפורט להלן.

52. אופייה וחומרתה של אי החוקיות שהייתה כרוכה בהשגת הראיה- אף שאין חולק כי אי ידוע הנאשם בדבר זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית עת העיד בתיק האחר אינו מהווה הפרה טכנית גרידא, הרי שפגם זה לא נבע מהתנהגות זדונית מכוונת של הרשות. הן המאשימה והן בית המשפט (אשר לדעתי גם עליו מוטל, כדרך שבשגרה, להבהיר לעד שהוא רשאי שלא להעיד על דברים העלולים להפלילו), לא היו מודעים מראש לכך שהנאשם עומד לשנות את טעמו ולהפליל את עצמו. עיון בפרוטוקול עדותו של הנאשם בתיק האחר מלמד, כי גרסתו המפלילה התפתחה טיפין טיפין, ובנסיבות אלו היה קשה "לשים את האצבע" על הנקודה בה הגרסה הפכה לבעייתית מבחינת הנאשם, ובכל מקרה, גם אז היה זה רק לאחר שהנאשם כבר הפליל את עצמו. בנסיבות אלו, ובמיוחד בשל העובדה כי בפתח חקירתו במשטרה הנאשם הוזהר כדין, עוצמת אי החוקיות אינה גבוהה.

53. מידת ההשפעה של אמצעי החקירה הפסול על הראיה שהושגה- במהלך עדותו בשלב הטענות המקדמיות ציין הנאשם, במספר הזדמנויות, כי מסר את הדברים שמסר, הן בעדותו בבית המשפט והן בחקירות המשטרה, משום שחפץ לומר את האמת. עוד ציין, כי לא חש כל צורך להתייעץ עם עורך דין:

"ש. ביקשת להתייעץ עם עורך דין?

ת. לא הרגשתי צורך.

ש. למה לא ביקשת להתייעץ? זה חשדות מאד חמורים. התיק נגדך אתה אומר כבר אמרו לך שהוא נסגר. עכשיו באים אליך עשרה חודשים אחרי שמסרת עדות בבית משפט. מטיחים בך דברים מאד חמורים. למה החלטת שאתה לא צריך, לא מרגיש צורך להיוועץ בעורך דין

ת. אני יודע את האמת שלי. ואומר אותה. והבנתי כמו שפעם שעברה חקרו אותי וסגרו את התיק גם הפעם יבטלו את זה.

- ש. מאה אחוז. זאת אומרת אתה אמרת אני בכל מקרה בא לספר את מה שהיה.
ת. כן
ש. נכון?
ת. לא הרגשתי צורך הבנתי שלא צריך".

(עמ' 66 לפרוטוקול הדיון, ש' 8-19)

ובמקום נוסף:

- "ש. לא הרגשתי צורך, לא הרגשתי צורך, לא הרגשתי צורך להסתיר את הגרסה הזאת
נכון?
ת. את האמת אני לא מסתיר. אני לא,
ש. אתה לא הרגשתי צורך בגלל שאתה באזהרה עכשיו לא לספר את הדבר הזה.
ת. אני אומר לך שוב. אני אומר את האמת ורק את האמת. לא משנה אם מזהירים אותי
או לא מזהירים אותי
ש. מאה אחוז
ת. את האמת אני אומר".

(עמ' 69 לפרוטוקול הדיון, ש' 1-8; כן ראו: עמ' 67, ש' 29-30; עמ' 68, ש' 14-16; עמ' 73, ש' 13-19-
ההדגשות אינן במקור- צ.ס.)

הנה כי כן, מדבריו המפורשים של הנאשם עצמו עולה, כי המניע שעמד מאחורי מסירת גרסתו "העדכנית" במסגרת
עדות בבית המשפט בתיק האחר, וגם בחקירות המשטרה שבאו בעקבותיה, היה רצונו לומר את האמת ורק את
האמת. משכך, נראה כי לא הייתה השפעה לעובדה שהנאשם לא ידע בדבר זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית, שכן
לדבריו; "אני אומר את האמת ורק את האמת. לא משנה אם מזהירים אותי או לא מזהירים אותי" (עמ' 69
לפרוטוקול הדיון, ש' 5-6).

אכן, במהלך עדותו בפני ציין הנאשם שדיבר בחקירתו במשטרה משום שהחוקרים הסבירו לו כי אם ימנע מלהשיב
על שאלות יהווה הדבר חיזוק לראיות נגדו (עמ' 67 לפרוטוקול הדיון, ש' 12; וכן ש' 17; עמ' 68, ש' 3 וש' 18-20).
ואולם, כמצוין לעיל, סבורני כי אמירות אלו מעידות אך ורק על כך שהנאשם הבין את זכויותיו עת נחקר במשטרה
לאחר שאלו הוסברו לו באופן מפורש.

אף לא נעלמה מעיני העובדה, כי בתחילת עדותו לצורך ההכרעה בטענה המקדמית ציין הנאשם שלא היה מודע
ל"זכות שלי שיש לי איזה חסינות בתור כעד" [כך במקור- צ.ס.] (עמ' 28 לפרוטוקול הדיון, ש' 14-15) וכן "אם
היינו יודעים את זה מראש לא היינו צריכים להיות כאן בכלל" (עמ' 29 לפרוטוקול הדיון, ש' 2-3). עם זאת,

דברים אלו אינם עולים בקנה אחד עם הצהרותי החוזרות המאוחרות יותר, לפיהן רצה לומר את "האמת שלו".

54. הנזק מול התועלת החברתיים הכרוכים בפסילת הראיה- במסגרת קבוצת שיקולים זו תיבחן ההשפעה שתהא לפסילת הראיה על עשיית הצדק במובנה הרחב. השאלה המרכזית המתעוררת בהקשר זה היא, האם המחיר החברתי הכרוך בפסילת הראיה גבוה מן התועלת האפשרית שתצמח מכך. הפרמטרים העיקריים בעניין זה הם: חשיבות הראיה להוכחת האשמה, מהות העבירה המיוחסת לנאשם ומידת חומרתה (הלכת יששכרוב, פס' 72). בעוד שבהלכת יששכרוב הובעה העמדה, תוך הותרת ההכרעה בצריך עיון, כי ככל שהראיה חיונית יותר להוכחת האשמה, וככל שהעבירה חמורה יותר, כך הנטייה לפסילת הראיה תהא קטנה יותר (שם, פס' 72-73), הרי בפסיקה מאוחרת יותר הובעה עמדה הפוכה, לפיה ככל שהראיה חיונית יותר והעבירה חמורה יותר, כך הנטייה לפסילה צריכה דווקא להיות גדולה יותר (ענין פרחי, פס' 19 לפסק דינו של כב' השופט א' א' לוי; ע"פ 5956/08 אל עוקה נ' מדינת ישראל, פס' 12 לפסק דינו של כב' השופט נ' הנדל ופס' 6 לפסק דינו של כב' השופט י' דנציגר (23.11.11)).

בענייננו, הנאשם אישר את הגרסה שמסר במסגרת עדותו בתיק האחר גם בתחילת חקירתו השלישית במשטרה ועוד בטרם נעשה שימוש ישיר בעדותו, ולכן, על פניו, אין בקבלת ההודעה השלישית, גם בחלקים שבהם נעשה שימוש ישיר בעדות, כדי להוביל לשינוי מהותי בתוצאה הסופית. כמו כן, על אף שאין מדובר בעבירות מן החמורות שבספר החוקים, הרי עסקינן בפרשת מרמה חמורה ומסועפת, והנאשם, כמי שהיה הרב הראשי לישראל לשעבר, הוא אדם בעל מעמד בכיר ורם.

יתרה מכך, במסגרת קבוצת שיקולים זו יש אף לתת את הדעת למדיניות המשפטית הראויה אותה אנו מבקשים לעצב בכל הקשור לזכות החיסיון מפני הפללה עצמית. האם ראוי יהיה להעניק לעדים חסינות כה רחבה, כך שגם במקרה בו העד שינה את טעמו במפתיע במסגרת העדות בבית המשפט, בגדרה הוא לא ביקש להפעיל את זכותו לחיסיון מפני הפללה עצמית (בין אם היה מודע לה ובין אם לאו), יש להעניק לו חסינות מוחלטת ולפסול גם ראיה נגזרת, וזאת מכוח הפגם שדבק בראיה הראשית. ויודגש: עדותו של הנאשם בתיק האחר, במסגרתה הוא לא יודע בדבר זכותו לפי סעיף 47 לפקודת הראיות, ממילא נפסלה בכל החלקים בהם הנאשם מסר דברים שיש בהם כדי הפללה עצמית. על כן, נשאלת השאלה, האם יש לפסול במקרה דנא גם חלקים מהודעתו במשטרה, כעניין של מדיניות, עת בפתח חקירתו הנאשם הוזר כדין באופן מפורש. ואולם, נוכח יתר השיקולים שפורטו לעיל, סבורני כי ניתן בעת הזו להותיר שאלה זו בצריך עיון מבלי לקבוע מסמרות בדבר.

55. הנה כי כן, לאחר שקילת מכלול השיקולים ולאור המקובץ לעיל, הגעתי לכלל מסקנה, כי ההודעות השלישית והרביעית של הנאשם במשטרה קבילות כראיה מתחילתן ועד סופן.

תוכן ומשקלן של אמרות הנאשם במשטרה

56. משקבעתי כי הודעותיו השלישית והרביעית של הנאשם קבילות כראיה, אפנה עתה לבחון מהו התוכן העולה מאמרות הנאשם במשטרה ומהו המשקל שיש לייחס להן. כאמור, אף בנושא זה פעורה תהום בין עמדות הצדדים, מזה ומזה.

57. טוען ב"כ המאשימה, כי בהודעתו השלישית במשטרה הנאשם למעשה הודה בעובדות כתב האישום, אישר את גרסת הרב אוחנה, והודה שהוא היה זה שהורה לרב אוחנה לאשר את הבקשות לקבלת תעודות ההשת"ג. לשיטת ב"כ המאשימה, הביטוי בו השתמש הנאשם, קרי - "לסגור עין" (הודעה שלישית, גיליון 5, ש' 109), יכול להיות רק בעל משמעות פלילית בהקשר קא עסקין, שכן זהו ביטוי מובהק המורה לעובד לבצע מעשה שאסור לעשותו.

58. מנגד, טוען ב"כ הנאשם, כי השימוש בביטוי "לסגור עינין" או "לסגור עין" חוזר על עצמו בכל הודעותיו של הנאשם - הן אלו שנגבו ממנו בשנים 2004 ו-2006, שלאחריהן החליטה המאשימה שלא להעמידו לדין, והן אלו שנגבו ממנו לאחר עדותו בתיק האחר, שלאחריהן החליטה המאשימה לשנות את עמדתה. לשיטת ההגנה, הלשון שבה משתמש הנאשם עוד בהודעתו הראשונה היא אותה לשון שבה הוא משתמש בהודעותיו המאוחרות, אם כי הוא עושה כן "בניואנס" כזה או אחר, כך שלמעשה דבר לא השתנה מאז בחנה המאשימה את דבריו של הנאשם והחליטה שלא להעמידו לדין. עוד טען ב"כ הנאשם, כי הנאשם לא הודה במסגרת הודעותיו שידע ו/או הורה על מתן תעודות כוזבות, כנטען על ידי המאשימה.

ההודעה הראשונה מיום 27.1.04

59. בהודעתו הראשונה, בה נחקר כעד (ולא כחשוד), העיד הנאשם, כי מסלול הלימודים לתלמידי כוחות הביטחון החל כמסלול ניסיוני של המוסד "יחווה דעת", לאחר שהגיע להסכם עם שר המשטרה, לפיו השכלה תורנית מתאימה תעניק דירוג אקדמאי לשוטרים (גיליון 2, ש' 19-20). הנאשם סיפר על אופי המסלול ודרישותיו, על התרחבותו עם פתיחת מסלול דומה לחיילים בישיבה של הרב מרדכי אליהו (בית המדרש "דרכי הוראה") (ש' 31-35), ועל כך שהבין כבר בראשית הדרך כי מדובר בטעות (ש' 25 ו-36) ובניסיון שלא הצליח (ש' 29), נוכח מיהות התלמידים שנרשמו למסלול לימודים זה (ש' 29-30; ש' 38-39; ש' 41).

הוסיף הנאשם והעיד, כי לאחר שהבין שמדובר בטעות, התנגד ללימודים במסגרת אותו מסלול, ולבסוף אף המליץ למשרד הביטחון להפסיק את ההכרה בו, אשר לימים אכן הופסקה (גיליון 3, ש' 48-49). באשר לעמידה בדרישות

המסלול ציין הנאשם: "מה שאני זוכר שנתנו הוראה למחלקת הבחינות לשמור על קריטריונים כמה שאפשר" (ש' 51-50).

הנאשם עומת עם דברי הרב אוחנה, לפיהם לאחר הגשת הבג"ץ והחלטת הרבנות לפתוח את הלימודים למספר בתי ספר (בהתייחסו לפרוטוקול מועצת הרבנות מיום 25.10.99 - תב/100-24), הרבנות לא בחנה את תלמידי כוחות הביטחון והסתפקה רק בתעודות מהמוסדות המלמדים וקבלת אישור משני רבנים. במענה לדברים אלו השיב הנאשם:

"לשאלתך אינני יודע היכן הוחלט מה שהרב אוחנה טוען שהוחלט, לי לא ידוע על שום דבר כזה, ההחלטה שהתקבלה והיא ההחלטה המחייבת היא החלטה שהתלמידים יבחנו ברבנות... זו ההחלטה של הועדה מיום כ"ג סיוון תשנ"ט. אני לא יכול לתת שום הוראה אחרת ולא נתתי שום הוראה אחרת".

(גיליון 4, ש' 98-92)

לכשנשאל מדוע הרב אוחנה פעל בניגוד להחלטת מועצת הרבנות עת לא חייב את אנשי כוחות הביטחון לעבור בחינות ברבנות, השיב הנאשם:

"אני חושב שאני לאחר שסגרתי את הנושא עם ישראל [מר חיים ישראלי, עוזר שר הביטחון דאז - צ.ס.] והבנתי שמדובר בדבר שמסתיים אולי גם הוא מבין שכדאי לסגור את זה וגמרנו. לשאלתך אינני יודע מדוע הוא פעל בניגוד להחלטת המועצה ואני הייתה לי הרבה עבודה ולא עסקתי בזה יותר".

(גיליון 5, ש' 120-117)

ההודעה השנייה מיום 4.10.06

60. בתחילת הודעתו השנייה, בה נחקר באזהרה, חזר הנאשם על כך שהתנגד למסלול הלימודים של אנשי כוחות הביטחון וניסה לגרום לסגירתו משום ש"זה לא כבוד לרבנות" (גיליון 2, ש' 20). הנאשם סיפר, כי לא הצליח לגרום לביטולו של המסלול בדרך המלך, משום שהיה במיעוט במועצת הרבנות הראשית, אך הצליח לעשות כן בדרך צדדית, עת פנה למר חיים ישראלי, עוזר שר הביטחון דאז, והסביר לו במה דברים אמורים. מר ישראלי החליט על ביטולו של המסלול, כך שהנאשם הבין "שזה לא יהיה יותר" (ש' 24-20). הנאשם הוסיף, כי לא היה מודע לגודל התופעה, וכי על כל פנים, בחלוף שנה המסלול חדל מלהתקיים (ש' 26-25).

הנאשם העיד, כי חתם על תעודות ההשת"ג לאחר חתימתו של מנהל מחלקת הבחינות (הרב אוחנה) (ש' 27), ובהסתמכו על כך שהרב אוחנה חתם רק לאחר שבדק את העמידה בכל הקריטריונים הנדרשים (ש' 34-35).

הנאשם ציין, כי הוא לא היה מעורה בפרטי הבג"ץ שהוגש, אך אישר כי בהתאם למה שנכתב בתגובת המדינה לבג"ץ, המסלול לתלמידי כוחות הביטחון הוקפא, וזאת משום שהתקבלה החלטה למנות ועדה שתקבע את הקריטריונים, ועדה שכאמור לא מונתה (גיליון 6, ש' 162-166).

עוד ציין הנאשם בהתייחסו לבג"ץ:

"אני מאוד כאב לי שהנושא הגיע לבג"ץ. היה לחץ שזה ירד, הסבירות שאני לא הייתי שותף להוריד את הבג"ץ... הרב אוחנה עדכן אותי בזמן שהנושא כבר היה סגור עם ישראלי ולכן הבנתי שזה מחוסל ואמרתי לו שיעשה מה שהוא מבין והורדתי פרופיל בנושא הזה".

(גיליון 7, ש' 174-178)

במהלך החקירה הוצגה לנאשם תעודת השת"ג המהווה דוגמא מייצגת למאות אישורים דומים שהונפקו במהלך השנים 1999-2003 על ידי הרבנות הראשית לתלמידי כוחות הביטחון. הנאשם אישר, כי הנוסח המופיע בתעודה, לפיו מקבל התעודה למד חמש שנים בישיבות גבוהות ועבר בחינות כנדרש, הוא הנוסח המקובל, ורק עליו יכול היה הרב אוחנה לחתום במסגרת הרשאתו של הנאשם (ש' 194-196). לכשנשאל, הכיצד ניתנו לתלמידי כוחות הביטחון אישורים שקריים, לפיהם למדו בפועל חמש שנים, שעה שהם למדו, למירב, שנתיים ימים, השיב הנאשם: **"זה צריך לשאול את מי שחתם על אותם האישורים כי אני כפי שסיפרתי, לחמתי על הקריטריונים האלו ועמדתי עליהם"** (גיליון 8, ש' 202-203).

הנאשם עומת עם דברי הרב אוחנה, לפיהם הוא היה זה שאישר את ההכרה במוסדות השונים שאנשי כוחות הביטחון למדו במסגרתם, ואף הורה לו (לרב אוחנה) להנפיק להם את התעודות למרות שלא נערכו בחינות בכתב במסגרת הרבנות הראשית. בתגובה לכך שלל הנאשם את גרסתו של הרב אוחנה ואמר: **"אני לא זוכר את הדברים האלו וגם אני לא זוכר שפנו אליי לאחר 5 שנים מבלי שיהיו 5 שנים..."** (ש' 207-208).

ובמקום נוסף אמר:

"מי שמכיר אותי יודע שאני יודע לעמוד בלחצים. עיקר הלחצים היו מצדו של הרב מרדכי אליהו... אני יכול להבין שאוחנה, ששמע ממנו שהעסק "מחוסל", הלך ועשה את הדברים... אוחנה הבין ממני ש"גמרנו את העניין" אולי הוא הבין שאפשר לפעול ככה".

(ש' 215-219)

הנאשם אף שלל את גרסת הרב אוחנה, לפיה הוא היה זה שאישר זאת במשך תקופה של שנתיים לכל בית מדרש בנפרד, והוסיף, כי יתכן שהרב אוחנה "הבין בטעות את מה שאמרתי" (גיליון 8, ש' 225- גיליון 9, ש' 235).

הנאשם חזר על כך שהוא נהג להקפיד על מילוי הקריטריונים (ש' 253) וסיים את חקירתו בדברים הבאים: "אני לא חתמתי על אף מסמך וגם אם הרב אוחנה חתם, אז תשאל אותו" (גיליון 10, ש' 270).

ההודעה השלישית מיום 27.4.11

61. כמפורט בהרחבה לעיל, הודעתו השלישית של הנאשם נגבתה ממנו באזהרה, לאחר שהעיד בתיק האחר.

בפתח חקירתו התבקש הנאשם לתאר תמונה אחידה, ברורה, מדויקת ומקיפה של מעורבותו בהנפקת תעודות ההשת"ג לאנשי כוחות הביטחון על ידי הרבנות הראשית (גיליון 2, ש' 26-28). תחילה ציין הנאשם, כי הוא לא ידע על ההיקפים של כמות הלומדים (ש' 29), וחזר על דבריו בהודעותיו הקודמות ובהם: המסלול לאנשי כוחות הביטחון החל בשנת 1999 כתכנית ניסיונית של המוסד "יחווה דעת" (ש' 30-31); עוד בטרם הסתיימה שנת הלימודים הראשונה של הקורס הראשון, ולאחר שנוכח לדעת מה רמת הלימודים וכישוריהם האישיים של הלומדים, הוא היה בדעה כי יש להפסיק את התוכנית (ש' 35-39); באותה שנה החלו הכשרות של שוטרים וחיילים נוספים במוסדות שונים, כגון ב"דרכי הוראה" בראשות הרב מרדכי אליהו, ב"אור חדש" בראשות הרב תנעמי, בבית המדרש בבאר שבע בראשות הרב יהודה דרעי, ועוד (ש' 42-45); אותם מוסדות ביקשו לקבל הכרה באופן בו הלימודים במסגרתם יקנו לתלמידים תעודות השת"ג, כפי שהוכר הקורס הראשון של "יחווה דעת" (גיליון 3, ש' 46-47); הנאשם התנגד להכרה במוסדות והביע דעתו במועצת הרבנות הראשית שאין לאשר יותר קורסים דומים (ש' 48 ו-56-57); למרות עמדתו המתנגדת של הנאשם, הוחלט בישיבת מועצת הרבנות הראשית לאשר את המשך הקורסים במוסדות השונים (ש' 65-66).

הנאשם אישר את הנוסח שמופיע על גבי תעודות ההשת"ג, וציין כי הוא לא חתם עליהן, אך אישר אותן באופן עקרוני, ולא ידע שמדובר במסה ובכמות כל כך גדולה של תלמידים אשר קיבלו את האישורים (גיליון 4, ש' 75-77).

הנאשם נשאל כיצד ניתנו מאות תעודות השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון בהן מצוין כי למדו חמש שנים בפועל, שעה שאותם תלמידים למדו, למירב, במשך שנתיים, והשיב, כי למיטב הבנתו יש חישוב שעושים, לפיו תקופת הלימודים נחשבת לחמש שנים למרות שבפועל אין המדובר בתקופת לימודים שנמשכה חמש שנים (ש' 88-89; גיליון 9, ש' 222-223; ש' 250-251).

הנאשם עומת עם דברי הרב אוחנה, לפיהם הוא היה זה שאישר את הנפקת תעודות ההשת"ג בעקבות הלחץ הרב בו היה נתון מצדם של רבנים מתוך מועצת הרבנות הראשית, שביקשו לדאוג לבתי המדרש שלהם. בתגובה לכך השיב הנאשם:

"היות שהבנתי שמדובר בכמות קטנה של אנשים שעברו את השנה הראשונה של הסמיכה וששנה הבאה לא יהיו קורסים יותר, ומדובר בכמה עשרות תלמידים, ככה הבנתי אז, ואז אמרתי לרב יצחק אוחנה שיסגור עין ויאשר את אותם עשרות שכבר עברו את הקורס וינפק להם אישור להשכלה תורנית גבוהה".

(גיליון 5, ש' 107-111; ההדגשות אינן במקור - צ.ס.).

בתגובה לדברי הרב אוחנה, לפיהם תעודות ההשת"ג הונפקו באישורו של הנאשם במשך שנתיים שלמות ולא בהזדמנות חד-פעמית, השיב הנאשם: **"אני לא זוכר, ייתכן, עברו 10 שנים"** (ש' 119).

במסגרת החקירה, הוצגו לנאשם קטעים מתוך עדותו בבית המשפט בתיק האחר. הנאשם אישר את הדברים שנאמרו מפיו בעדותו ואף הבהירם בנקודות מסוימות:

"שכמו שאמרתי, אמרתי לו באופן כללי שיסגור עין, ויעביר את זה, את האנשים שעברו, יאשר להם את ההשכלה התורנית הגבוהה, אבל לא שמעתי שמות ולא מספרים".

(ש' 125-127)

"להעביר את האנשים, לשאלתכם כוונתי הייתה לאשר להם את ההשכלה התורנית הגבוהה".

(גיליון 6, ש' 134-135)

"ש: האם נכון לומר שכשאתה אמרת לרב אוחנה "לא להקפיד", אתה התכוונת שהוא לא

יקפיד או יעלים עין לעניין הקריטריונים לקבלת השכלה תורנית גבוהה כפי שהיו מקובלים
על הרבנות הראשית...

ת: להעלים עין, זה לא להקפיד על הקריטריונים, זאת הכוונה".

(ש' 160-166)

הנאשם חזר במספר הזדמנויות נוספות על הביטויים בהם השתמש: "לחסל את העניין" ו"לסגור עין", והסביר כי
כוונתו בעת אמירת הדברים הייתה, שלא להקפיד על הקריטריונים הנדרשים לקבלת תעודת ההשת"ג (ש'
176-175; ש' 182-179; גיליון 8, ש' 198-197; גיליון 9, ש' 234-236).

הנאשם נשאל מה גרם לו לשנות את גרסתו עת העיד בבית המשפט בתיק האחר, לעומת הגרסה שמסר בחקירותיו
הקודמות במשטרה בשנת 2004 ו-2006, והשיב:

**"צריכים לזכור שהחקירה הראשונית הייתה לפני 10 שנים... בחקירה השנייה בבית
המשפט, אחרי שהשמיעו לי את גרסתו של הרב אוחנה ואחרים, אז נזכרתי יותר בדברים
ואישרתי שהם יותר צודקים בגרסה שלהם, של הרב אוחנה ושל האחרים, הם הזכירו לי.
בגרסה הראשונה זכרתי רק את המלחמה שלי העקרונית וההתנגדות לכל הסיפור הזה,
אחר כך בבית המשפט הזכירו לי דרך העדויות של הנוגעים בדבר שבסופו של דבר הגמשתי
את דעתי כדי לחסל את העניין".**

(גיליון 10, ש' 255-261; ההדגשות אינן במקור - צ.ס.).

ההודעה הרביעית מיום 17.5.11

62. בפתח הודעתו הרביעית שב הנאשם ואישר, כי הכיר את הנוסח שהופיע על גבי תעודות ההשת"ג שהוציא הרב
אוחנה, לפיו מקבל התעודה למד חמש שנים בישיבות גבוהות ועבר בחינות כנדרש (גיליון 2, ש' 14- גיליון 3, ש'
16; ש' 25-28).

הנאשם חזר שוב על גרסתו, לפיה חשב שמדובר רק בעשרות תלמידים שנמצאים בקורסים שאושרו זה מכבר, וכי
לא ידע שמדובר בכמות של אלפי תלמידים (ש' 39-40). לכשנשאל מדוע הסכים לאשר מתן תעודות עבור אותם
עשרות תלמידים, השיב הנאשם כי בעלי בתי המדרש לחצו מאוד לאשר זאת, מה שיצר אווירה לא נעימה בקרב
הרבנים (גיליון 3, ש' 47; ש' 53). הוא האמין, כי מתן האישורים המבוקשים יסיים את הפרשה (ש' 48; ש' 53).

63. הנה כי כן, לאחר קריאה מדוקדקת של הודעות הנאשם במשטרה נחה דעתי כי הנאשם שינה את גרסתו באופן מהותי, כטענת המאשימה, ולא אך ברמת ה"ניואנס", כטענת ב"כ הנאשם.

בעוד שבשתי ההודעות הראשונות העיד הנאשם, כי הוא נתן הוראה לשמור על הקריטריונים למתן תעודות ההשת"ג (הודעה ראשונה, גיליון 3, ש' 51-50; הודעה שנייה, גיליון 8, ש' 203-202) וככל הנראה הקריטריונים הוגמשו משום שהרב אוחנה **"הבין בטעות את מה שאמרתי"** (הודעה שנייה, גיליון 8, ש' 225- גיליון 9, ש' 235; ש' 219-215), הרי שבשתי ההודעות האחרונות, שניתנו לאחר עדותו בתיק האחר, הנאשם העיד כי הוא זה שנתן לרב אוחנה את ההוראה "לסגור עין", לא להקפיד על הקריטריונים, ולהנפיק לתלמידי כוחות הביטחון את תעודות ההשת"ג (הודעה שלישית, גיליון 5, ש' 111-107; ש' 127-125; גיליון 6, ש' 135-134; ש' 166-160; ש' 176-175; ש' 182-179; גיליון 8, ש' 198-197; גיליון 9, ש' 236-234; גיליון 10, ש' 261-255; הודעה רביעית, גיליון 3, ש' 48-47; ש' 53).

64. למרות שנטענה בכישרון רב, לא שוכנעתי מטענת הסנגור המלומד, לפיה השימוש בביטוי "לסגור עין" (או "לסגור עניין") חוזר על עצמו בכל אחת מהודעותיו של הנאשם, כך שלמעשה דבר לא השתנה מאז בחנה המאשימה לראשונה את דברי הנאשם והחליטה שלא להעמידו לדין.

אף כי ניתן למצוא בהודעות הראשונות ביטויים מפי הנאשם כגון: "סגרתי את הנושא", "לסגור את זה", "הנושא כבר היה סגור" ו"לגמור את העניין", הרי שצמד המילים **"לסגור עין"** מופיע לראשונה רק בהודעתו השלישית של הנאשם.

יתרה מכך, הנאשם עצמו הסביר במסגרת הודעתו השלישית כי שעה שאמר את צמד המילים "לסגור עין" או "להעלים עין", התכוון לכך שהרב אוחנה לא יקפיד על הקריטריונים ויאשר את תעודות ההשת"ג עבור תלמידי כוחות הביטחון (הודעה שלישית, גיליון 7, ש' 166; גיליון 6, ש' 135-134). דבריו אלו של הנאשם אינם עולים בקנה אחד עם דבריו בהודעותיו הראשונות, בגדרן אמר כי נתן הנחיה למחלקת הבחינות (בראשות הרב אוחנה) להקפיד על הקריטריונים (הודעה ראשונה, גיליון 3, ש' 51-50), וכי ממילא נסמכה חתימתו על חתימת הרב אוחנה, אשר הייתה אמורה להתבצע לאחר שיבדוק כי הדרישות לקבלת תעודות ההשת"ג אכן מולאו (ההודעה השנייה, גיליון 2, ש' 35-34).

עוד יוער, כי בחירתו של הנאשם שלא להעיד במשפט, משפיעה גם על המשקל שיש להעניק לאמרות מתוך הודעותיו במשטרה בהן הוא מבקש לעשות שימוש לטובתו (ראו פסק דינו של בית המשפט העליון שניתן לאחרונה: ע"פ 2592/15 פלוני נ' מדינת ישראל, פס' 9-10 (6.7.16)).

לאור האמור, אין בידי לקבל את טענת ב"כ הנאשם, לפיה הנאשם כלל לא שינה טעמו וגרסתו נותרה עקבית לכל אורך הדרך.

65. מכאן למשקל ההודעות, ובמיוחד להודעות השלישית והרביעית. מסקנתי הינה, כי יש לייחס להן משקל רב. להלן יפורטו טעמיי: **ראשית**, ההגנה כלל לא ביקשה להעלות טענות כנגד משקלן של ההודעות, אלא להפך, הסנגור עצמו ביקש להסתמך על האמור בהן כדי לתמוך בטענותיו; **שנית**, נוכח העובדה כי הנאשם בחר שלא להעיד במשפט אין בנמצא כל גרסה חלופית שיש בה כדי לערער את הדברים המפלילים שמסר במסגרת הודעותיו במשטרה; **שלישית**, במהלך עדותו לצורך ההכרעה בטענה המקדמית ציין הנאשם, במספר הזדמנויות, כי את הדברים שמסר בחקירותיו המשטרה הוא סיפר משום שרצה לומר את כל האמת (ראו פס' 53 לעיל).

66. סיכומי של פרק זה: הודעותיו השלישית והרביעית של הנאשם במשטרה קבילות כראיה במשפט. עיון מדוקדק בכל הודעות הנאשם במשטרה מעלה, כי הנאשם שינה את גרסתו באופן מהותי, ולפי גרסתו "העדכנית" של הנאשם, הוא הורה לרב אוחנה להגמיש את הקריטריונים ולהנפיק את תעודות ההשת"ג עבור תלמידי כוחות הביטחון.

הימנעות הנאשם מלהעיד במשפט

67. עת הסתיימה פרשת התביעה הודיע ב"כ הנאשם, כי נוכח החמרה שחלה במצבו הרפואי של הנאשם הוא לא יעיד להגנתו מעל דוכן העדים (עמ' 1510 לפרוטוקול הדיון מיום 11.1.15, ש' 14). כתימוכין לדברים אלו, הגישה ההגנה חוות דעת רפואית מטעמה (חוות הדעת של ד"ר ורטמן מיום 1.7.14).

68. בעקבות המלצת בית המשפט ולאחר דין ודברים ממושך בנדון, הוגשה חוות דעת רפואית משותפת ומוסכמת על שני הצדדים, שנערכה בצוותא על ידי הפסיכיאטר המחוזי, ד"ר צ'רנס, והמומחה מטעם ההגנה, ד"ר ורטמן (חוות הדעת המוסכמת מיום 8.6.15 (להלן: "**חוות הדעת המוסכמת**"). בחוות הדעת המוסכמת צוין, בין השאר, כי "**קיימת** [אצל הנאשם - צ.ס.] **ירידת זיכרון עבודה ושינויים בתפקודים ניהוליים מוחיים למרות ההופעה הכללית המרשימה**". סיכומה של חוות הדעת קובעת: "**במבט נירי פסיכיאטרי משולב - נראה כי האפשרות לירידה בכשירות לעמוד בבית המשפט, סבירה ביותר לאור הנ"ל**".

69. נוכח החלטת הנאשם שלא להעיד בבית המשפט, ובהתחשב באמור בחוות הדעת המוסכמת בכל הקשור למצבו הרפואי, עולה ומזדקרת לה השאלה, האם הימנעות הנאשם מלהעיד תשמש, במקרה דנא, חיזוק או סיוע לראיות התביעה בהתאם לסעיף 162 לחוק סדר הדין הפלילי.

70. לטענת ב"כ המאשימה, במקרה דנא אי העדת הנאשם חייבת להיזקף לחובתו ולשמש במובהק כנגדו, וזאת ממספר טעמים: **ראשית**, בענייננו, קיימת ציפייה ממשית מהנאשם להעיד ולהסביר את עמדתו, נוכח העובדה כי שינה את גרסתו במפתיע תוך כדי עדותו כעד תביעה בתיק האחר; **שנית**, הנאשם אינו עומד בתנאים הקבועים בסעיף 162(ב) לחוק סדר הדין הפלילי, שכן נוסחה של חוות הדעת המוסכמת אינו חד משמעי ואין בו קביעה פוזיטיבית ברורה לפיה הנאשם אינו כשיר להעיד; **שלישית**, סרטוני YouTube, שהוגשו לבית המשפט, בהם נראה הנאשם נושא דברים בפני הציבור, מלמדים כי הנאשם כשיר להעיד; **רביעית**, לבית המשפט נתון שיקול דעת בכל הקשור למשקל העדות של עד המעיד בפניו. הלכך, ככל שבית המשפט היה מתרשם כי הנאשם אינו מבין את השאלות שנשאל או שוכח פרטים מהותיים במידה שאינה מאפשרת את העדתו, הרי שהיה מתייחס לכך במסגרת ניתוח משקל העדות. זאת, במיוחד לאור העובדה כי הנאשם העיד, כאמור, במסגרת הדיון בטענות המקדמיות, כך שבידי בית המשפט הכלים לבחון אם חל שינוי ניכר במצבו הקוגניטיבי.

71. מנגד, טען ב"כ הנאשם, כי לא רק שאי העדת הנאשם במשפט אינה יכולה להוות חיזוק למשקל ראיות התביעה, אלא שבמקרה דנא עליה אף להיזקף לזכותו, לפי שנגרעה ממנו היכולת להבהיר במלואה כל פלוגתא שקמה במשפט, זאת שלא ברצונו אלא אך מחמת מצב בריאותו. משכך, כך אליבא דסנגור המלומד, אין מנוס מזיכוי, ולחלופין - להורות על ביטול כתב האישום נגדו. לעמדת ב"כ הנאשם, הוראות סעיף 162(א) לחוק סדר הדין הפלילי מלמדות, כי הימנעות נאשם מהעדה במשפטו עשויה לשמש חיזוק למשקל ראיות התביעה, אך עשויה גם שלא לשמש חיזוק למשקל ראיות התביעה; הדבר נתון לשיקול דעתו של בית המשפט בהתאם לנסיבות העניין. הנה כי כן, מקום בו ניתן הסבר מהותי, בעל משקל של ממש, לא יינתן להימנעות מלהעיד משקל לחובת הנאשם. בענייננו, יש בנמצא הסבר רפואי אותנטי להימנעותו של הנאשם מלהעיד במשפטו, הנתמך בחוות דעת מוסכמת, אשר הוגשה לבית המשפט. הסבר זה לשתיקת הנאשם מהווה "הסבר מניח את הדעת", ועל כן אין לייחס להימנעות הנאשם מלהעיד משקל ראיתי כלשהו לחובתו. לטענת ב"כ הנאשם, חוות הדעת המוסכמת קובעת מפורשות, כי למרות הופעתו הכללית המרשימה של הנאשם, האפשרות לירידה בכשירותו לעמוד ולהיחקר בבית המשפט היא "סבירה ביותר". לשון אחרת, מי שאינו מומחה יתקשה להבחין מתי הנאשם "חד כתער" בתשובותיו ומתי מצבו הרפואי-קוגניטיבי משפיע לרעה על עדותו. לא זו אף זו, ב"כ הנאשם הוסיף וטען, כי לו העיד הנאשם, הייתה הגנתו נפגמת, שכן מצבו האמור לא היה מאפשר להגנה לזקק את טענותיה לנוכח מורכבות והיקף החומר.

72. במאמר מוסגר אציין כי, לדאבון הלב, מצבו הבריאותי של הנאשם הידרדר באופן ניכר, כך שטרם מתן הכרעת הדין, אך לאחר סיום כתיבתה, נידונה שאלת כשירותו לעמוד לדין ולקבל עליו את ההכרעה (ראו, בנוסף, ההחלטה הנפרדת בבקשה להפסקת ההליכים המשפטיים, שניתנה ביום 18.4.17, כשנה (!) לאחר תום כתיבת

ההכרעה דנא, ובתום הבדיקות הרפואיות החוזרות ונשנות שנערכו לנאשם, העדויות שנשמעו והטיעונים שנטענו בעקבותיהן, בגדר אותה בקשה). עם זאת יודגש, כי אין מצבו הרפואי המאוחר של הנאשם רלוונטי לשאלה הנידונה כעת, שכן משקל הימנעות הנאשם מלהעיד, יבחן ביחס למצב הדברים ולחוות הדעת הרפואיות שהיו קיימות במועד בו נדרש הנאשם לעלות על דוכן העדים ולהעיד.

73. סעיף 162 לחוק סדר הדין הפלילי, שכותרתו "שתיקת הנאשם", קובע כדלקמן:

"(א) הימנעות הנאשם מהעיד עשויה לשמש חיזוק למשקל הראיות של התביעה וכן סיוע לראיות התביעה במקום שדרוש להן סיוע, אך לא תשמש סיוע לצורך סעיף 11 לחוק לתיקון הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1955 או לצורך סעיף 20(ד) לחוק הליכי חקירה והעדה של אנשים עם מוגבלות.

(ב) הימנעות הנאשם מהעיד לא תשמש ראיה לחובתו, אם התקבלה חוות דעת מומחה שלפיה הנאשם הוא אדם עם מוגבלות שכלית או אדם עם מוגבלות נפשית כהגדרתם בחוק הליכי חקירה והעדה של אנשים עם מוגבלות, ובשל מוגבלותו כאמור הוא נמנע מהעיד".

74. אין חולק, כי סעיף 162(ב) אינו חל בענייננו, ואף ב"כ הנאשם לא טען לתחולתו על המקרה דנא (ראו פס' 315 לסיכומי הנאשם). עם זאת, השאלה שעודנה נותרה פתוחה היא, מהו המשקל אותו יש לייחס לשתיקת הנאשם, בנסיבותיו הספציפיות של המקרה דנא, בהתאם לסעיף 162(א).

75. בצדק טען הסנגור המלומד, כי ההחלטה בדבר משקלה הראייתי של שתיקת הנאשם מסורה לשיקול דעתו הבלעדי של בית המשפט. עמד על כך כב' השופט לוי ברע"פ 4142/04 מילשטיין נ' התובע הצבאי סב (1) 378 (2006):

"הוראת סעיף 162 אינה מחייבת את הערכאה הדיונית לראות בשתיקתו של הנאשם במשפט כחיזוק או סיוע לראיותיה של התביעה. כל שקובעת ההוראה היא כי בנסיבות המתאימות לכך עשויה שתיקת הנאשם לסייע או לחזק את ראיותיה של התביעה, ובהחלט יתכנו מקרים - כפי שכבר קרה לא אחת - בהם יימצא כי לא יהיה זה ראוי ששתיקתו של הנאשם תחזק את חומר הראיות המפליל שנאסף בעניינו".

(פס' 11; וכן פס' 25 לפסק דינה של כב' השופטת ארבל)

76. הרציונל הטמון ביסוד המשקל הראייתי שניתן לשתיקת נאשם במשפטו מעוגן בהנחה כי אדם חף מפשע לא יימנע, על דרך הכלל, מהצגת גרסתו (ע"פ 2132/04 **סלים קייס נ' מדינת ישראל**, פס' 33 לפסק דינה של כב' השופט פרוקצ'יה והאסמכתאות המופיעות שם). שיקול זה, כוחו יפה גם במקרים מורכבים, למשל עת נידון עניינו של אדם הסובל ממחלת נפש ואין מחלוקת בדבר כשירותו לעמוד לדין (ע"פ 2965/06 **ראאד אבו חמד נ' מדינת ישראל**, פס' י"א(3) (19.9.07); וכן דבריי בנושא בתפ"ח (י-ם) 26449-10-13 **מדינת ישראל נ' קרינה בריל**, פס' 18 (19.4.15)). המשקל הראוי שיש לייחס **לשתיקה נגזר מהנסיבות המיוחדות של העניין כפי שהן אוצלות על משמעותה וטעמיה המסתברים של השתיקה:**

"ואכן, משקלה הראייתי של שתיקת הנאשם עשוי להיות מושפע מהסבר מניח את הדעת הניתן לשתיקה זו, העשוי לגרוע מהערך המחזק שיש לראיות המפלילות (קדמי לעיל, בעמ' 718-717). אין די בהסבר סתמי לשתיקה, והוא אינו יכול להיות נעוץ ברצון להימנע מהפללה עצמית (ע"פ 1497/92 מדינת ישראל נ' צוברי, פ"ד מז(4) 177, 202-203). עצת עורך דין להימנע ממסירת עדות לא נתקבלה כהסבר סביר לשתיקה (ענין בן גל, עמ' 153-4). לעומת זאת, הושמעה דעה לפיה יתכן הסבר לשתיקה הנעוץ, למשל, בחשש מפני הפללה של אנשים קרובים באם יידרש הנאשם להעיד".

(שם, פס' 40; וכן פס' 39)

77. ומהתם להכא. נדרש אני אפוא להכרעה בשאלה האם מצבו הרפואי של הנאשם, כפי העולה מחוות הדעת המוסכמת, מהווה הסבר מוצדק, כך שלא יהיה זה ראוי, במקרה דנא, כי שתיקתו של הנאשם תחזק את חומר הראיות המפליל שנאסף בעניינו, כטענת ההגנה; או שמא, בהינתן מכלול נסיבות המקרה יש לזקוף לחובת הנאשם את העובדה שלא העיד במשפט, כטענת המאשימה.

78. לאחר ששקלתי את טענות הצדדים, מזה ומזה, באתי לכלל מסקנה כי הימנעות הנאשם מלהעיד רובצת לפתחו ויש בה כדי לחזק את הראיות נגדו. להלן יפורטו נימוקיי.

79. על אף ניסיונותיו של הסנגור המלומד להציג את הדברים בדרך שונה, חוות הדעת המוסכמת אינה קובעת באופן פוזיטיבי כי מצבו הרפואי של הנאשם (במועד שיועד לשמיעת עדותו) אינו מאפשר לו להעיד ולהיחקר (ראו פס' 336 לסיכומי הנאשם). כל שנקבע במסגרת חוות הדעת המוסכמת, אשר הצדדים לא ביקשו לערער על מסקנותיה, הוא, שהאפשרות לירידה בכשירותו של הנאשם לעמוד בבית המשפט היא סבירה ביותר. לפנינו אפוא קביעה "רחבה", לבטח לא חד משמעית.

80. אחד מתפקידיו המרכזיים והחשובים של בית המשפט הוא מלאכת הערכת עדותו של עד הניצב ומעיד בפניו. השופט, מתוקף תפקידו, נתקל בעדים שונים עם יכולות מגוונות, לרבות עדים מבוגרים, חולים, מוגבלים בשכלם, או כאלו שעברו טראומות בעברם. המומחיות הנדרשת משופט היא לדעת לאבחן את דברי העד ולתת להם את המשקל הראוי, כך שבסופו של יום ניתן יהיה להגיע, על בסיסם, להכרעה שיפוטית נכונה וצודקת.

הנני מסכים עם טענת ב"כ המאשימה, לפיה לבית המשפט נתון שיקול דעת בכל הקשור למשקל העדות של עד המעיד בפניו. משכך, ככל שבית המשפט היה מתרשם, כי הנאשם אינו מבין את השאלות שנשאל או שוכח פרטים במידה שאינה מאפשרת את העדתו, הרי שניתן היה להתייחס לכך במסגרת ניתוח העדות, ובהתאם לכך לתת לעדותו את המשקל המתאים. עוד אזכיר בהקשר זה, כי כאשר ב"כ הנאשם הראה נכונות להעידו, נקבעו לצורך כך מספר ישיבות קצרות כדי להקל על הנאשם מבחינת משך עדותו הרציפה ולאפשר את מתן עדותו על רקע ובהתחשב במצבו הרפואי, כך שהנאשם זכה לאוזן קשבת מבית המשפט, ותנאי העדות הותאמו למצבו הרפואי הכללי (ראו עמ' 1501 לפרוטוקול הדיון מיום 6.7.14, ש' 9 ואילך).

בכל הכבוד לטענת הסנגור המלומד, לפיה על פי חוות הדעת המוסכמת, מי שאינו מומחה יתקשה להבחין מתי הנאשם "חד" בתשובותיו ומתי מצבו הרפואי משפיע על עדותו, סבורני כי ביכולתו של בית המשפט לעשות את האבחנות המתאימות, וזאת על אף הופעתו הכללית של הנאשם הנחזית כמרשימה, כאמור בחוות הדעת.

לא זו אף זו, דברים אלו נכונים ביתר שאת נוכח העובדה כי הנאשם, כאמור, העיד כבר בבית המשפט לצורך ההכרעה בטענותיו המקדמיות, כך שבית משפט זה זכה להתרשם ממנו בעבר. ב"כ הנאשם ציין אף הוא בסיכומיו, כי **"בית המשפט הנכבד ראה את הרב בקשי דורון [הנאשם - צ.ס.] במהלך המשפט אשר התפרש על פני למעלה משנתיים, ואנו סבורים כי בית המשפט הנכבד התרשם מהשינוי הניכר לרעה במצבו הרפואי" (פס' 339 לסיכומי הנאשם).** הנה כי כן, גם לשיטת ב"כ הנאשם, ביכולתו של בית המשפט להעריך את השינוי במצבו הרפואי של הנאשם.

81. במצב דברים זה, ועל אף שמצבו הרפואי של הנאשם אינו נובע מבחירתו (ראו להשוואה: תפ"ח (ב"ש) 53758-07-13 **מדינת ישראל נ' עלי אמטיראת**, עמ' 98-101 (18.8.15)), סבורני, כי היה באפשרותו של הנאשם לעלות על דוכן העדים ולמסור את גרסתו, אלא שהוא, מטעמיו, בחר שלא לעשות כן. לא מן הנמנע כי בחירה זו נעשתה משיקולים טקטיים (מותרים), שכן אף לטענת הסנגור המלומד, כמובא לעיל, לו העיד הנאשם הייתה הגנתו נפגמת בשל מצבו הרפואי, עד שלא היה מתאפשר להגנה (ולא לבית המשפט) לזקק טענותיה לנוכח מורכבות והיקף החומר (פס' 333 לסיכומי הנאשם).

עוד אציין, כי יש ממש בטענת המאשימה, לפיה במקרה דנא הייתה ציפיה ממשית מהנאשם להעיד ולהסביר את עמדתו, במיוחד נוכח העובדה כי שינה את גרסתו במפתיע תוך כדי עדותו כעד תביעה בתיק האחר. כמבואר לעיל, המחלוקת העיקרית בין הצדדים נסובה על השאלה האם הנאשם הורה לרב אוחנה להנפיק את התעודות הכוזבות. התשובה לשאלה זו, כמו גם לשאלה מדוע שינה את גרסתו, מצויה בידיו של הנאשם עצמו. בחירתו של הנאשם שלא לעלות על דוכן העדים ולמסור גרסה, מקשה, ולמצער אינה מועילה, לניסיונו של בית המשפט להגיע לחקר האמת.

82. נוכח האמור לעיל מצאתי, כי הימנעות הנאשם מלהעיד בבית המשפט פועלת לחובתו ויש בה כדי לחזק את ראיות התביעה.

הימנעות הנאשם מלהשיב לאישום

83. טענה נוספת ונפרדת אותה העלה ב"כ המאשימה, היא הטענה לפיה למרות תשובתו המפורטת של הנאשם לאישום, הוא למעשה לא השיב על השאלות המהותיות שבמחלוקת בין הצדדים, כך שבפועל לא ניתן להבין מהי עמדת הנאשם ביחס לשאלות המרכזיות בתיק (ביניהן, מה ההוראה שנתן לרב אוחנה והאם ידע שהרב אוחנה מנפיק תעודות כוזבות). לעמדת המאשימה, יש באי מתן התשובה המפורטת לאישום כדי לחזק את הראיות כנגד הנאשם בהתאם לסעיף 152(ב) לחוק סדר הדין הפלילי, וזאת נוסף על חיזוק משקל ראיות התביעה נוכח הימנעותו מלהעיד (אשר נידון לעיל).

84. בתגובה, טען ב"כ הנאשם, כי תשובת הנאשם לכתב האישום היא מפורטת ומספקת מענה לכל השאלות העולות מכתב האישום, כך שלא ניתן לטעון כי הנאשם התחמק ממתן תשובה לאישום.

85. במחלוקת זו שבין הצדדים, דעתי כדעת ההגנה.

86. סעיף 152 לחוק סדר הדין הפלילי קובע כדלקמן:

"(א) לא בוטל האישום מכוח טענה מקדמית, ישאל בית המשפט את הנאשם מה תשובתו לאישום; הנאשם רשאי שלא להשיב, ואם השיב, רשאי הוא בתשובתו להודות בעובדות הנטענות בכתב האישום, כולן או מקצתן, או לכפור בהן, וכן לטעון עובדות נוספות בין אם הודה כאמור ובין אם לאו; השיב הנאשם באחת הדרכים האמורות, רשאי בית המשפט לשאול אותו שאלות, ובלבד שהשאלות לא יחרגו מהדרוש להבהרת תשובת הנאשם; תגובת הנאשם יכול שתיעשה על ידי סניגורו.

(ב) הימנעות הנאשם להשיב לאישום או לשאלות בית המשפט כאמור בסעיף קטן (א) עשויה לשמש חיזוק למשקל הראיות של התביעה; בית המשפט יסביר לנאשם את תוצאות הימנעותו...".

87. במסגרת תשובת הנאשם לכתב האישום, אשר השתרעה על פני 6 עמודים, השיב הנאשם לכל אחד מסעיפי האישום. כמו כן, בדיונים מיום 2.7.13 ו- 4.7.13 ביקש ב"כ המאשימה כי הנאשם "יחדד" את תשובתו לאישום ואף פנה לבית המשפט בבקשה שיפנה לנאשם שאלות הבהרה. ב"כ הנאשם השיב לדברי ב"כ המאשימה, במטרה להבהיר את התשובה לאישום. כך, למשל, ציין מפורשות כי הנאשם כלל לא ידע על נוסחן הכוזב של התעודות (עמ' 337 לפרוטוקול הדיון מיום 4.7.13, ש' 26-27).

88. כאמור, בהתאם לסעיף 152 המובא לעיל, רשאי בית המשפט להפנות לנאשם שאלות, ובלבד שאלה לא יחרגו מהדרוש להבהרת תשובת הנאשם לאישום.

בכל הכבוד לצורך ביעילות דיונית וברצון לצמצם את יריעת המחלוקת, הרי שיש לאזן צורך זה עם זכויות הנאשם, וביניהן זכותו לנהל הגנתו כראות עיניו. סבורני, כי במקרה דנא סיפק הנאשם מענה לאישום כנדרש. אל לנו לשכוח גם, כי הנטל במשפט הפלילי רובץ על כתפי המאשימה.

אכן, צודק ב"כ המאשימה באומרו כי שאלות מסוימות נותרו פתוחות (ראו פס' 80 לעיל). דא עקא, שאלו זכו "מענה" ראיתי בצורת חיזוק משקל ראיות התביעה נוכח הימנעות הנאשם מלהעיד, ואיני סבור כי יש להעניק לחסרים אלו משקל ראיתי כפול.

האם הורה הנאשם לרב יצחק אוחנה להנפיק את תעודות ההשת"ג הכוזבות?

89. כמצוין לעיל, הסוגיה המרכזית בתיק דנא, לב ליבה של המחלוקת בין הצדדים, נסובה על השאלה **האם הנאשם הוא שנתן לרב אוחנה את ההוראה להנפיק את תעודות ההשת"ג הכוזבות לתלמידי כוחות הביטחון**. דיונונו בסוגיה זו יתמקד במספר נקודות ציון עיקריות: ראש לכל, אבחן את תוכנה ומשקלה של עדות הרב יצחק אוחנה, שכן הוא היה האיש שהנפיק בפועל את תעודות ההשת"ג הכוזבות, והוא, כאמור, היה גם העד המרכזי בתיק דנא; בהמשך, אפנה לבחון מספר אבני דרך, אליהן הרבו הצדדים להתייחס בסיכומיהם, בגדר הנתיב שהוביל להוצאת תעודות ההשת"ג עבור אנשי כוחות הביטחון, לרבות החלטת הוועדה לנהלי סדרי הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט, מכתבו של מר חיים ישראלי ובג"ץ סקעת. לבסוף, אבחן האם הנאשם היה מודע, באופן מעשי, להוצאת תעודות ההשת"ג הכוזבות, היינו - האם הוא היה מודע בפועל לנוסח התעודה, והאם הוא היה מודע לכך שיש בקבלת תעודות אלו כדי להוביל להטבות שכר.

עדות הרב יצחק אוחנה

מהות הקשר בין הנאשם לרב אוחנה

90. בטרם אבוא בעובי קורתם של דברי הרב אוחנה, מצאתי להקדים מספר מילים על הקשר בינו לבין הנאשם, שכן סבורני כי יש לכך חשיבות לשאלה העומדת על הפרק.

91. הרב אוחנה הוא בן אחותה של אשת הנאשם, כך שיש ביניהם קשרי משפחה. כמו כן, היו ביניהם קשרי עבודה הדוקים: הרב אוחנה שימש כעוזרו של הנאשם עת האחרון כיהן בתפקידו כרב הראשי לישראל. לאחר מכן, ולבקשת הנאשם, עבר הרב אוחנה לנהל את מחלקת הבחינות ברבנות הראשית.

92. הרב אוחנה העיד על הקשר המשפחתי שלו עם הנאשם, בציינו כי היחסים ביניהם היו טובים וקרובים (עמ' 1273 לפרוטוקול, ש' 23 ואילך). במספר הזדמנויות במהלך עדותו ציין, כי היה עובד של הנאשם ושל הרבנות הראשית, כך שכל פעילותו נגזרה מכוחו של הנאשם ונעשתה לשביעות רצונו (עמ' 722 לפרוטוקול, ש' 30 ואילך; עמ' 1284, ש' 20-25). הנאשם עצמו מסר בהודעתו השנייה במשטרה כי: **"...יצחק אוחנה הוא אחייני וגדל בביתי למעשה, והוא נאמן עליי מאוד"** (הודעה שנייה, גיליון 7, ש' 196-197). אף ב"כ הנאשם לא חלק על הדברים וציין בסיכומיו כי מערכת היחסים של הנאשם והרב אוחנה הייתה קרובה, ואין גם מחלוקת כי הרב אוחנה האמין שהוא פועל בהתאם להלך רוחו של הנאשם (פס' 156 לסיכומי הנאשם).

93. פרט לעדות הרב אוחנה ולדברי הנאשם העולים מהודעתו במשטרה, עדים נוספים התייחסו אף הם לקשר הקרוב ששרר בין הרב אוחנה לבין הנאשם:

מר רפאל דיין, אשר שימש כעוזרו האישי של הנאשם עת כיהן כרב הראשי לישראל, סיפר בעדותו על מערכת היחסים המיוחדת ששררה בין השניים (תב/9, גיליון 4, ש' 88-86; תב/9א, עמ' 383, ש' 28- עמ' 384, ש' 6). כן הוסיף, כי מהיכרותו את הנפשות הפועלות **"לא ייתכן שהרב אוחנה יעשה דבר שהבוס לא נתן עליו הוראה. לא מעלה לי על הדעת"** (תב/9א, עמ' 387, ש' 7-8; תב/9, גיליון 4, ש' 98-91; גיליון 5, ש' 114-120).

אף הרב אלי בן דהן (כיום סגן שר הביטחון), אשר שימש במשך מספר חודשים כמנכ"ל הרבנות הראשית במינוי בפועל, מסר בעדותו כי הרב אוחנה היה מאוד מקורב לנאשם (עמ' 489 לפרוטוקול הדיון, ש' 1-3; תב/37, גיליון 2, ש' 6-7; תב/38, עמ' 593, ש' 18-26). עוד ציין, כי קשה להעלות על הדעת שהרב אוחנה היה פועל שלא על דעת הנאשם (תב/43; תב/37, גיליון 2, ש' 19-22; גיליון 4, ש' 26-27).

הרב יצחק רלב"ג, חבר מועצת הרבנות הראשית, העיד אף הוא כי לאור היכרותו עם הרב אוחנה, הוא יודע כי

מדובר באדם הגון ורציני אשר בוודאי פעל לפי הנחיות שקיבל מהנאשם (תב/46, גיליון 2, ש' 14-15; גיליון 3, ש' 21-23; תב/47, עמ' 5171, ש' 25-27). הרב רלב"ג הוסיף, כי הנאשם היה מעורה לחלוטין בכל ענייני הרבנות וידע על כל שנעשה בה:

"ולכן כל דבר כזה שהרב אוחנה הוציא אישור להשכלה תורנית, רב שכונה, מי קיבל, מה קיבל? זה עבר את העין של הרב בקשי דורון ואת ההסכמה. אני רוצה להגיד לבית המשפט יצחק אוחנה לא היה הולך אפילו לשירותים בלי לקבל רשות מהרב בקשי דורון. ככה זה היה, זה היה המצב".

(תב/47, עמ' 5172, ש' 4-21)

אף הרב יהודה דרעי, ראש בית המדרש "קול יהודה", מסר בעדותו כי למיטב היכרותו את הרב אוחנה, את תפקידו ואת יושרו בעניינים אחרים, הוא אינו רואה שום סיבה שייתן אישורים על סמך דעתו בלבד, מבלי להתייעץ עם הנאשם ומבלי להיות כפוף להחלטות מועצת הרבנות הראשית (תב/102א, עמ' 5063, ש' 15-26; תב/102ב, עמ' 5231, ש' 4-5).

94. הנה כי כן, הוכח כי מערכת היחסים בין הרב יצחק אוחנה לבין הנאשם הייתה קרובה והדוקה. הרב אוחנה היה בן בית בביתו ובלשכתו של הנאשם. במסגרת עבודתם המשותפת, הרב אוחנה היה כפוף לנאשם, נאמן לו ופעל ככל יכולתו כדי להשביע את רצונו.

עדותו של הרב אוחנה

95. בראשית עדותו סיפר הרב אוחנה על תפקידו כמנהל מחלקת הבחינות ברבנות הראשית. במסגרת זו, הוא היה אחראי על עריכת בחינות ומתן תעודות מטעם הרבנות, ביניהן גם תעודת השכלה תורנית גבוהה. תעודת השת"ג היא התעודה "הנמוכה" במדרג התעודות המוענקות על ידי הרבנות. היא ניתנת על בסיס מסמכים אותם המציא מבקש התעודה, לרבות: אישורים המעידים על לימוד בישיבה גבוהה במשך חמש שנים לאחר גיל 18; תעודת "יורה יורה" החתומה על ידי שני רבני עיר מוסמכים; וכן שלוש השתלמויות בנושאים רבניים (עמ' 647-648 לפרוטוקול). הרב אוחנה הסביר, כי על תעודות השת"ג הוא חתם בעצמו מבלי שאלה עברו תחת ידיו של הנאשם, זאת מתוקף תפקידו כמנהל מחלקת הבחינות, ובמובחן למשל מתעודות הסמכה לרבנות עליהן חתם הנאשם (עמ' 658, ש' 30; עמ' 1205, ש' 23-27).

הרב אוחנה העריך, כי במסגרת תכניות הלימודים שנוסדו עבור תלמידי כוחות הביטחון למדו בסך הכל כאלף

תלמידים (עמ' 656). לשאלת התובע, האם הנאשם הכיר את סדר הגודל של התופעה, השיב הרב אוחנה כי הוא לא דיבר איתו על מספרים, אך ציין כי כולם ידעו שלא מדובר בתופעה קטנה וכי ברור היה שלומדים מעל לחמש מאות תלמידים (עמ' 694; עמ' 817, 21-29).

לשאלה נוספת של התובע, מי הורה על הוצאת תעודות עבור תלמידי כוחות הביטחון, השיב הרב אוחנה כי הנאשם הוא זה שהחליט על הוצאת התעודות (עמ' 657, ש' 28). לדבריו, הנאשם נתן לו הוראה ברורה ומפורשת להנפיק את תעודות ההשת"ג עבור המוסדות השונים. הנחיה כאמור ניתנה לו על ידי הנאשם במספר הזדמנויות, על פני מספר שנים, ועבור כל מוסד בנפרד (עמ' 660-661, 663). האישור ניתן בדיעבד ולא מראש; כלומר, לאחר שהתלמידים כבר למדו, נעתר הנאשם לתביעת הרבנים, ראשי בתי המדרש, להנפיק את התעודות (עמ' 1245, ש' 28-10). הרב אוחנה הוסיף, כי הנאשם אישר את מתן התעודות בעל כורחו, לאחר שהיה נגדו רוב במועצת הרבנות הראשית והוגש בג"ץ על ידי תלמיד המוסד "דרכי הוראה". הרב אוחנה הדגיש, כי הנאשם היה המתנגד החריף ביותר להוצאת תעודות ההשת"ג עבור תלמידי כוחות הביטחון, אך הדבר נכפה עליו (עמ' 663-664; עמ' 964, ש' 1-4; עמ' 1028, ש' 14-17; עמ' 1198, ש' 15-30).

הרב אוחנה הוסיף, כי הנאשם לא רצה להוציא תעודה חדשה עבור המסלול לתלמידי כוחות הביטחון, וביקש להמשיך ולהשתמש בנוסחה של תעודת ההשת"ג "הרגילה" (שניתנה לאברכים שעמדו בדרישות אותן קבע משרד החינוך), זאת משום שלא רצה לתת לגיטימציה למסלול החדש (לאנשי כוחות הביטחון) וביקש להביא לסיומו, וכן נוכח חששו מטענות להפליה שיועלו מצד האברכים שקיבלו את התעודה "הרגילה" ונדרשו לשם כך ללמוד חמש שנים מלאות (עמ' 669; עמ' 839, ש' 24-30; עמ' 911-915; עמ' 1137, ש' 8-18; עמ' 1207, ש' 15-22). נוכח זאת, נוצר "מתווה ינובסקי" (תב/100-6), שמטרתו הייתה ליצור דרך בה תלמידי כוחות הביטחון ייכנסו לגדרי התעודה הקיימת (עמ' 1208, ש' 2-3).

הרב אוחנה העיד, כי הנפיק את תעודות ההשת"ג על סמך מסמכים שהוגשו לו מטעם מבקשי התעודות. לכשנשאל כיצד אישר את התעודות על סמך מסמכים כוזבים, שהרי אף-על-פי שבמסמך האישור נכתב כי התלמיד למד 35 שעות שבועיות, נהיר היה לכל כי אין ביכולתו של אדם המועסק במשרה מלאה בכוחות הביטחון ללמוד מכסה שבועית כזו של שעות, השיב הרב אוחנה כי זה לא היה רלוונטי לאור הוראתו של הנאשם להנפיק את התעודות (עמ' 673-690).

בהתייחסו להוראת הנאשם אליו "להעלים עין", ציין הרב אוחנה:

"אני לא זוכר שהתבטא בצורה תעלים עין, אני מבין שזה משהו סימבולי שזה מה שהוא

מתכוון, אבל הוא לי לתת להם את התעודות והכוונה ברורה, כמו שאמרתי קודם, לאור הידוע בינינו איך צריך לתת את התעודות, זה היה ברור על סמך מה... המשפט הזה לא נאמר מעולם...".

(עמ' 693, ש' 21-6; וכן בעמ' 834, ש' 23-30)

הרב אוחנה הוסיף, כי העמדה שהובעה בבג"ץ מטעם הרבנות הראשית הייתה על דעתו של הנאשם, תוך מעורבותו בגיבוש האסטרטגיה עם יועץ הרבנים הראשיים, עו"ד ינובסקי, גם אם לא כל נימוק ונימוק עבר תחת מכבשו (עמ' 704, ש' 2-1; עמ' 742, ש' 8-15; עמ' 1109, ש' 11-21). לשאלת התובע, מדוע לא החליט הנאשם לעצור את המסלול המיוחד עבור כל המוסדות כדי שלא תיטען טענת אפליה, השיב הרב אוחנה כי המצב כבר היה בלתי הפיך וכי כבר לא היה מעשי לעצור או לבטל את המסלול, בהינתן שהיו כבר מאות תלמידים מבין אנשי כוחות הביטחון שהחלו ללמוד ושילמו שכר לימוד מלא למכללות (עמ' 717, 720-719).

בהתייחסו ל"מסמך הפשרה" שסיים את הליך הבג"ץ, הסביר הרב אוחנה כי המסמך נכתב לאחר שכבר החל להנפיק תעודות השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון שלמדו במוסד "דרכי הוראה", ובהתאם להוראת הנאשם. למרות זאת, המתח דאז בין הנאשם לרב מרדכי אליהו היה רב, ולכן האחרון לא הסכים למשוך את העתירה שהוגשה לבג"ץ. משכך, וכדי לסיים את העניין ולהרגיע את הרוחות, הציע מר אלי בן דהן, מנכ"ל הרבנות דאז, להוציא את המסמך הנ"ל בו נכתב, כי **"אף בעתיד כל תלמיד מכל מוסד שהוא ובכלל זה תלמידי בית המדרש 'דרכי הוראה' שיעמוד באותם קריטריונים, יקבל תעודה להשכלה תורנית גבוהה"** (עמ' 766-767; תב/100-31). הרב אוחנה הבהיר, כי גם "מסמך הפשרה" היה על דעתו של הנאשם (עמ' 765-767).

הרב אוחנה הודה, כי בחכמה שלאחר מעשה הייתה זו טעות להוציא לתלמידי כוחות הביטחון תעודה בה נכתב כי למדו חמש שנים, למרות שהלכה למעשה הם למדו, למירב, במשך שנתיים. הוא חזר והסביר, כי החלטה זו הייתה נעוצה ברצונו של הנאשם שלא ליצור מסלול חדש ומקוצר לקבלת תעודת השת"ג. הרב אוחנה הדגיש, כי מדובר בטעות בשיקול דעת אך לבטח אין בה משום כוונה או רצון פלילי (עמ' 764; עמ' 782, ש' 11-12; עמ' 1236, ש' 14-9).

בעדותו התבקש הרב אוחנה להתייחס לכל אחת מהמכללות בהן למדו תלמידי כוחות הביטחון, בכללן: "דרכי הוראה", "קארו", "קול יהודה", "אריאל", "הגר"א", "בית מוריה" ו"יחוה דעת". לדבריו, הנאשם אישר את הוצאת תעודות השת"ג עבור כל אחד מהמוסדות הללו באופן פרטני, ולא היה מוסד שהוא (הרב אוחנה) החליט להנפיק לו את תעודות השת"ג על דעת עצמו (עמ' 781-813).

הרב אוחנה הבהיר, כי אין מצב שהוא לא הבין לאשורם את דברי הנאשם, כפי שהלה טען בחקירתו במשטרה (הודעה שנייה, גיליון 8, ש' 225- גיליון 9, ש' 235), ואישר את דבריו בתיק האחר, במסגרתו אמר: **"...האמן לי אני מכיר את האיש הזה מתוך שינה. אני יודע בדיוק מה הוא רוצה. אם היה לי ספק קל שבקלים שאני שונה או סוטה ברבע מילימטר מרצונו או בדיוק דיוק רצונו לא הייתי נוהג כך..."** (עמ' 815-816 לפרוטוקול הדיון; תב/105א, עמ' 11582, ש' 10-12; עמ' 833 לפרוטוקול הדיון, ש' 30).

עוד הוסיף הרב אוחנה, כי הוא הנפיק את תעודות ההשת"ג גם עת היה ברור שהמסמכים שהגישו מבקשי התעודה אינם משקפים את המציאות (שעה שאיש כוחות הביטחון הגיש, למשל, מסמכים לפיהם למד 35 שעות שבועיות), זאת בהתאם להוראתו של הנאשם להנפיק את התעודות על בסיס הלימודים במוסד מסוים (עמ' 852-853). בהמשך ציין הרב אוחנה, כי הנפיק את התעודות על בסיס מסמכים שהוגשו לו, ולא היה מצב בו הוא הנפיק תעודות ללא מסמכים בכלל (עמ' 886-887).

בהתייחסו לידיעתו של הנאשם על נוסח התעודה, ובמיוחד לעובדה שנכתב בה כי התלמיד למד חמש שנים בישיבות גבוהות למרות שלמד בפועל רק שנתיים, אישר הרב אוחנה כי הוא לא שאל את הנאשם בזמן אמת האם יש מקום לשנות מנוסח תעודת ההשת"ג "הרגילה". עם זאת ציין, כי במחשבה לאחור ברור לו שהנאשם הבין היטב שהתעודה לתלמידי כוחות הביטחון מונפקת בנוסח הקיים, וכי זה אף היה רצונו. הרב אוחנה הוסיף, כי בשיחה מאוחרת עם הנאשם, לאחר שכבר החלה חקירת המשטרה בפרשה, אמר לו הנאשם, כי "היה צריך לכתוב על גבי התעודות חמש שנים" (עמ' 915-920). עוד ציין, כי הוא לא היה מוסמך לקבל על דעת עצמו החלטה לשנות מנוסח הקיים של תעודת ההשת"ג, וכי מעולם לא ניתנה לו הוראה לשנות את הנוסח (עמ' 918-919). עת עומת עם העובדה כי חל שינוי בגרסתו על פני הודעותיו הרבות במשטרה, ובעוד שבתחילה אמר כי הוא לא חושב או לא בטוח שהנאשם ידע על נוסח האישורים, הרי בהמשך אמר מפורשות שהנאשם ידע גם ידע על נוסח האישורים וזה אף היה רצונו, השיב הרב אוחנה כי רצונו של הנאשם היה ברור ולפיו אין ליצור ערוץ חדש; משכך, היה מובן שיש לפעול על פי המסלול הקיים (עמ' 922-924). על דברים אלו חזר הרב אוחנה גם בחקירתו הנגדית (עמ' 1223, ש' 15-19; עמ' 1226, ש' 24-29; עמ' 1229, ש' 2-7).

במסגרת עדותו התבקש הרב אוחנה להתייחס למכתבו של מר חיים ישראלי הממוען לנאשם (נ/1). תוכן המכתב של מר ישראלי הפנה למכתבו של שר הביטחון דאז, אהוד ברק, לשר החקלאות דאז, חיים אורון, בגדרו נכתב כי: **"המסלול כפי שמתאר במכתבו ח"כ אורון אינו מעניק תואר אקדמי ואינו מוכר לצורכי שכר"** [ההדגשות במקור- צ.ס.]. הרב אוחנה הסביר, כי המכתב נשלח לבקשת הנאשם והיה ניסיון כן מצדו להביא לסיומו ולהפסקתו של המסלול המיוחד לתלמידי כוחות הביטחון. עם זאת ציין הרב אוחנה, כי לצערו המכתב לא היה נהיר די הצורך

ולא התפרש ככזה שיש בו כדי לסתום את הגולל על תכניות הלימוד לתלמידי כוחות הביטחון:

"ת. אכ"א נותן לכל החיילים ללכת ללימודים באותו זמן יושבים החיילים ולומדים והרב בקשי דורון מסתובב עם ניירות ועם מסתובבים עם מציאותיות [כך במקור- צ.ס.]. זה כמו להוציא מכתב שאף אחד לא יצא לחו"ל בשנתיים האחרונות.. ממשיך לעבוד. זה בעצם

מה שקרה

ש. בסדר.

ת. זה פשוט בדיחה".

(עמ' 1038, ש' 26-21; וכן עמ' 1049-1048; עמ' 1056, ש' 30-13; עמ' 1157, ש' 29-17)

בסיום עדותו ובמענה לשאלות בית המשפט, התייחס הרב אוחנה לשינוי החד בעמדתו של הנאשם כלפי מסלולי הלימוד לתלמידי כוחות הביטחון - מהתנגדות נחרצת בראשית הדרך, ועד למתן הוראה להנפקת האישורים עבור כל אחד מהמוסדות. הרב אוחנה הסביר, כי על הנאשם הופעלו לחצים לאישור תכניות הלימודים הללו, כשהמרכז והחריף שבהם היה הגשת הבג"צ מטעם תלמיד המוסד "דרכי הוראה" המשוך לרב מרדכי אליהו. לדבריו, הנאשם הגיע לכלל הבנה כי קיים נגדו רוב במועצת הרבנות הראשית התומך באישור מסלולי הלימוד לאנשי כוחות הביטחון, כך שאילו היה בוחר להמשיך ולעמוד בהתנגדותו, ממילא היו כופים זאת עליו בעל כורחו ומעמדו היה נפגע מאחר שהיה נחזה כלפי חוץ כמי שמועצתו מחליטה בניגוד לדעתו ומקבלת החלטות במקומו (עמ' 1280-1274; עמ' 1285-1284).

משקל עדותו של הרב אוחנה

96. כמצוין לעיל, הרב אוחנה העיד בבית המשפט בטרם הסתיים משפטו שלו. עדותו התארכה על פני 6 ישיבות. תוך כדי מתן העדות ניתנה הכרעת הדין המרשיעה בעניינו בתיק האחר. ערעורו לבית המשפט העליון הוכרע רק לאחרונה (נכון לכתיבת שורות אלו, היה הערעור עדיין תלוי ועומד).

97. לטענת ב"כ המאשימה, עדות הרב אוחנה משכנעת ומהימנה, שנמסרה על ידי אדם שהוא האחרון לטפול האשמות שווא על הנאשם. מעבר לכך, נמצאו לעדותו של הרב אוחנה חיזוקים רבים, הן בדמות עדויות נוספות והן בדמות ראיות אובייקטיביות הנוגעות למועדי הנפקת התעודות הכוזבות. משכך, ונוכח עדותו הברורה והמפורטת, אין כל אפשרות לזכות את הנאשם מבלי לקבוע שהרב אוחנה משקר במצח נחושה, וברי לכל שלא כך הדבר.

98. מנגד טען ב"כ הנאשם, כי המדובר במצב עדין ומורכב, בלשון המעטה, שכן נוכח מעמדו של הרב אוחנה, אשר ערעורו תלוי ועומד בפני בית המשפט העליון, קשה היה לצפות ממנו כי ימסור בעדותו דברים שיש בהם כדי לפגוע בסיכויי הערעור. הלכך, התבקש בית המשפט לבחון את דבריו בזהירות יתירה, ככל שהמאשימה מבקשת להסתמך עליהם לחובת הנאשם. ב"כ הנאשם הוסיף וטען, כי עדותו של הרב אוחנה בבית המשפט הייתה בעיקרה דומה לזו שמסר במהלך חקירותיו במשטרה. והנה, המאשימה עצמה סברה, לאחר שבחנה את הודעותיו במשטרה, כי אין מקום להגיש כתב אישום על סמך נגד הנאשם. לפיכך, לשיטתו, היושרה מחייבת כי אין מקום להסתמך על דבריו של הרב אוחנה לחובת הנאשם. ואולם, ככל שהמאשימה מבקשת להסתמך על עדותו של הרב אוחנה, הרי שלא ניתן להתעלם מכך שאוחנה העיד חזר ושנה כי הנאשם לא הורה לו לרמות או להעניק תעודות כוזבות.

99. בידוע הוא, כי "הלכת קינזי" (ע"פ 194/75 מנחם קינזי נ' מדינת ישראל פ"ד ל(2) 477 (1976)), לפיה שותף לעבירה שעומד לדין במשפט נפרד לא יעיד נגד שותפו אלא רק לאחר שמשפטו שלו הסתיים, בוטלה לפני כעשור על ידי בית המשפט העליון. בפסק דין מקיף שניתן בהרכב מורחב של 7 שופטים נקבעה הלכה חדשה (מפי כב' הנשיאה [כתוארה דאז] ד' ביניש, שביטאה את דעת הרוב), לפיה אין מניעה להעיד כעד תביעה עד הקשור באותה פרשה ושמשפטו שלו עדיין תלוי ועומד. עם זאת, במקרים חריגים ביותר, ומטעמים שיירשמו, יהיה רשאי בית המשפט היושב לדין לדחות את שמיעת עדותו של עד שותף עד לסיום משפטו (בג"ץ 11339/05 מדינת ישראל נ' בית המשפט המחוזי באר שבע פ"ד סא(3) 93, פס' א' לסיפת פסק הדין (2006)).

100. בגדר פסק הדין עמד בית המשפט העליון, מחד גיסא, על הרציונל שעמד בבסיסה של הלכת קינזי:

"מקורו של הקושי הטמון בעדותו של שותף לדבר עבירה הוא בכובע הנוסף - כובע הנאשם - שחובש הלה לראשו במהלך העדות. החשש המרכזי שאת מימושו נועדה הלכת קינזי למנוע, הוא כי עד המואשם בגין אותה פרשה שבעטיה נדרשת עדותו, יצפה - בעת מסירת עדותו - לתמורה במשפטו שלו, ובהתאם, יבקש להגדיל את חלקו של השותף בביצוען של העבירות, ומנגד למזער את חלקו-שלו".

(שם, בפס' 13 לפסק דינו של כב' השופט א' א' לוי)

ועל הביקורת שבסופו של יום הביאה לביטולה, מאידך גיסא:

"לא חלף זמן רב מאז עוגנה הלכת קינזי בפסיקתו של בית-משפט זה, ותוצאותיה החלו

להתברר. ככל שחלף הזמן - ועמו גדל העומס המוטל על שכמה של מערכת המשפט - התגברו הקולות הקוראים לשנות ממנה (ראו א' קמר "לקראת ביטולה של הלכתקינוזי" הפרקליט מב (תשנ"ה) 548, 559). הביקורת הופנתה בעיקר לעובדה כי ההלכה - הקובעת, ככלל, כי ראוי להמתין לסיום ההליכים בעניינו של העד - הובילה להתמשכות ניכרת של ההליכים, גרמה לעינוי-דין לנאשם הנאלץ להמתין לסיום ההליכים בעניינו של העד השותף, והגבירה את העומס המוטל על מערכת המשפט."

(שם, בפס' 17 לפסק דינו של כב' השופט א' א' לוי)

101. הנה כי כן, הטעמים שעמדו מאחורי הכלל שנקבע בהלכת קינוזי עדיין שרירים וקיימים, אך הם מהווים רק חלק ממכלול שלם של זכויות ואינטרסים העומדים בבסיס ההליך הפלילי. כאלה הם האינטרס בדבר יעילותו של ההליך הפלילי, היכולת למצות את הדין עם מי שחטא בביצוען של עבירות, החתירה לגילוי האמת, ניצולם הנכון של משאבי המערכת המשפטית, ניהולם המושכל של ההליכים, והרצון לעשות צדק עם מי שבעל כורחם הפכו לקורבנות של מעשי עבירה (שם, בפס' 26 לפסק דינו של כב' השופט א' א' לוי). כמו כן, יש לזכור כי לבתי המשפט יש כלים אחרים - מעבר לדחיית עדותו של השותף - בחתירתם לחקר האמת ובמתן אפשרות לקיום הליך הוגן לנאשם. כך, בין היתר, הדרישה לתוספת ראייתית עת הרשעת נאשם נסמכת על עדותו היחידה של שותפו (ע"פ 7894/03 ג'האד ג'אבר נ' מדינת ישראל, פס' 13 לפסק דינו של כב' השופט ד' חשין (18.2.2008)).

102. בתיק דנא, נעשו מספר ניסיונות מצד בית המשפט להמתין עד למתן הכרעת הדין בתיק האחר, בטרם יעלו על דוכן העדים עדי תביעה אשר היו נאשמים בגדרו, כשהמרכזי בהם הוא כמובן הרב אוחנה. עם זאת, בשל הצורך למצוא את האיזון הראוי בין מכלול הזכויות והאינטרסים המעורבים, ובהתחשב בבקשת ב"כ הנאשם להחשת הדיון בתיק נוכח מצבו הבריאותי של הנאשם, ניסיון זה לא צלח. ב"כ הנאשם כמובן שלא הליו כנגד עצם העדתו של הרב אוחנה, אלא אך ביקש מבית המשפט לבחון את דבריו בזהירות יתירה, בהינתן הנסיבות שנמנו לעיל.

103. הרב אוחנה העיד, כאמור, בבית המשפט עדות מפורטת שנמשכה על פני 6 ישיבות תמימות. על אף שניכר היה בעדותו המצב המורכב בו היה מצוי - עת החלה עדותו בהמתנה למתן הכרעת דינו, ואף לאחר שניתנה הכרעת דין מרשיעה בעניינו - מצאתי את עדותו, בכללותה, תוך עיון מוקפד בתוכנה והתרשמותי הישירה ממנו במהלך כל הישיבות בהן העיד לפניי, מהימנה ומשכנעת. עדותו בבית משפט זה הייתה דומה בעיקרה לזו

שמסר בחקירותיו במשטרה, כפי שציין בטיעוניו הסנגור המלומד, והוא דבק לכל אורך הדרך בגרסתו, לפיה הוא הנפיק את תעודות ההשת"ג הכוזבות בהוראת הנאשם. לא זו אף זו, התרשמתי, כטענת ב"כ המאשימה, כי הרב אוחנה הוא האחרון לטפול האשמות שווא כנגד הנאשם. כמפורט לעיל, בין הרב אוחנה והנאשם היה קיים קשר אישי מאוד קרוב. הרב אוחנה עצמו ציין בעדותו, כי העלה את שמו של הנאשם רק בשלב מאוחר יותר של חקירותיו במשטרה משום שלא חפץ לדבר בו סרה: **"הראשון שלי אמר לי, אתה לא מדבר רע באיש סרה, בטח לא ברב בקשי דורון, שהוא איש חסדי ואיש מיטיב"** (עמ' 773 לפרוטוקול, ש' 29-30; עמ' 774, ש' 20-24). כמו כן הדגיש, במספר הזדמנויות, כי הנאשם היה המתנגד החריף ביותר להוצאת תעודות השת"ג עבור תלמידי כוחות הביטחון, אך הדבר נכפה עליו (עמ' 663-664; עמ' 964, ש' 1-4; עמ' 1028, ש' 14-17; עמ' 1198, ש' 15-30), וכי בכל מקרה לא היו במעשיו של הנאשם משום כוונה או רצון בעלי אספקטים פליליים (עמ' 764; עמ' 782, ש' 11-12; עמ' 1236, ש' 9-14).

104. חיזוקים לעדותו של הרב אוחנה ניתן למצוא בעדויות עדים נוספים. כך, למשל, מעדותה של הגב' רחל עדס, מנהלת לשכתו של הנאשם, ומזו של מר רפאל דיין, עוזרו האישי של הנאשם, למדנו על הסיטואציה בה הורה הנאשם לרב אוחנה לאשר את מתן התעודות, בהינתן שהרב רוזנטל והרב עמר חתומים עליהן (עדות רחל עדס- עמ' 561 לפרוטוקול הדיון מיום 3.10.13; תב/44, גיליון 2, ש' 40-45; עדות רפאל דיין- עמ' 422-423 לפרוטוקול; תב/9א, עמ' 387, ש' 17-23).

לא זו אף זו, על פי גרסתו העדכנית של הנאשם, הוא היה זה שנתן לרב אוחנה את ההוראה שלא להקפיד על הקריטריונים ולהנפיק לתלמידי כוחות הביטחון את תעודות ההשת"ג (ראו לעיל דיון נרחב בסוגיה זו בפרק שדן בתוכן ומשקלן של אמרות הנאשם במשטרה, פסקאות 56-66 לעיל).

105. עם זאת יודגש, כי אין בקביעתי בדבר מהימנות גרסתו של הרב אוחנה בכללותה כדי לאמץ בהכרח כל פרט או ניואנס שעלה בה. אין ספק כי עדותו של הרב אוחנה כוללת גם פרטים המתייחסים לפרשנותו האישית את הסיטואציה בה היה נתון, ואין אף להתעלם מכך כי הוא היה נאשם בתיק האחר. כך למשל, הדגיש הרב אוחנה במהלך עדותו כי לדעתו לא הייתה כל פליליות בהנפקת התעודות, אשר נכפתה על הנאשם כדין על ידי מועצת הרבנות הראשית. בכל הכבוד לפרשנות זו של העד, ממצאים מעין אלה יידונו בהמשך על ידי בית המשפט, אף מבלי שאדרש כלל לטענה בדבר יישום הכלל של "פלגין דיבורא".

106. אין בידי לקבל את טענת ב"כ הנאשם, לפיה מידת היושרה מחייבת שלא להסתמך על דברי הרב אוחנה לחובת הנאשם, לאחר שהמאשימה עצמה סברה בתחילת הדרך כי אין מקום להעמיד את הנאשם לדין בהסתמך על האמור בהודעות הרב אוחנה במשטרה. כמבואר בהרחבה לעיל, עת העיד הנאשם בתיק האחר

הוא שינה את גרסתו ומסר דברים שונים מאלו שמסר קודם לכן בחקירותיו במשטרה. בעקבות מתן העדות נפתח תיק החקירה מחדש, ולבסוף, כאמור, הוגש כתב האישום דנא. הנה כי כן, בעוד שבתחילת הדרך גרסאותיהם של הרב אוחנה והנאשם עמדו בסתירה זו לזו, בבחינת "מילה כנגד מילה", והמאשימה, ככל הנראה, העדיפה את גרסתו של הנאשם עת בחרה שלא להעמידו לדין, הרי שלנוכח התפנית שחלה בגרסת הנאשם, לכזו שדווקא תומכת ומגבה את גרסת הרב אוחנה, שינתה המאשימה את עמדתה. לא מצאתי פסול בהתנהלות המאשימה בעניין זה, כפי שניסה הסנגור המלומד לטעון, ואף לא מצאתי עילה שלא להסתמך על גרסת הרב אוחנה ככל שהיא פועלת לחובת הנאשם.

107. סיכומי של תת-פרק זה: עדותו של הרב אוחנה בפניי הייתה בכללותה אמינה ומשכנעת. ליבת גרסתו הייתה, כי הנאשם הורה לו מפורשות להנפיק את תעודות ההשת"ג עבור אנשי כוחות הביטחון שלמדו במוסדות השונים. הנחיה כאמור ניתנה לו במספר הזדמנויות, על פני רצף זמן של מספר שנים, ועבור כל מוסד בנפרד. האישור ניתן בדיעבד ולא מראש, היינו - לאחר שהתלמידים כבר למדו. או אז, נעתר הנאשם לתביעת הרבנים, ראשי בתי המדרש, להנפיק את התעודות.

מסלול הלימודים לאנשי כוחות הביטחון - סקירה ואבני דרך

108. להלן אסקור את הרקע והשתלשלות האירועים שתוצאתה הביאה להנפקת תעודות ההשת"ג לתלמידי כוחות הביטחון. בגדר סקירה זו אתייחס למספר אבני דרך אליהן הרבו הצדדים להתייחס בסיכומיהם, לרבות החלטת הוועדה לנהלי סדרי הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט, מכתבו של מר חיים ישראלי ובג"ץ סקעת.

109. בידוע הוא, כי מדינת ישראל מכירה באפשרות העובדים בשירותה לקבל תוספות שכר שונות בגין לימודים אקדמאיים. בעבר, הכיר משרד החינוך, בהתקיים קריטריונים שנקבעו לשם כך, בלימודים קודמים של בוגרי ישיבות שונות שהועסקו כמורים למקצועות היהדות, כבסיס לקבלת תוספת שכר למורה. הטעם שעמד בבסיס הדברים היה כי אין לגרוע מחלקם של מורים במקצועות תורה ותושב"ע, שלמדו משך שנים בישיבות גבוהות, אך משום שאין בידם תעודה ממוסד אוניברסיטאי. במסגרת הכרה זו, ובתיאום בין הרבנות הראשית למשרד החינוך, סוכם כי הרבנות הראשית תעניק תעודה שתיקרא "**תעודת השכלה תורנית גבוהה**" לעובדי הוראה הזכאים לכך, זאת על פי קריטריונים שייקבעו לשם כך. תעודת השת"ג נקבעה כאחד הקריטריונים להכרה בלימודים המקנים גם זכאות לתוספת שכר במשרד החינוך.

110. ביום 14.2.96 אישרה מועצת הרבנות הראשית את הוראות "**נוהל מתן תעודות בנושא רבנות**".

בנוהל זה נקבע, בין היתר, כי התנאים להענקת תעודות השת"ג יהיו כדלקמן: שתי סמיכות לרבנות ("יורה יורה") מרבני עיר המוכרים על ידי הרבנות הראשית לישראל, או סמיכות לרבנות משני חברי מועצת הרבנות הראשית; אישור שהתלמיד למד בישיבה גבוהה או בכולל במשך 7 שנים ויותר לאחר הגיעו לגיל 18; עמידה בשלוש בחינות מתוך רשימת הבחינות המתקיימת על ידי הרבנות הראשית, או עמידה בשלוש בחינות במסגרת הישיבה או הכולל בו למד, ובתנאי שבחינות אלה יוכרו על ידי וועדת הבחינות שמונתה על ידי מועצת הרבנות הראשית (תב/100-1).

111. בסוף שנת 1997 פנתה ישיבת "יחוה דעת", בניהולו של הרב דוד יוסף ובראשותו ובהנהגתו הרוחנית של אביו, הרב הראשי לישראל לשעבר, עובדיה יוסף ז"ל, לרבנים הראשיים, והציגה בפניהם מסלול של לימודים תורניים לקראת קבלת תעודות השת"ג מהרבנות הראשית (תב/97, במסמכים הכפופים לעדותו במשטרה של הרב דוד יוסף). מסלול זה יועד בעיקרו למשרתים בכוחות הביטחון, עת מטרת הלימודים הייתה להקנות לתלמידים תעודה, אשר תוכר על ידי כוחות הביטחון ותזכה את בעליה בתוספת שכר. משך מסלול הלימודים המתוכנן הועמד על כשנתיים וחצי, בהיקף של כ- 10 שעות שבועיות, בשעות אחר הצהריים והערב. במקביל לפתיחת מסלול הלימודים למשרתי כוחות הביטחון התבקשה "ברכתה" של הרבנות הראשית לתכנית הלימודים האמורה.

112. במכתבו מיום 1.2.98 הודיע הרב שמואל סגל, מנהל מחלקת הבחינות ברבנות הראשית דאז, להנהלת ישיבת "יחוה דעת", כי הרבנים הראשיים לישראל מאשרים את תכנית הלימודים האמורה ומברכים עליה. בהתייחסו לדרישות התוכנית ציין הרב סגל כי: לבחינות יכול לגשת מי שימציא המלצה מרב מוכר על ידי הרבנות הראשית, על פיה אופיו ואורחות חייו הולמים את מעמדו של בעל השת"ג בישראל; הלומדים במסגרת הנ"ל ייגשו לבחינות מטעם הרבנות הראשית; לצורך קבלת התעודה על התלמידים להצליח לפחות בשלוש בחינות; על כל תלמיד להמציא מסמכים המאשרים קביעות עיתים לתורה במוסדות תורניים לפחות ארבע שנים רטרואקטיבית (לצורך כך ניתן לצרף את שנות הלימודים במסגרת "יחוה דעת" שנקבעו לשנתיים וחצי); מי שיחסרו לו שנות לימוד יוכל להשלימם בקורסים מיוחדים או בחיבורים תורניים שיאשרו על ידי מחלקת הבחינות ברבנות הראשית; על כל תלמיד להמציא למחלקת הבחינות שתי הצהרות של רבנים המקובלים על הרבנות הראשית בדבר סמיכה לרבנות (תב/100-3).

113. בהמשך למכתבו הנזכר לעיל של הרב סגל נעשתה אליו פנייה ביום 28.4.98 על ידי הרב יוסף בן לולו, בשם בית המדרש "יחוה דעת", במסגרתה הוא ביקש לקבל הנחיות מפורטות בשאלות הבאות: **"1. על פי אילו קריטריונים יש לחשב ללומדים את מכסת השנה וחצי החסרות בקביעות עיתים לתורה ע"מ**

להשלימם לארבע שנות לימוד במקצועות היהדות? כלומר כמה שעות שבועיות/חודשיות נדרשות לכך?
2. האם לחילופין נוכל להטיל על הלומדים מטלות כמו כתיבת מאמרים תורניים בנושאים מגוונים...
אם אכן ניתן לעשות כך נבקשכם לציין בפנינו כמה עבודות תורניות כאלה כוחן יפה להשלים את מכסת
השנה וחצי החסרות ללומדים במסגרתנו, כמו כן מה גודל המאמר הנדרש..." (תב/100-4). הרב סגל
העביר את פניית הרב בן לולו לעו"ד ינובסקי, יועץ הרבנים הראשיים, וביקש לקבל את התייחסותו לשאלות
ההבהרה לעניין השלמת שנות הלימוד (תב/100-5).

114. במענה לפנייתו האמורה של הרב סגל, השיב עו"ד ינובסקי ביום 1.6.98, כי הוא מציע לקבוע את
הקריטריונים הבאים (תב/100-6):

א. שנת לימוד תיחשב אם התלמיד למד בכולל או בישיבה גבוהה המוכרים על ידי
הרבנות הראשית לפחות 35 שעות שבועיות במשך 10 חודשים בשנה, במשך ארבע שנים.

ב. תלמיד הלומד בכולל ערב המוכר על ידי הרבנות הראשית, ייחשבו לו כל שנתיים
לשנת לימוד אחת, אם למד בכולל לפחות 20 שעות שבועיות מלאות במשך 10 חודשים בכל
שנת לימוד.

ג. מסגרות לימוד מיוחדות שיוכרו על ידי הרבנות הראשית לצורך לימוד לתעודה
להשכלה תורנית גבוהה, שמשך הלימוד פחות מארבע שנים אך אינו פחות משנתיים, ניתן יהיה
להשלים את שנות הלימוד על ידי פרסומים תורניים.

ביום 22.7.98 אישר הנאשם את הקריטריונים הנוספים שהוצעו על ידי עו"ד ינובסקי (תב/100-8). אציין, כי
הקריטריונים הנוספים שנוסחו על ידי עו"ד ינובסקי הם אלה המכונים על ידי הצדדים "מתווה ינובסקי" או "מתווה
יחוה דעת".

115. ביום 26.10.98 פרסמה הרבנות הראשית הוראות "נוהל מתן תעודות השכלה תורנית גבוהה על
ידי הרבנות הראשית לישראל" (תב/100-10). על פי נהל מעודכן זה, היה על התעודה המונפקת להתבסס
על שלושה קריטריונים עיקריים שגובשו בשיתוף עם משרד החינוך, כלהלן:

א. חמש שנות לימוד בישיבה גבוהה או כולל לאחר גיל 18. במסגרת הנוהל הובהר, כי
"הדרישה ללימוד בישיבה גבוהה או כולל חמש שנים מעל גיל 18 משמעותה לימוד של לפחות
עשר שעות מידי יום ביומו..." (עמ' 3 לנוהל).

ב. שתי תעודות סמיכה לרבנות אשר ניתנו על ידי רבנים מוכרים.

ג. עמידה בשלוש בחינות מתוך רשימת הבחינות המתקיימות על ידי הרבנות הראשית או בישיבה/כולל בו למד התלמיד.

למעשה, החידוש המרכזי בנוהל זה היה הפחתת מספר שנות הלימוד שנדרשו מתלמיד הישיבה לצורך קבלת תעודת השת"ג משבע שנים לחמש שנים.

116. בהמשך לפתיחת תכנית הלימודים בבית המדרש "יחווה דעת" הוקמו ברחבי הארץ מסגרות לימוד שונות נוספות, אשר שמו לעצמן מטרה לעסוק בהוראת לימודים תורניים עבור אנשי כוחות הביטחון ברחבי הארץ, כך שעל סמך הלימודים במכללות יוכלו התלמידים לקבל תוספות שכר. בין המכללות האמורות פתחה גם ישיבת "דרכי הוראה לרבנים", בניהולו של הרב יוסף אליהו ובראשותו והנהגתו הרוחנית של אביו הרב הראשי לישראל לשעבר, מרדכי אליהו ז"ל, מסלול לימודים כאמור, אשר לימים הצמיחה סניפים בכל רחבי הארץ. כמו כן, הוקמו מכללות נוספות ובכללן, מכללת "חסדי יחיא" בבית שאן, מכללה בגן נר, מכללת "אריאל" בחיפה, מכללת "קארו" בצפת, מכללות "קול יהודה" ו"דרכי מוריה" בבאר שבע, מכללת "מרכז נריה" בקרית מלאכי, ועוד.

117. מרבית המכללות שנפתחו היו כפופות למוסדות תורניים בעלי שם, שבראשם רבנים ראשיים וחברי מועצת הרבנות הראשית בעבר ובהווה. כאמור, בראש מכללת "יחווה דעת" עמד הרב דוד יוסף, בנו של הרב עובדיה יוסף ז"ל, הרב הראשי לישראל לשעבר. בראש מכללת "דרכי הוראה לרבנים" עמד הרב יוסף אליהו, בנו של הרב מרדכי אליהו ז"ל, הרב הראשי לישראל לשעבר, ואחיו של שמואל אליהו, רב העיר צפת וחבר מועצת הרבנות הראשית. כמו כן, בראש מכללת "קול יהודה" עמד הרב יהודה דרעי, רב העיר באר שבע וחבר מועצת הרבנות הראשית, ובראש מכללת "אריאל" בחיפה עמד הרב שאר ישוב הכהן, אשר היה אף הוא חבר מועצת הרבנות הראשית.

118. בעקבות פניות גורמים שונים לרבנות הראשית בבקשה להכיר במסלול הלימודים המיוחד לאנשי כוחות הביטחון קיימה מועצת הרבנות הראשית, ובהוראתה - גם הוועדה לנהלי וסדרי הבחינות וההסמכה ברבנות, דיונים בשאלת מעמדם של לימודי אנשי כוחות הביטחון לצורך קבלת תעודת השת"ג מהרבנות הראשית.

119. ביום 4.2.99 (י"ח שבט תשנ"ט) קיימה הוועדה לנהלי וסדרי הבחינות וההסמכה ברבנות הראשית דיון בהשתתפות הנאשם. במסגרת הדיון בוועדה ציין הנאשם, כי משרד החינוך אינו רואה בעין יפה את התכניות לאנשי כוחות הביטחון, שכן רמתם הלימודית רחוקה לאין ערוך מרמתו של תלמיד ישיבה ממוצע. בהתאם לעמדה שהציג הנאשם, החליטה הוועדה כי אין לקבל את התוכנית המוצעת על ידי בתי המדרש "יחווה דעת"

"דרכי הוראה". עם זאת, הוחלט לאפשר לתלמידים שכבר החלו בתוכנית הלימודים בבית המדרש "יחוה דעת" לסיים ולעמוד בבחינות שייערכו על ידי הרבנות הראשית (תב/100-11).

בהתאם להחלטת וועדת הבחינות, ביום 22.2.99 הודיע הרב אוחנה לרב יוסף אליהו כי הוחלט שלא לקבל את התוכנית המוצעת על ידי בית המדרש "דרכי הוראה" ללימודי אנשי צבא קבע לצורך קבלת תעודת השכלה תורנית גבוהה, מאחר שהתלמידים אינם עומדים בקריטריונים אשר נקבעו על ידי מועצת הרבנות הראשית (נ/10).

120. בישיבת מועצת הרבנות הראשית מיום 15.3.99 (כ"ז אדר תשנ"ט, פרוטוקול 11), הלין הרב שמואל אליהו על כך שוועדת הבחינות ביטלה את אפשרות תלמידי כוחות הביטחון להיבחן במסגרת הרבנות הראשית, והביע את עמדתו לפיה חשוב לעודד אנשים אלה ללמוד ולהיבחן במסגרת הרבנות. הלכך, ביקש כי ייקבעו קריטריונים אחידים בעניין זה. במענה לדברים אלה השיב הנאשם, כי בפני הוועדה עלה נושא זה והיא החליטה שיש לדון בכובד ראש במתן תעודות להשכלה תורנית גבוהה. לכן, הוא הציע לרב שמואל אליהו להצטרף כחבר בוועדה ולהביע בפניה את עמדתו. ואכן, בהתאם לכך הוחלט שהרב שמואל אליהו יכהן כחבר בוועדת הבחינות (תב/100-12, עמ' 10).

121. לאחר שהרב שמואל אליהו נבחר כחבר וועדה, התכנסה ועדת הבחינות ביום 7.6.99 (כ"ג סיון תשנ"ט) לדיון נוסף בנושא. בדיון זה, שנערך בלא נוכחות הנאשם, הוחלט לאשר את פניות הכוללים של הרבנים הראשיים לישראל לשעבר, בית המדרש "יחוה דעת" ובית המדרש "דרכי הוראה", ולהכיר במסלולי הלימודים שפתחו לאנשי כוחות הביטחון כמסגרות לימוד מוכרות, שבסיומן יענק ללומדים תואר של השכלה תורנית גבוהה (תואם ל-B.A). בפרוטוקול הישיבה צוין, כי הוועדה סבורה שיש להיזהר מאוד בהכרה בכוללים למטרה זו, לכן החליטה להכיר בשלב זה רק בכוללים אשר בראשותם עמדו מי שכיהנו בעבר כרבנים ראשיים לישראל. עוד הוחלט, כי הוועדה תגבש, על דעת נשיא מועצת הרבנות הראשית (הוא הנאשם), תנאים להכרה ובהם הגבלת מספר התלמידים, תנאי קבלה של תלמידים (כגון: גיל, השכלה וכדומה), ותנאים הנדרשים מבית המדרש כדי לאפשר קיום נאות של תכנית הלימודים. מבלי לפגוע באמור, קבעה הוועדה שני תנאי חובה שלא ניתן לוותר עליהם: הראשון, משך זמן הלימוד המינימאלי יהיה שנתיים ימים; השני, הבחינות ייערכו ברבנות הראשית במתכונת הבחינות שהייתה קיימת דאז, היינו - שני מועדים בשנה לכל הלומדים בכל המכונים יחד. בסיומו של הפרוטוקול נכתב, כי **"הוועדה תדווח בפני מועצת הרבנות הראשית בישיבתה הקרובה על ההחלטות דלעיל"** (תב/100-15).

במאמר מוסגר יצוין, כי קיים פרוטוקול נוסף של אותה ישיבה, אשר נכתב ביום 14.6.99 על ידי הרב אוחנה (תב/100-14). ואולם, לאור הסברו של הרב אוחנה, לפיו מדובר בסיכום תמציתי של הישיבה, שלאחריו הוצא ביום

20.6.99 סיכום מפורט יותר כדי להבהיר את רוח הדברים (תב/104ג), לא מצאתי לייחס לכך חשיבות מיוחדת.

122. ביום 30.6.99 (ט"ז תמוז תשנ"ט) נערכה בלשכת הנאשם ישיבה בה השתתף הרב יהושע נוימן, אשר כיהן כממונה מטעם משרד החינוך על החינוך התורני ויו"ר הוועדה להשכלה תורנית גבוהה מטעם משרד החינוך, בנושא תעודות השת"ג המוכרות על ידי משרד החינוך. במהלך הישיבה ציין הרב נוימן, כי על פי חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשנ"ד/2, תעודת השת"ג היא תעודה העומדת בקריטריונים של **"לימודים בישיבה גבוהה מוכרת על ידי משרד הדתות, לפחות ארבע שנים לאחר גיל שמונה עשרה: 35 שעות שבועיות. תעודת סמיכה לרבנות על ידי הרבנות הראשית או הרבנים הראשיים, בחינות שיערכו על ידי הרבנות הראשית"** [ההדגשות במקור- צ.ס.]. עוד הבהיר הרב נוימן, כי **"לימודים במכונים פרטיים או ציבוריים לצבירת שעות לימוד בלימודי קודש ובחינות, אינם מוכרים על פי תקנות אלו"** [ההדגשה במקור- צ.ס.]. (תב/100-16).

123. ביום 5.7.99 (כ"א תמוז תשנ"ט, פרוטוקול 14) נערכה ישיבה נוספת של מועצת הרבנות הראשית, בגדרה נדון, בין היתר, נושא השכלה תורנית גבוהה לאנשי כוחות הביטחון. במהלך הישיבה הלינו הרב יהודה דרעי והרב שאר ישוב הכהן על כך שתוכניות הלימודים לאנשי כוחות הביטחון אושרו לכוללים מסוימים בלבד ("יחווה דעת" ו"דרכי הוראה"), והציעו כי ייקבעו קריטריונים ברורים, כך שכל מי שיעמוד בהם יוכל ללמד במסגרת זו. בתום הדיון הוחלט, כי לאחר קבלת אישור משרד החינוך לתוכניות, ייקבעו קריטריונים ברורים וכל המוסדות שיעמדו בקריטריונים יזכו למעמד שווה (תב/100-17, עמ' 8).

124. ביום 7.7.99 (כ"ג תמוז תשנ"ט) כתב הרב נוימן, במענה לשאלת הנאשם האם פורסמו הוראות חדשות בדבר הכרה בלימודים תורניים, כי משרד החינוך לא פרסם כל הוראות חדשות. הרב נוימן הוסיף, כי **"לימודים בישיבה גבוהה לאחר גיל 18 - ארבע שנים - 35 שבועיות או שמונה שנים 20 שעות שבועיות הינם תנאי ראשוני להכרה בהשכלה תורנית גבוהה..."** (תב/100-18).

125. ביום 11.10.99 שלח מר גדליה שרייבר, אשר כיהן בתקופה הרלוונטית הן כמנכ"ל משרד הדתות והן כמנכ"ל הרבנות הראשית, מכתב לרב אוחנה. במכתבו, ידע מר שרייבר את הרב אוחנה כי הרב מרדכי אליהו, ראש בית המדרש "דרכי הוראה", פנה ליועץ המשפטי לממשלה דאז, ד"ר אליקים רובינשטיין, והלין בפניו על כך שמחלקת הבחינות ברבנות הראשית מפלה את תלמידיה לעומת תלמידי המוסד "יחווה דעת", בכך שהיא מונעת מהם להיבחן בבחינות הנדרשות לקבלת תעודות השת"ג. מר שרייבר ביקש את התייחסותו של הרב אוחנה לדברים (תב/100-19).

126. ביום 12.10.99 השיב הרב אוחנה למכתבו של מר שרייבר (תב/100-20). במכתבו התייחס בהרחבה

לנושא הענקת תואר השכלה תורנית גבוהה על ידי הרבנות וגולל את ההיסטוריה להיווצרותו, כמו גם את התנאים שנקבעו לקבלת תעודת ההשת"ג (כמפורט לעיל).

הרב אוחנה הסביר, כי לפני למעלה משנה הועלה רעיון לתת אפשרות לאנשי כוחות הביטחון להשתלם בלימודים תורניים, כדי שבסופו של תהליך תעניק להם הרבנות תואר "השכלה תורנית גבוהה", וכך ידורג שכרם וישולם כבעלי תואר אקדמאי ראשון. כדי לאפשר לאנשי כוחות הביטחון, העסוקים רוב היום במלאכתם, ללמוד תורה, הוצע לפתוח עבורם מסגרות מיוחדות בשעות אחר הצהריים והערב. כמו כן, הוגשה תכנית לימודים מיוחדת שתאפשר לאנשים שלא למדו תורה בצעירותם להשתלם בלימודי תורה.

עם כניסתו לתפקיד מנהל מחלקת הבחינות, העלה הרב אוחנה את העניין לבדיקה מחודשת בפני הנאשם וחברי ועדת הבחינות, שהעלו השגות על התוכנית: **"אחת הטענות הייתה שיש בתכנית זו משום איפה ואיפה, מאחר ואברך ישיבה נדרש לחמש שנות לימוד מלאות (40 שעות שבועיות) כדי לקבל השת"ג, ואילו אותם שוטרים די להם בלימוד של שנה שנתיים של 10 שעות שבועיות, כמו"כ רמת המבחנים שנדרשה מהשוטרים הייתה רחוקה עשרת מונים מרמת המבחנים הנדרשת במבחני הרבנות..."** (עמ' 2). הרב אוחנה הוסיף, כי הוטל עליו לבחון את הנושא אל מול משרד החינוך, שכן משרד החינוך הוא שקובע את הנהלים בתארים מסוג זה, ושאר משרדי הממשלה מאמצים דרך זו.

על כן, אליבא דהסברו של הרב אוחנה, הוחלט בשלב ראשוני שלא לאפשר לתלמידים נוספים להשתלב בתוכנית עד לבדיקת הנושא, למעט קבוצת התלמידים שכבר החלה ללמוד, תוך הבטחה שעם סיום הלימודים יוענקו לתלמידים אלו תעודות השת"ג. הרב אוחנה ציין, כי בירורו מול הרב נוימן ממשרד החינוך העלה כי האחרון שלל את העניין בתוקף, מאחר שלטענתו הדבר יגרום לזילות מוסד הרבנות המנפיקה תארים בקלות לאנשים שאינם ראויים לכך. הרב נוימן זומן לפגישה נוספת עם הנאשם וחזר על עמדתו זו גם בפניו.

הרב אוחנה תיאר את התרחבות התופעה כך: **"באותה תקופה פרוחה לה השמועה בקרב אנשי כוחות הביטחון על כך שניתן לקבל העלאה ניכרת בשכר על ידי לימוד תורה, וב"ה איכשר דרא ונפתחו בתי מדרש רבים בכל רחבי הארץ לאנשי כוחות הביטחון, אלפים רבים נרשמו ללימודים (קצין בשלישות העריך שמדובר ברבבות), בתי המדרש גבו שכר לימוד מהתלמידים והבטיחו להם שעם סיום הלימודים שכרם בצה"ל יוכפל ויושלש, ורבים שאין להם כל קשר לתורה ומצוות הצטרפו אף הם... ולצערנו העניין כולו שהתחיל עם כוונות טובות יצא מכלל שליטה"** (עמ' 2-3).

לסיכום, כתב הרב אוחנה, כי בשל כך הוחלט בישיבת מועצת הרבנות הראשית לבחון את העניין בשנית ולקבוע

קריטריונים ברורים בנושא: תכנית לימודים, שנות לימוד, ציבור הלומדים וכדו'.

יוער, כי הרב אוחנה העיד בבית המשפט, שהנתונים שכתב במכתב הנוגעים לכמות התלמידים ומיהותם הוגזמו כחלק מהמאמצים להביא להפסקת המסלולים המיוחדים לתלמידי כוחות הביטחון (עמ' 825 לפרוטוקול הדיון, ש' 20 ואילך; עמ' 1000, ש' 26 ואילך).

127. בהמשך למכתבו למר שרייבר פנה הרב אוחנה בשנית לרב נוימן, ביום 14.10.99, וביקש כי יעביר חוות דעת נוספת בעניין הענקת תואר השכלה תורנית גבוהה לאנשי כוחות הביטחון, כדי להעבירה לידיעת היועץ המשפטי לממשלה (תב/100-21).

ביום 18.10.99, העביר הרב נוימן את חוות הדעת, בגדרה חזר על עמדת משרד החינוך, לפיה לצורך הכרה בדרגה מקבילה ל-B.A יש להציג תעודת השת"ג המעידה על לימודים בישיבה גבוהה לפחות ארבע שנים לאחר גיל 18, בהיקף של לפחות 35 שעות שבועיות; וכן להציג תעודות סמיכה לרבנות משני רבנים מוכרים ואישורים על עמידה בשלוש בחינות. הרב נוימן הוסיף, כי **"הענקת תארים לאנשי כוחות הביטחון הלומדים בהשתלמות אינה יכולה לחרוג מהתכנית אם ברצונם בהכרת משרד החינוך"** (תב/100-22).

128. במקביל, ביום 17.10.99 העביר עו"ד יעקב שפירא, עוזרו של היועץ המשפטי לממשלה, למר שרייבר, מכתב מהרב שמואל זעפרני, ראש לשכתו של הרב מרדכי אליהו, בגדרו התייחס הרב זעפרני למכתבו של הרב אוחנה מיום 12.10.99 והביע את מורת רוחו מן העובדה שלתלמידי "דרכי הוראה" לא אושר להיבחן, בעוד שלקבוצת התלמידים המשתייכת ל"יחווה דעת" כן אושר להיבחן (תב/100-23). הרב זעפרני צירף למכתבו את החלטת וועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט, וטען כי ממנה עולה שחברי הוועדה אישרו את תכנית הלימודים של "דרכי הוראה" ללא כל השגות.

במכתבו, כתב עו"ד שפירא למר שרייבר, בין השאר, את הדברים הבאים: **"היועץ המשפטי לממשלה יודה להתייחסותך, ומבקש להבהיר כי צריכה להישמר השוויוניות בין כלל הלומדים במוסדות מוכרים, יהיו אשר יהיו, לשם קבלת תעודת השכלה תורנית גבוהה"** [ההדגשה הוספה-צ.ס.]. כן הוסיף: **"למען הסר ספק אין באמור משום חיווי דעה או הבעת דעה לגופו של עניין המבחנים, בנסיבות אלה, שעל פני הדברים יש בהם בעייתיות לא מעטה"**.

129. ביום 24.10.99 הגיש מאיר סקעת, תלמיד במוסד "דרכי הוראה", עתירה לבג"ץ כנגד מנהל מחלקת הבחינות ברבנות הראשית, כנגד הרבנות הראשית וכנגד בית המדרש "יחווה דעת" (בג"ץ 7530/99 מאיר סקעת נ' מנהל מחלקת הבחינות (להלן: **"בג"ץ סקעת"** ו/או **"הבג"ץ"**)) (תב/107). במסגרת העתירה, עתר

מר סקעת לכך שיאפשרו לו להיבחן יחד עם תלמידי בית המדרש "יחוה דעת" במועד בחינה אחד, וכן כי יקבעו תנאי כשירות, נהלים ומסגרת בחינה שווים ואחידים לכל הלומדים בתוכנית "השכלה תורנית גבוהה". כמו כן, התבקש צו ביניים האוסר על הרבנות הראשית לקיים כל הליך לקראת קבלת הכרה ב"השכלה תורנית גבוהה", לרבות קיום הבחינה שנועדה לאותו יום (24.10.99). הבקשה למתן צו הביניים נדחתה, והעתירה הועברה לתגובתה של הרבנות הראשית (החלטת כב' השופט מ' חשין מיום 24.10.99).

130. בישיבת מועצת הרבנות הראשית מיום 25.10.99 (ט"ו חשוון תש"ס, פרוטוקול 16), נדון פעם נוספת נושא מתן תעודות השכלה תורנית גבוהה לאנשי כוחות הביטחון (תב/100-24, עמ' 7 ואילך). במהלך הישיבה נשא הנאשם דברים בהם הדגיש את הבעייתיות בהכרה בלימודי אנשי כוחות הביטחון כהשכלה תורנית גבוהה. הנאשם ציין, בין היתר, כי הובא לידיעתו שיש בין הלומדים מי שלא סיימו בית ספר תיכון, לבטח לא תיכון דתי, וכי רבים מהלומדים כלל אינם שומרי מצוות וחלקם אף מחללים שבת. הנאשם ציין, כי שוחח בעניין עם האחראי על הנושא במשרד החינוך (הרב נוימן), שהבהיר לו כי הלימודים אינם עומדים בקריטריונים שסוכם בין משרד החינוך לרבנות לגבי השכלה תורנית גבוהה, היינו - חמש שנות לימוד בישיבה בהיקף של 35 שעות בשבוע, שתי סמיכות "יורה דעה" משני רבנים מוכרים ואישור על לימוד שלושה נושאים רבניים. משכך, אמר הנאשם, כי ניתנה הוראה להפסיק את התוכנית עד לקביעת קריטריונים ברורים שיאשרו על ידי משרד החינוך והצבא. הנאשם סייג מן האמור את הקבוצה שכבר החלה בתוכנית בישיבת "יחוה דעת", ואמר כי לקבוצה זו ניתנה האפשרות להמשיך בבחינות ללא כל התחייבות מצד הרבנות על התואר שיתקבל בסופו של דבר. בהתייחסו לפניית "דרכי הוראה" ליועץ המשפטי לממשלה, ציין הנאשם כי ניתנה הוראה חד משמעית למוסדות שונים ("יחוה דעת", "אור חדש" בראשות הרב תנעמי ו"קול יהודה") שלא ניתן להצטרף לתוכנית מלבד אותם אלה שכבר התחילו בתוכנית. הנאשם הביע חשש כי הענקת תעודות השת"ג לאנשי כוחות הביטחון תהווה זילות למוסד הרבנות, המעניקה תארים לאנשים שאינם ראויים להם. יתרה מכך, קיים חשש שיתייחסו בזלזול ולא יאשרו כלל את התעודות הניתנות על ידי הרבנות הראשית גם לתלמידים הראויים לקבלן. בנוסף, הביע הנאשם את חששו כי התלמידים עלולים להיפגע נוכח העבודה שגופי הביטחון עלולים שלא להכיר כלל באותם לימודים או בהיקפם.

עם תום דבריו של הנאשם ציין הרב ראובברגר, כי כבר הוקמה ועדה כחצי שנה קודם לכן, שהחליטה לאשר את תכנית הלימודים ולאשר לבתי המדרש "יחוה דעת" ו"דרכי הוראה" להצטרף לתוכנית. במענה לכך השיב הנאשם, כי הוועדה התייחסה רק לתכנית הלימודים ולא התייחסה כלל לדרישות ולאופי התלמידים הראויים להתקבל לתוכנית.

בסיום הישיבה הוחלט לצרף את הרב שאר ישוב והרב דרעי לוועדה שדנה בנושא. עוד הוחלט, שהוועדה תשב ותקבע שם חדש לנושא כולו, תקבע קריטריונים ברורים באשר לזהות התלמידים הרשאים להצטרף לתוכנית וכן

תתייחס לתוכנית הלימודים עצמה. כל בית מדרש שיעמוד בתנאים שייקבעו יוכל להצטרף לתוכנית. הנבחנים יחתמו על מסמך, לפיו ידוע להם שהרבנות אינה מתחייבת כלפיהם שההסמכה תתקבל גם על ידי גורמים אחרים ולכן הם לא יוכלו להפנות כלפיה בנדון כל טרונות בעתיד.

131. ביום 2.11.99 כתב הרב אוחנה מכתב לעו"ד ינובסקי בנושא ההשכלה התורנית הגבוהה לאנשי כוחות הביטחון (תב/100-25). ככל הנראה, מדובר היה בהתייחסות כתובה לעתירה שהוגשה לבג"ץ. במכתבו, תיאר הרב אוחנה את השתלשלות האירועים עד להגשת העתירה לבג"ץ, בציינו כי בתחילת התוכנית, עוד בתקופת קודמו, הרב סגל, נבחנו 60 תלמידים משיבת "יחווה דעת". כשהחלה בדיקת הנושא, התקשר הרב אוחנה לאחראי בשיבת "יחווה דעת" וידע אותו כי נתקבלה החלטה שלא לקבל תלמידים נוספים, כך שרק אלה שכבר החלו בלימודים ונבחנו ברבנות הראשית יוכלו להמשיך בתוכנית. זמן מה לאחר ההודעה האמורה פנה האחראי בשיבת "יחווה דעת" לרב אוחנה וביקש להגיש 20 תלמידים נוספים לבחינה. לשאלת הרב אוחנה השיב האחראי כי לא מדובר בתלמידים חדשים. לאחר שהרב יוסף אליהו הפנה את תשומת ליבו של הרב אוחנה לכך שמדובר בתלמידים שלא נבחנו בעבר ברבנות הראשית, הובהר לו כי אמנם תלמידים אלה לא נבחנו בעבר ברבנות, אך הם החלו בלימודיהם עוד בטרם ניתנה ההוראה שלא לקבל תלמידים חדשים. הרב אוחנה חזר שוב על הבעייתיות העולה מהתוכנית והוסיף, כי **"כל הנתונים המורים שאין מקום לקיים את בתוכנית לא היו בפני מקבלי ההחלטות בשעתו, הנתונים התפתחו ונודעו תוך כדי הדברים כמו בכל תכנית ניסיונית... הדבר ברור שכל זמן שהיה מדובר בתלמידים בודדים, הצבא משרד החינוך והרבנות הראשית יכלו להתעלם מהבעיות ולאשר את התוכנית. אך כעת שאלפים הצטרפו לתוכנית מחובתנו להתמודד עם הבעיות".** לבסוף ציין הרב אוחנה, כי **"אם יש צורך בכך, אנו יכולים להתחייב שלא נקבל תלמידים חדשים מכל בית מדרש שהוא"** (פסקאות ה-ו).

132. ביום 3.11.99 כתב הנאשם למר חיים ישראלי, עוזר שר הביטחון דאז, את הדברים הבאים:

"בהמשך לשיחתנו בעל פה בעניין המכונים המבטיחים השכלה תורנית גבוהה לחיילים המשרתים בצבא קבע ע"י בחינות ברבנות.

אני מעביר לכב' את פרוטוקול ישיבת מועצת הרבנות הראשית שדנה בנידון.

אבקש שיודיענו ברורות מה עמדת משרד הביטחון בנדון, בכדי להודיע זאת ללומדים ולמנהלי המכונים."

(תב/100-26)

יצוין, כי למוצג שהוגש לבית המשפט לא צורף פרוטוקול מועצת הרבנות אליו מתייחס הנאשם במכתבו. למרות שככל הנראה מדובר בפרוטוקול 16 מיום 25.10.99, הרי שלא ניתן לדעת בוודאות באיזה מבין שלל הפרוטוקולים שנסקרו לעיל מדובר.

עוד באותו יום השיב מר ישראלי למכתבו של הנאשם. תוכן מכתב התשובה הפנה למכתבו של ראש הממשלה ושר הביטחון דאז, מר אהוד ברק, לשר החקלאות דאז, מר חיים אורון, מיום 5.8.99, שכותרתו **"מסלול לימודי יהדות לנגדים"**, ובו נכתבו הדברים הבאים:

"המסלול כפי שמתאר במכתבו ח"כ אורון אינו מעניק תואר אקדמי ואינו מוכר לצורכי שכר.

רצ"ב רשימת מוסדות שמוכרים על ידי משרד החינוך (מוסדות אשר קיבלו אישור ללימודים בשיטת הלימודים מרחוק).

רק באם יוכר המסלול על ידי משרד החינוך - יהיו בוגריו זכאים לדרוג אקדמי ומכך גם נגזר השכר."

(ההדגשה במקור - צ.ס.)

133. ביום 19.11.99 פרסמה הרבנות הראשית מודעה בעיתונות לידיעת הציבור, בגדרה נכתב:

"לאור פניות של אנשי כוחות הביטחון, הלומדים כדי לקבל "השכלה תורנית גבוהה" הננו להבהיר כי לתעודת "השכלה תורנית גבוהה" זכאי רק מי שלמד בישיבה גבוהה חמש שנים (שלושים וחמש שעות שבועיות) אחרי גיל 18, ללא תנאי זה לא תוכר התעודה ע"י משרד החינוך, משרד הביטחון וצה"ל."

(תב/100-27)

134. ביום 5.12.99 הוגשה על ידי עו"ד אבי ליכט, פרקליט (דאז) ממחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, תגובת הרבנות הראשית לעתירה לבג"ץ (תב/100-28), אשר נתמכה בתצהיר של הרב אוחנה. בתגובה נכתב, כי מועצת הרבנות הראשית החליטה לבחון מחדש את המסלול לקראת רכישת תואר "השכלה תורנית גבוהה" לאנשי כוחות הביטחון, וזאת, בין היתר, לצורך קביעת קריטריונים אחידים ושווים לכל. עד לקביעת הקריטריונים

החדשים הוחלט להקפיא את המסלול הקיים. כמו כן, הוחלט להקפיא את ההליכים של בדיקת הבחינות שנערכו ביום 24.10.99, ולא למסור את תוצאותיהן לנבחנים עד לקבלת החלטה בדבר גורלו של המסלול (פס' 2 לתגובה).

במסגרת התגובה, פורטו התנאים לקבלת תעודת השת"ג מהרבנות הראשית: שתי סמיכות לרבנות, לימודים בישיבה למשך חמש שנים ועמידה בשלוש בחינות שמקיימת הרבנות הראשית או הישיבה/הכולל בו לומד מבקש התעודה (פס' 3-4). כמו כן הוסבר, כי תכנית הלימודים שהוגשה כשנתיים קודם לכן על ידי בית המדרש "יחווה דעת" נבנתה בעיקרה עבור מי שלא עמד בתנאים הפורמליים לקבלת התעודה, בעיקר מכיוון שלא השלים חמש שנים של לימודים בישיבה: **"למעשה, מדובר היה בהצעה למסלול נוסף לקבלת התעודה, שבו תוחלף הדרישה של לימוד בישיבה בלימודים בכולל בשעות אחר הצהריים, ופיצול הבחינות שעורכת הרבנות הראשית לבחינות משנה על מנת לסייע לתלמידים להתמודד עם כמות החומר הרבה"** (פס' 5). עוד צוין, כי בשום שלב לא קיבלה הרבנות הראשית אישור ממשרד החינוך, ממשרד הביטחון או ממשטרת ישראל כי אכן יש בכוונתם לקבל את התעודה ולהסתפק בה (פס' 6).

בהמשך התגובה תוארה השתלשלות האירועים העובדתית הנוגעת להתפתחות המסלול, כמפורט בהרחבה לעיל, כמו גם הבעייתיות שהתגלתה במסלול החדש, לרבות אי ההכרה במסלול האמור על ידי משרד החינוך; פתיחתן של תכניות דומות על ידי מוסדות נוספים בטרם התקבל אישור הרבנות הראשית לכך; דיווחים שהתקבלו על ניצול לרעה של המסלול על ידי תלמידים שכל תכליתם הייתה לקבל הטבת שכר; והתחושה כי **"הניסיון על הדגם המוקטן יצא מכלל שליטה, ולמעשה מדובר בניסיון שכשל"** (פס' 7-15).

לכן, כך לפי האמור בסעיף 18 לתגובה, החליטה הרבנות הראשית להקפיא את הפעילות בכל הכוללים ולהורות להם שלא לקבל תלמידים חדשים ושלא לערוך בחינות נוספות המיועדות לתלמידי המסלול. תכליתה של ההקפאה הייתה "לעצור את כדור השלג" עד לניסוח כללים ברורים ושוויוניים לכל המעוניינים בתעודה, ולצורך הכרה בתעודה על ידי משרדי החינוך והביטחון.

לאור כל אלה, התבקש בית המשפט העליון לדחות את העתירה, מן הטעם שהחלטות הרבנות, כפי שהוצגו לעיל, הן החלטות סבירות ומאוזנות ואינן מקימות עילה להתערבותו של בג"ץ (פס' 22).

135. בהחלטתו מיום 6.12.99 קבע כב' השופט מ' חשין כדלקמן:

"משקראנו את תגובת המשיבים מיום 5.12.99; משלמדנו לדעת כי המשיבים הקפידו את המסלול לתעודה עד לקביעתם של קריטריונים ברורים ושוויוניים; משהוספנו וידענו כי

הוקפא הטיפול בבחינות שנערכו לתלמידי כולל "יחוה דעת" ביום 24.10.99; מתבקש העותר להודיעו אם עומד הוא על עתירתו. אם עומד הוא על עתירתו, מתבקש העותר לפרט את הטעם לדבר; ואילו אם אין עומד הוא על עתירתו מתבקש העותר לעמוד בקשר עם פרקליטות המדינה להסדר באשר להודעה מוקדמת שתינתן לו (ולאחרים) על דבר הקריטריונים החדשים שייקבעו".

(תב/106; תב/107)

136. ביום 9.1.00 הודיע מר סקעת (העותר) לבג"ץ כי הוא עומד על עתירתו לאפשר לו להיבחן ברבנות הראשית כפי שנבחנו תלמידי בית המדרש "יחוה דעת" (תב/106; תב/107). במסגרת נימוקיו טען, כי פרוטוקול ישיבת מועצת הרבנות הראשית מיום 25.10.99 (פרוטוקול 16; יום לאחר הגשת העתירה) אינו משקף את הדברים כהווייתם, ולמעשה ההחלטה שהתקבלה על ידי מועצת הרבנות שונה מזו שנרשמה בפרוטוקול. העותר טען, שההחלטה העולה מפרוטוקול 16 היא כי יש לאפשר הן לתלמידי "יחוה דעת" והן לתלמידי "דרכי הוראה" לגשת לבחינות ברבנות הראשית, כך שהוועדה תקבע קריטריונים ברורים ושוויוניים שיחולו רק על מוסדות חדשים המבקשים להצטרף לתוכנית. כתימוכין לדבריו צירף העותר להודעתו מספר מכתבים של חברי מועצת הרבנות הראשית: מאת הרב ראובברגר לרב רפאל דיין, אליו הצטרף הרב שלמה בן שמעון, בגדרו ביקש הרב ראובברגר כי פרוטוקול הישיבה יתוקן (נ/7); מאת הרב גרוסמן לרב יוסף אליהו (נ/11); ומאת הרב עזריה בסיס לרב יוסף אליהו (נ/12).

הרבנות הראשית התבקשה להגיב על תגובת העותר (החלטת כב' השופט מ' חשין מיום 26.6.00, תב/107).

137. ביום 17.1.00 (י' שבט תש"ס) התקיימת ישיבה נוספת של מועצת הרבנות הראשית בה נדון נושא ההשכלה התורנית הגבוהה לכוחות הביטחון (פרוטוקול 18). במסגרת הישיבה נדון ערעורו של הרב ראובברגר על נוסחו של פרוטוקול 16. הרב ראובברגר עמד על בקשתו לתקן את הפרוטוקול באומרו: **"אני מיצר על כך שהעניין הגיע לבג"ץ. מונח לפניי נוסח החלטת הוועדה מסיון תשנ"ט** [הכוונה היא להחלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט- צ.ס.] **לאפשר ליחוה דעת ולדרכי הוראה להיבחן, ועלינו לאמץ את החלטת הוועדה**". לדבריו אלו השיב הנאשם: **"הדין כעת אינה על אותה ועדה, והאם יש לאמץ את החלטותיה, הדין הוא רק מה הייתה החלטת המועצה בט"ו חשוון**". אלא, שהרב ראובברגר התעקש והוסיף: **"אני עומד על דעתי שההחלטה נתקבלה שיש לאמץ את החלטות הוועדה שנתכנסה בזמנו והחליטה לאפשר ליחוה דעת ודרכי הוראה להיבחן**". על דברים אלו הגיב הנאשם: **"דבריו של הרב ראובברגר מתייחסים להחלטת הוועדה ולא להחלטת המועצה. אבקש לאשר את נוסח ההחלטה כפי**

שנכתב בפרוטוקול ישיבת המועצה מיום ט"ו חשון בנושא השכלה תורנית גבוהה לכוחות הביטחון".

בסיום הדיון החליטה המועצה לאשר כי נוסח ההחלטה שנכתב בפרוטוקול 16 תואם את ההחלטה שנתקבלה באותה הישיבה (תב/100-29, עמ' 4-5).

138. ביום 2.11.00 חתם הרב אוחנה על תצהיר התגובה המשלימה מטעם הרבנות לבג"ץ (תב/100-30, עמ' 4). באותו יום אף נערכה שיחה בנושא בין עו"ד ליכט לרב אוחנה. במזכר שערך עו"ד ליכט המתעד את השיחה ביניהם הוא כתב: **"(1) הבחינות של יחווה דעת לא נבדקו ולא נעשו בחינות נוספות לאף גוף. (2) הרב בקשי הודיע כי אותו דין יחול על כולם- חיילים/שוטרים ושאר הציבור. (3) הגישו יחווה דעת ודרכי הוראה תלמידים שלמדו את השעות הנדרשות על פי הקריטריונים 5 שנים 35 שעות שבועיות. אותם תלמידים קיבלו אישורים של עמידה בבחינות להשכלה תורנית גבוהה. מי שעמד בקריטריונים קיבל. (4) בפועל הפרוטוקול לא שונה"** (נ/14).

בתגובה המשלימה נכתב, כי ההקפאה של המסלול המיוחד לאנשי כוחות הביטחון נמשכת בפועל, וכלל לא ברור אם יוחלט להמשיך במסלול מיוחד זה. כמו כן צוין, כי הבחינות של תלמידי "יחווה דעת", שנערכו לפני למעלה משנה קודם לכן, לא נבדקו. עוד הוצהר, כי **"המדיניות כיום היא, כי אותם קריטריונים, החלים על כלל המועמדים לתעודה, יחולו גם על אנשי כוחות הביטחון, כולל הדרישה ללימודים בישיבה במשך חמש שנים. ואכן, גם הכולל שבו לומד העותר"** [דרכי הוראה"- צ.ס.] **וגם המשיב 3** [יחווה דעת"- צ.ס.] **פועלים בהתאם למדיניות זו ומגישים מועמדים לבחינות אם הם עומדים בקריטריונים"** (תב/100-30).

יצוין, כי התגובה המשלימה לא הוגשה בסופו של יום לבג"ץ.

139. ביום 5.11.00 שלח עו"ד ישעיהו אברהם, ב"כ כוח העותר, מכתב לעו"ד ליכט, בגדרו התייחס לטיטוט התגובה המשלימה שהועברה לעיונו, והציג את עמדת העותר, לפיה ההסדר שהוחל על תלמידי "דרכי הוראה" ו"יחווה דעת" (כמפורט בתגובה המשלימה), מקובל עליו, ככל שיימשך כך גם בעתיד. עם זאת הוסיף, כי יש צורך בעיגון הסכמה זו בהסדר בין "דרכי הוראה" לבין הרבנות הראשית. הלכך, הציע עו"ד אברהם, כי נג דרכי הוראה" ייפגש עם מר אלי בן דהן, מ"מ מנכ"ל הרבנות הראשית דאז, ויגיע עמו להסדר להנחת דעת הצדדים, **"ובכך יבוא לציון גואל' ותימחק העתירה"** (נ/15).

140. במסמך מיום 30.11.00, אשר על בסיסו נמחקה העתירה לבג"ץ, כתב הרב אוחנה את הדברים הבאים:

"בשנת תש"ס הגישו תלמידי בית המדרש "דרכי הוראה" בקשת לתעודת השכלה תורנית גבוהה.

בקשה זו אושרה על ידי הרבנות הראשית והתלמידים קיבלו תעודת השכלה תורנית גבוהה מאחר ועמדו בקריטריונים שנקבעו בשעתו ע"י הרבנות הראשית לישראל.

אף בעתיד כל תלמיד מכל מוסד שהוא ובכלל זה תלמידי בית מדרש "דרכי הוראה" שיעמוד באותם קריטריונים, יקבל תעודה להשכלה תורנית גבוהה".

(תב/100-31)

הרב בן דהן אישר את האמור במסמך וצירף אליו את חתימתו. כמו כן, המסמך המקורי נשמר בנאמנות אצל הרב בן דהן אף לאחר שזה סיים את תפקידו ברבנות הראשית. הוא לא הוגש לבג"ץ ולא הובא לעיונו של עו"ד ליכט מפרקליטות המדינה.

141. ביום 7.12.00 הודיע העותר לבית המשפט העליון, כי בית המדרש בו הוא לומד, "דרכי הוראה", הגיע להסדר עם הרבנות הראשית מחוץ לכותלי בית המשפט. בנסיבות אלו, ביקש כי עתירתו תימחק. ביום 10.12.00 נעתר בית המשפט העליון לבקשה והורה על מחיקת העתירה (תב/107).

142. חרף החלטות מועצת הרבנות הראשית העולות מפרוטוקול 16 ופרוטוקול 18, לא כונסה עוד וועדת הבחינות, לא הוענק שם חדש לנושא ולא נקבעו קריטריונים חדשים ביחס להענקת תעודות השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון. אף מועצת הרבנות הראשית לא דנה יותר בנושא ולא קיבלה החלטות חדשות בהקשר זה.

143. עד כאן סקירה עובדתית של האירועים, כפי שזו עולה ממסמכים שונים שהוגשו לבית המשפט. עתה, משהונחה תשתית ראייתית מספקת, אפנה לבחון את טענות הצדדים בנדון.

החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט- האם הינה בגדר החלטה מחייבת המורה על הנפקת תעודות השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון?

144. השאלה שבליבת המחלוקת בין הצדדים היא, האם מועצת הרבנות הראשית החליטה על הפחתת הקריטריונים לקבלת תעודת השת"ג עבור תלמידי כוחות הביטחון, ולקיים מסלול חילופי לקבלת התעודה האמורה כבר לאחר לימוד של שנתיים בלבד.

145. לטענת המאשימה, כלל לא אושר מסלול מקוצר של שנתיים עבור אנשי כוחות הביטחון, שכן החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט (תב/100-15) הייתה בגדר המלצה בלבד. בהינתן העובדה שהמלצת ועדת הבחינות, בגדרה הוחלט לאשר את פניות הכוללים "יחווה דעת" ו"דרכי הוראה" לקיים תכנית לימודים לאנשי כוחות הביטחון ולגבש תנאים להכרה, לרבות הגבלת מספר התלמידים ותנאי קבלתם, לא אושרה על ידי מועצת הרבנות הראשית ואף לא נקבעו התנאים כאמור, היא לא הייתה בגדר החלטה תקפה. ב"כ המאשימה הוסיף וטען, כי היה זה הנאשם עצמו שדאג לכך שלא יינתן אישור למסלול המקוצר, שעה שבדיון שהתקיים בנושא זה בישיבת מועצת הרבנות הראשית מיום 25.10.99 (פרוטוקול 16, תב/100-24), הוא ציין כי החלטת הוועדה מיום כ"ג סיון היא חלקית ומתייחסת רק לתכנית הלימודים ולא לדרישות ולאופי התלמידים. כך, בסופו של יום, החליטה מועצת הרבנות בפרוטוקול 16, החלטה שזכתה לאישור נוסף בפרוטוקול 18 (תב/100-29), כי הוועדה תשב ותקבע שם חדש לנושא כולו וקריטריונים ברורים באשר לזהות התלמידים הרשאים להצטרף לתוכנית. לא זו אף זו, נוכח העובדה כי ועדת הבחינות לא התכנסה יותר, לא הוענק שם חדש לנושא ולא נקבעו קריטריונים חדשים ביחס להענקת תעודות השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון, נהיר כי למעשה כלל לא אושר מסלול מקוצר.

146. מנגד לכך, טען ב"כ הנאשם כי בישיבת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון נפל דבר עת הוחלט על שינוי דרמאטי בתנאי הנדרש להענקת תעודת השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון, ונקבע משך זמן לימוד מינימאלי של שנתיים. לדידו, היות וההחלטה התקבלה על ידי ועדת הבחינות, אותה הסמיכה מועצת הרבנות הראשית, הרי שכל עוד המועצה לא החליטה אחרת, החלטת ועדת הבחינות תקפה ומחייבת. עוד טען ב"כ הנאשם, כי לאחר קבלת מכתביהם של הרב נוימן ומר ישראל, אשר על פי תכנם משרד החינוך ומשרד הביטחון אינם מכירים בתוכניות המקוצרות לצורכי שכר, סבר הנאשם כי התוכניות ממילא פסקו, פרט לאותם תלמידים שהחלו ללמוד קודם לכן, ולכן כלל לא היה עוד צורך בכינוס ועדה לקביעת קריטריונים, כפי שהוחלט בישיבת המועצה מיום 25.10.99.

147. לאחר בחינת טענות הצדדים, מזה ומזה, באתי לכלל מסקנה כי החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט אינה בגדר החלטה מחייבת היוצרת הכרה של מועצת הרבנות הראשית במסלול מקוצר של שנתיים עבור אנשי כוחות הביטחון. להלן יפורטו נימוקיי.

148. כמצוין לעיל, ישיבת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט נערכה **בלא נוכחות הנאשם**. בישיבה הוחלט לאשר את פניות הכוללים של הרבנים הראשיים לישראל לשעבר, בית המדרש "יחווה דעת" ובית המדרש "דרכי הוראה", ולהכיר במסלולי הלימודים שפתחו לאנשי כוחות הביטחון כמסגרות לימוד מוכרות, שבסיומן תוענק

ללומדים תעודת השכלה תורנית גבוהה (תואם ל- B.A). עוד נקבע, כי **על דעת נשיא מועצת הרבנות הראשית** [הנאשם- צ.ס] תגבש הוועדה תנאים להכרה, ובהם הגבלת מספר התלמידים, תנאי הקבלה של התלמידים (כגון: גיל, השכלה וכדומה), ותנאים הנדרשים מבית המדרש כדי לאפשר קיום נאות של הלימודים. מבלי לפגוע באמור, קבעה הוועדה שני תנאי חובה שלא ניתן לוותר עליהם: הראשון, משך זמן הלימוד המינימאלי יהיה שנתיים ימים; השני, הבחינות יערכו ברבנות הראשית במתכונת הבחינות שהייתה קיימת דאז. בסיומו של הפרוטוקול נכתב, כי הוועדה תדווח למועצת הרבנות הראשית בישיבתה הקרובה על ההחלטות דלעיל (תב/100-15).

149. עיון בהחלטת הוועדה האמורה, כמו גם ביתר המסמכים שפורטו בהרחבה לעיל, מצביע על כך כי נוסח ההחלטה אינו עומד שלם בפני עצמו. ניכר, אמנם, כי הוועדה הכירה באופן עקרוני בתכניות הלימוד של בתי המדרש בראשותם עומדים הרבנים הראשיים לישראל לשעבר, "יחווה דעת" ו"דרכי הוראה". ואולם, פרטים ביצועיים הכרחיים באשר למספר התלמידים, תנאי קבלתם ותנאים הנדרשים מבית המדרש כדי לאפשר קיום נאות של תכנית הלימודים, לא נקבעו בגדר החלטת הוועדה, אלא הושארו לדיון וגיבוש עתידי על דעתו של הנאשם, אשר כאמור, כלל לא נכח באותה ישיבה. הנה כי כן, שני תנאי החובה אותם קבעה הוועדה, ביניהם משך זמן לימוד מינימאלי של שנתיים, נועדו להוות תנאי-בסיס עליהם יבנו יתר פרטי תכנית הלימוד בשלב מאוחר יותר, ולאחר קבלת אישורו של הנאשם לכך. אף השורה בסיום פרוטוקול הישיבה, בגדרה נכתב כי הוועדה תדווח למועצת הרבנות הראשית בישיבתה הקרובה על ההחלטות שקיבלה, מצביעה על ההיררכיה שהייתה קיימת בין שני הגופים, ועל הצורך באשרור ההחלטה על ידי מועצת הרבנות הראשית.

150. תימוכין למסקנתי זו ניתן למצוא בעדויות חברי ועדת הבחינות כלהלן: לדברי הרב יצחק רלב"ג, וועדת הבחינות הייתה ועדת אד-הוק, שמהותה - ועדה ממליצה בפני מועצת הרבנות הראשית והרבנים הראשיים (תב/46, גיליון 1, ש' 12-13); הרב שלמה בן שמעון העיד, כי הוועדה אמנם ממליצה, אך זכות ההחלטה הסופית נתונה בידי מועצת הרבנות הראשית (עמ' 588 לפרוטוקול הדיון, ש' 21-28; עמ' 599, ש' 17-24); הרב שמחה הכהן קוק, שלמרות שלא נכח בישיבה מיום כ"ג סיוון ונכח רק בישיבה מיום 4.2.99, העיד גם הוא כי ועדת הבחינות הוקמה לצורך ספציפי, להבדיל מוועדה קבועה, ותפקידה היה להמליץ בפני מועצת הרבנות הראשית אך לא לקבל החלטות סופיות מחייבות (תב/48, גיליון 1, ש' 10-11; ש' 26 ואילך).

151. גורמים בכירים נוספים ברבנות הראשית הביעו אף הם עמדה דומה. כך, למשל, מר גדליה שרייבר, אשר שימש כמנכ"ל הרבנות הראשית בין השנים 1995-2000, העיד כי החלטותיהן של הוועדות השונות ברבנות הראשית מקבלות תוקף מחייב רק לאחר אישור מועצת הרבנות הראשית או הרבנים הראשיים (תב/8א, עמ' 8א).

321, ש' 22-19). גם עו"ד ינובסקי, אשר שימש כעוזרם של הרבנים הראשיים בתקופה הרלוונטית, הסביר כי על דרך הכלל הוועדות ממליצות בפני מועצת הרבנות הראשית, זאת למרות שהיו גם מקרים בהם המועצה האצילה מסמכויותיה לוועדה שמינתה (תב/39, גיליון 1, ש' 22-20). בהתייחסו להחלטה מיום כ"ג סיון, ציין עו"ד ינובסקי כי ההחלטה מדברת בעד עצמה, אך לאור העובדה כי בסופה נאמר שהוועדה תדווח למועצת הרבנות הראשית, יש לבחון אם המועצה שינתה את ההחלטה (תב/39, גיליון 2, ש' 11-6). כשהוצגה בפניו החלטת מועצת הרבנות הראשית בפרוטוקול 16, הוסיף כי כל עוד לא כונסה הוועדה במתכונתה החדשה ולא נקבעו קריטריונים חדשים, הרי שלכאורה ממועד קבלת ההחלטה (25.10.99) לא היה ניתן עוד להנפיק תעודות השת"ג לאנשי כוחות הביטחון (תב/39, גיליון 3, ש' 23-17).

152. לא זו אף זו, ניתן ללמוד כי החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט לא הייתה סופית ומחייבת גם מהחלטות מועצת הרבנות הראשית, שניתנו לאחר ישיבת ועדת הבחינות האמורה, ובמיוחד מדברי הנאשם, כפי שאלו באים לידי ביטוי באותם פרוטוקולים: כך, בישיבת מועצת הרבנות מיום 5.7.99 (פרוטוקול 14, תב/100-17) הוחלט, כי לאחר קבלת אישור משרד החינוך לתוכניות ייקבעו קריטריונים ברורים, וכל המוסדות שיעמדו בקריטריונים יזכו למעמד שווה. נגזר מהחלטה זו, כי אישור תכניות הלימוד המקוצרות יינתן רק לאחר קבלת האישור ממשרד החינוך. גם בישיבת מועצת הרבנות מיום 25.10.99 (פרוטוקול 16) הוחלט, כי הוועדה תשב ותקבע שם חדש לנושא כולו, תקבע קריטריונים ברורים באשר לזהות התלמידים הרשאים להצטרף לתוכנית, וכן תתייחס לתוכנית הלימודים, כך שכל בית מדרש שיעמוד בתנאים שייקבעו יוכל להצטרף לתוכנית. באותה ישיבה השיב הנאשם לדברי הרב ראובברגר לפיהם הוועדה כבר החליטה בנושא, כי הוועדה התייחסה רק לתכנית הלימודים ולא התייחסה לדרישות ולאופי התלמידים הראויים להתקבל לתוכנית. כך גם בישיבת מועצת הרבנות מיום 17.1.00 (פרוטוקול 18), במהלכה אושר נוסח ההחלטה בפרוטוקול 16. באותה הישיבה אמר הנאשם, כי **"הדיון כעת אינה על אותה ועדה, והאם יש לאמץ את החלטותיה..."**. מדבריו אלו של הנאשם נלמד במפורש, כי לא התקיים הליך של אימוץ החלטת וועדת הבחינות על ידי מועצת הרבנות הראשית.

153. עוד יצוין, כי אף בתגובה שהגישה הרבנות לבג"ץ ביום 5.12.99 הובעה העמדה כי המסלול כולו מוקפא עד לקביעת כללים חדשים, מה גם שבכל מקרה גורלו של המסלול כולו מוטל בספק (תב/100-28, פס' 20-19). אמנם, במסגרת התגובה צוינה החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון (פס' 9), אך בהמשך צוין, כי לאחריה הוחלט להקפיא את הבחינות ואת הלימודים במסלול ולבקש מהמוסדות שלא יקבלו תלמידים חדשים, זאת עד שייקבעו קריטריונים ברורים שיוכרו על ידי משרד החינוך (פס' 12). גם בטיטת התגובה המשלימה נכתב, כי מדיניות הרבנות הראשית היא שאותם קריטריונים החלים על כלל המועמדים לתעודה יחולו גם על אנשי כוחות הביטחון, לרבות הדרישה ללימודים במשך חמש שנים (תב/100-30, פס' 5). דברים אלה בהחלט

תומכים במסקנה, לפיה החלטת ועדת הבחינות מעולם לא אומצה על ידי מועצת הרבנות הראשית.

154. מסקנתי מן המכלול האמור היא, כי החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון הייתה אך ורק בגדר המלצה למועצת הרבנות הראשית; ומשלא זכתה ההמלצה לאישורה של המועצה הרי שהיא לא הייתה בגדר החלטה בעלת תוקף מחייב.

155. עוד אציין, כי אף אם הייתי נכון לקבל את טענת ב"כ הנאשם, לפיה החלטת ועדת הבחינות חייבה את הנאשם, ועל פיה הוא גם פעל, הרי שהחלטה זו מאשרת בבירור רק את תוכניות הלימוד של בתי המדרש "יחווה דעת" ו"דרכי הוראה", כך שבכל מקרה אין בהחלטת ועדת הבחינות כדי להצדיק מתן תעודות השת"ג לכלל תלמידי כוחות הביטחון שלמדו במוסדות רבים נוספים. לא זו אף זו, נראה כי שני "תנאי החובה" שנקבעו על ידי ועדת הבחינות כלל לא קוימו בפועל. בחלק מהמכלול הלימודים נמשכו אף פחות משנתיים. כמו כן, הבחינות לא נערכו ברבנות הראשית אלא במכללות עצמן.

מכתבו של מר חיים ישראלי לנאשם מיום 3.11.99

156. כמצוין לעיל, תוכן מכתבו של מר ישראלי, מיום 3.11.99, אשר נכתב במענה לבקשת הנאשם, הפנה למכתבו של שר הביטחון דאז, מר אהוד ברק, לשר החקלאות דאז, מר חיים אורון, מיום 5.8.99, שכותרתו: **"מסלול לימודי יהדות לנגדים"**, בגדרו נכתב כי **"המסלול כפי שמתאר במכתבו ח"כ אורון אינו מעניק תואר אקדמי ואינו מוכר לצורכי שכר [ההדגשות במקור - צ.ס.]"** (תב/100-26).

157. ב"כ הנאשם מייחס למסמך זה חשיבות מכרעת. לטענתו, נוכח הודעת מר חיים ישראלי, לפיה משרד הביטחון אינו מכיר בתוכניות הלימוד המקוצרות לצורכי שכר, סבר הנאשם כי התוכניות הללו פסקו, פרט לתלמידים שכבר החלו ללמוד בתוכניות עוד קודם לכן. משכך, גם לא היה יותר כל צורך לכנס את הוועדה לקביעת קריטריונים, כפי שהוחלט בישיבת מועצת הרבנות הראשית מיום 25.10.99 (פרוטוקול 16). עוד טען ב"כ הנאשם, כי לאחר שהתקבל מכתבו של מר חיים ישראלי, או אז, על פי תפיסת עולמו של הנאשם, ממילא לא ניתנו עוד הטבות שכר על ידי משרד הביטחון לתלמידי כוחות הביטחון המציגים תעודת השת"ג, גם אם היה כתוב בהן שהתלמיד למד חמש שנים; לכן, באופן מעשי **"ישראלי סגר את זה"** (סיכומי ב"כ הנאשם בע"פ, עמ' 1743-1744; עמ' 1746-1748; 1753).

הנה כי כן, אליבא דב"כ הנאשם, משקיבל הנאשם את מכתבו של מר חיים ישראלי, הוא סבר לתומו כי התוכניות המיוחדות לאנשי כוחות הביטחון חלפו מן העולם, ומשכך, לדידו, הוא ניצח במאבקו והבעיה באה על פתרונה.

158. מנגד לכך, ב"כ המאשימה טען כי מכתבו של מר חיים ישראלי כלל אינו מתייחס לתעודת השת"ג ולהטבת השכר הצפויה להינתן בעקבותיה, שכן תשובת שר הביטחון לח"כ אורון מיום 5.8.99 מתייחסת למסלול לא ברור, מאחר שמוזכרת בו שיטת לימודים מרחוק, ומסלול כזה אינו מוכר על ידי משרד החינוך. אף אם המסלול אליו התייחס המכתב היה אכן המסלול המקוצר לתלמידי כוחות הביטחון, ממילא המכתב האמור אינו רלוונטי מאחר שמעולם לא ניתנו תעודות השת"ג ששיקפו את הלימודים במסלול המקוצר; בכל התעודות שהונפקו לאנשי כוחות הביטחון נכתב כי הם למדו במשך חמש שנים. הטבת השכר שניתנה על סמך תעודות השת"ג "רגילה" המשיכה להינתן בבירור גם לאחר מכתבו של מר חיים ישראלי, ואת זאת ניתן ללמוד מההודעה לעיתונות מיום 19.11.99, אשר הנאשם הורה על פרסומה, לפיה תעודת השת"ג תוכר על ידי משרדי החינוך והביטחון ועל ידי צה"ל, רק אם התלמיד למד בישיבה גבוהה חמש שנים, 35 שעות שבועיות, לאחר גיל 18 (תב/100-27).

159. בחנתי בקפידה את מכתבו של מר חיים ישראלי לנאשם, כמו גם את יתר המסמכים שפורטו לעיל, ולא מצאתי במכתב האמור את מה שהסנגור המלומד מבקש ללמוד מתוכו.

אין חולק, כי עד לשלב מסוים התנגד הנאשם לקיומן של התוכניות המקוצרות לאנשי כוחות הביטחון וניסה להביא לסיימן. כחלק מניסיונותיו אלו, פנה הנאשם למר חיים ישראלי וביקש לקבל את עמדתו בעניין "המכונים המבטיחים השכלה תורנית גבוהה לחיילים המשרתים בצבא קבע". במענה לבקשת הנאשם, העביר לו מר חיים ישראלי את מכתבו של שר הביטחון דאז, מר אהוד ברק, לשר החקלאות דאז, מר חיים אורון, מיום 5.8.99, שכותרתו "**מסלול לימודי יהדות לנגדים**", בגדרו נכתב, כאמור, כי "**המסלול כפי שמתאר במכתבו ח"כ אורון אינו מעניק תואר אקדמי ואינו מוכר לצורכי שכר**" (תב/100-26).

160. מקובלת עליי, לעניין זה, טענת ב"כ המאשימה, לפיה המענה שניתן על ידי מר חיים ישראלי אינו נהיר די צרכו ולא ניתן להבין מתוכו במפורש באיזו תכנית לימודים מדובר. במה דברים אמורים? מכתבו של שר החקלאות מר אורון לא צורף למענה שניתן לנאשם ואף לא הוצג בפני בית המשפט. כך, שלמעט הכותרת הכללית, היינו - "מסלול לימודי יהדות לנגדים", דבר אינו מצביע על זהות בין המסלול אליו התייחס השר אורון והמסלול אליו התייחס הנאשם. ואולם, אף אם אניח כי מכתבו של שר הביטחון דאז אכן מתייחס לתוכניות הלימודים המיוחדות עבור אנשי כוחות הביטחון במכללות השונות, גם אז איני סבור כי ניתן להסיק, אף לא ברמת הספק הסביר, שלאחר קבלת מסמך זה נפתרה הבעיה, על פי תפיסת עולמו של הנאשם, והתוכניות המקוצרות כולן חלפו מן העולם.

161. הרב אוחנה העיד בנחישות ובעקביות על כך שמכתבו של מר ישראלי לא היה חד וחלק, ולא התפרש

ככזה שיש בו כדי לסתום את הגולל על תכניות הלימוד לתלמידי כוחות הביטחון:

"מסמך ישראלי לא היה אבן דרך בסיפור. לצערי זה לא היה. זהו זה היה סתם עוד נייר שהוא, אדוני שאל אותי אבל זה מסמך, מסמך חשוב מאוד אני לא מזלזל בשר הביטחון ולא באף אחד. אני מדבר על ההלך רוח במשרדי הרבנות. האם זה שינה את התפיסה של מישהו? לא. העולם נהג כמנהגו..."

(עמ' 1171, ש' 25-29)

ובמקום אחר:

ת. אני לא חושב שהאדון נותן משקל יתר למשרד הביטחון לחיים ישראלי, אני לא זוכר שהם נתנו לזה איזה משקל יתר. והיה עוד איזה מסמך עלום בדרך ש. איך איך את זה אני לא, אני חייב להגיד אני לא מצליח להבין. כותב שר הביטחון ברק אגב הוא לא כותב את זה לרב בקשי דורון. הוא כותב את זה לחיים אורון, לחבר הכנסת חיים אורון. הוא כותב לו ת. חיים אורון..לאובמה והיה מכותב האפיפיור. ש. אבל אתה לא יודע מה הולך בצבא. ת. המכתב הזה אפס ש. אתה לא עובד בצבא. אתה יודע אם מכירים או לא מכירים ת. אני מדבר איתך על מה שקורה ברבנות ש. אתה יודע שהאנשים האלה ת. רגע זה לא הצביע שום חותם על איש. כבוד השופט סגל: תסביר לי. ש. זה אני לא מבין ת. לא נעו אמות הסיפים לא השתנה שום דבר. אף אחד לא התייחס למסמך הזה כאל איזה רעידת אדמה זה הכל" [ההדגשות הוספו- צ.ס.].

(עמ' 1157, ש' 17 ואילך; כן ראו: עמ' 930, ש' 27- עמ' 931, ש' 6; עמ' 934-936; עמ' 1038; עמ' 1048-1049; עמ' 1051-1059; עמ' 1086, ש' 5, ש' 15-16; עמ' 1087, ש' 13-17; עמ' 1097, ש' 7-15; עמ' 1160, ש' 16-18; עמ' 1162, ש' 22-26).

162. מעדותו של הרב אוחנה עולה בבירור, כי הלך הרוח ברבנות הראשית לא השתנה, לבטח לא באופן דרמאטי, בעקבות האמור במכתבו של מר ישראלי. אינדיקציה נוספת לכך היא העובדה, שהמכתב כלל לא צורף לתגובת הרבנות הראשית לבג"ץ. כמפורט לעיל, התגובה לבג"ץ הוגשה ביום 5.12.99, כלומר - לאחר שהתקבל ברבנות הראשית מכתבו של מר ישראלי. ואולם, המכתב לא צורף כנספח לתגובה; זאת, להבדיל למשל ממכתביו של הרב נוימן ממועד החינוך, אשר כן צורפו. לדידי, לו היה המסמך האמור בעל חשיבות מרכזית, כטענת ב"כ הנאשם, הרי שסביר להניח שהוא היה גם מצורף לתגובת הרבנות לבג"ץ. לא זו אף זו, מכתבו של שר הביטחון לשר החקלאות נכתב, כאמור, כבר ביום 5.8.99, היינו - כארבעה חודשים לפני שנשלח על ידי מר ישראלי לנאשם. והנה, על אף הצהרתו של שר הביטחון דאז, כי התכנית אינה מעניקה תואר אקדמי ואינה מוכרת לצרכי שכר, המציאות בשטח לא השתנתה במשך אותם ארבעה חודשים ותלמידי כוחות הביטחון המשיכו ללמוד במכללות השונות, וכדברי הרב אוחנה: "העולם נהג כמנהגו".

163. למעלה מן הצורך אוסיף, כי לא נהירה לי טענת הסנגור המלומד, לפיה לאחר שהתקבל מכתבו של מר חיים ישראלי, על פי תפיסת עולמו של הנאשם ממילא לא ניתנו עוד הטבות שכר על ידי משרד הביטחון לתלמידי כוחות הביטחון המצויים תעודת השת"ג, גם אם היה כתוב בהן שהתלמיד למד חמש שנים.

ההגנה עצמה טענה, כי בהתאם למכתבו של מר ישראלי ועל מנת שלא להטעות את הציבור, ביום 19.11.99 פרסמה הרבנות הראשית, בהנחיית הנאשם, מודעה בעיתונות לידיעת אנשי כוחות הביטחון, לפיה לתעודת השת"ג זכאי רק מי שלמד בישיבה גבוהה חמש שנים, 35 שעות שבועיות, לאחר גיל 18, וכי ללא תנאי זה לא תוכר התעודה על ידי משרדי החינוך והביטחון וצה"ל (פס' 112 לסיכומי הנאשם). עינינו הרואות, הנאשם פרסם קול קורא לציבור, לפיו הטבת שכר תינתן רק למי שלמד חמש שנים. לכן, בצדק טען ב"כ המאשימה כי מכתבו של מר ישראלי אינו רלוונטי מבחינה זו, שכן על פניו הוא שולל את הטבות השכר ללומדים בתכניות הלימודים המיוחדות/מקוצרות בלבד, וכלל לא הונפקה תעודה ששיקפה את הלימוד במסלולים אלו. מרגע שהתעודות שניתנו לתלמידי כוחות הביטחון היו זהות בנוסחן לתעודות "הרגילות" שניתנו לאברכים, ועל גביהן נכתב כי התלמיד "למד חמש שנים בישיבות גבוהות ועבר בחינות כנדרש", הרי שכלל לא ניתן היה להבחין בין תלמיד כוחות הביטחון לאברך "רגיל" המבקש הטבת שכר. למעשה, מנוסחה של התעודה לא ניתן היה לדעת כי אותם תלמידים למדו בתוכניות מיוחדות או מקוצרות לאנשי כוחות הביטחון; ולראיה - תגובתם המופתעת של הרב רלב"ג והרב קוק, חברי מועצת הרבנות הראשית וחברי ועדת הבחינות, עת הוצגה בפניהם תעודת השת"ג בנוסחה "הרגיל" שהוצאה לתלמיד כוחות הביטחון (תב/47, עמ' 5182, ש' 5 ואילך; עמ' 575 לפרוטוקול הדיון מיום 3.10.13, ש' 20 ואילך).

ככל שמבקש ב"כ הנאשם לטעון, כי הנאשם סבר בעקבות מכתבו של מר חיים ישראלי, כי ממילא לא ניתנו עוד

הטבות שכר על ידי משרד הביטחון לתלמידי כוחות הביטחון המציגים תעודת השת"ג, שכן הוא לא הכיר את נוסח התעודה המונפקת לאנשי כוחות הביטחון ולא ידע שמצוין על גביה כי התלמיד למד 5 שנים בישיבות גבוהות, הרי שמדובר בטענה שונה הנוגעת למודעות הנאשם לנוסח התעודה, וטענה זו תידון בהמשך.

164. אף לא מצאתי לקבל את טענת ב"כ הנאשם, לפיה העובדה כי בית המדרש "יחווה דעת" הפסיק את תכניות הלימוד המקוצרות לאחר שני מחזורים בלבד, מלמדת על כך שהנאשם סבר כי תכניות הלימודים המקוצרות פסקו ולא היה בהן עוד כדי להוביל לקבלת הטבות שכר; זאת, מאחר שלו הנאשם היה מעוניין לכזב ולהיטיב עם מקורביו, לבטח היה מבקש להיטיב עם מקורבו לשיטת המאשימה, הרב דוד יוסף. ראשית, מן הראוי לציין כי הנאשם, כאמור, בחר שלא להעיד, כך שגרסתו ומניעיו נותרו אפוא שמורים עמו. שנית, מקובלת עליי לעניין זה טענת ב"כ המאשימה כי בהחלט ייתכן שהרב דוד יוסף, לאור קשריו הקרובים עם הנאשם, כיבד את דרישתו שלא לפתוח כיתות חדשות.

בג"ץ "סקעת"

165. כמובא לעיל, ביום 24.10.99 הגיש מאיר סקעת, תלמיד במוסד "דרכי הוראה", עתירה לבג"ץ כנגד מנהל מחלקת הבחינות ברבנות הראשית, כנגד הרבנות הראשית וכנגד בית המדרש "יחווה דעת" (תב/107). לאחר דין ודברים ממושך בין הצדדים, נחתם ביום 30.11.00 מסמך הפשרה על ידי הרב אוחנה והרב אלי בן דהן, על בסיסו הוגשה בקשה למחיקת העתירה. ביום 10.12.00, לבקשת העותר, הורה בית המשפט העליון למחוק את העתירה. כאמור, מסמך הפשרה לא הוגש לבג"ץ ולא הובא לעיונו של עו"ד ליכט מפרקליטות המדינה.

166. לטענת המאשימה, הבג"ץ, התגובה לו, וכן התנהלות הרבנות בכל התקופה בה העתירה הייתה תלויה ועומדת מהווים חיזוק לעדות הרב אוחנה. ב"כ המאשימה טען, כי על פי תגובת הרבנות לבג"ץ מיום 5.12.99 (תב/100-28), המסלול המיוחד לאנשי כוחות הביטחון הוקפא. משלא התקבלה כל החלטה רשמית אחרת על ידי מועצת הרבנות הראשית, לאחר שהוגשה התגובה, הרי שמרגע זה ואילך לא הייתה אמורה להיות מוענקת כל תעודת השת"ג נוספת לתלמידי כוחות הביטחון. ואולם, מרבית התעודות ניתנו לאחר סיום ההליך המשפטי בבג"ץ. הלכך, טוען ב"כ המאשימה כי הבג"ץ נמחק בעטיו של הסכם הפשרה, אותו מכנה המאשימה "ההסכם הסודי", "שלכאורה לא אומר דבר, אך ברור שאם בגללו הבג"ץ נמחק, הרי שיש בו את מה שאין רואים בו - שהוסכם שהתעודות יינתנו. לפיכך זה למעשה הסכם לעקם את כל הכללים בשקט ובהסתר, אחרת לא היה צריך להגיע להסכם שיש לו רק עותק אחד בכספת של העד אליהו בן דהן" (סיכומי המאשימה,

פס' 233). עוד טוען ב"כ המאשימה, כי הרב אוחנה לא יכול היה לסיים את עניין הבג"ץ לבדו ולחתום על מסמך הפשרה על דעת עצמו, זאת במיוחד בהתחשב בקשר המיוחד בינו לבין הנאשם, ולכן אין ספק כי הנאשם היה מעורב בדבר. לבסוף טען ב"כ המאשימה, כי גם אם הנאשם מכחיש שידע על מסמך הפשרה, הרי שבסופו של יום הוא הורה על הנפקת תעודות כוזבות לאחר סיום ההליך המשפטי בבג"ץ, כך אליבא דעדויותיהם של הרב אוחנה, הגב' רחל עדס ומר רפאל דיין.

167. מנגד לכך, טען ב"כ הנאשם כי הנאשם כלל לא היה מעורב במסמך הפשרה, וכי אף אחד מהחתומים על המסמך, קרי - הרב אוחנה והרב בן דהן, לא שוחחו עמו בזמן אמיתי על המסמך ולא נועצו בו. משכך, לא ניתן להניח את הסכם הפשרה לפתחו של הנאשם ולא ניתן על בסיסו לייחס לו מעורבות כלשהי במתן תעודות השת"ג. עוד טוען ב"כ הנאשם, כי העובדה שהנאשם לא היה מעורב בהסכם מסייעת לעמדת ההגנה, לפיה הוא סבר שהתוכניות המקוצרות הסתיימו ולכן אישר מתן תעודות השת"ג לתלמידים שהחלו לימודיהם לפני שהסתיימו הבג"ץ.

168. אין חולק, כי הנאשם ידע שהוגשה עתירה לבג"ץ על ידי תלמיד מבית המדרש "דרכי הוראה" (ראו דבריו בפרוטוקול 18 המתייחסים לבג"ץ - תב/100-29, עמ' 4), וכי לא היה זה דבר שכיח ברבנות הראשית. הרב אוחנה העיד, כי היה מדובר באירוע חריג במיוחד, ש"הטביע את חותם הדרך בעצם" (עמ' 913, ש' 29-עמ' 914, ש' 2; עמ' 910, ש' 24-25). הרב יוסף אליהו הסביר בעדותו, כי העובדה שהרב הראשי לשעבר (כוונתו לאביו, הרב מרדכי אליהו) תקף את הרבנות הראשית בגין חוסר שוויוניות מצידה יצרה סיטואציה לא נעימה (עמ' 1428, ש' 5 ואילך). הרב דוד יוסף ציין, כי עם הגשת הבג"ץ הוטל על הנאשם לחץ כבד מאוד, בעיקר מצדו של הרב יוסף אליהו (עמ' 545, ש' 14-21; עמ' 546, ש' 17-22). גם הנאשם עצמו מסר במשטרה, כי כאב לו שהנושא הגיע לבג"ץ (הודעה שנייה, גיליון 7, ש' 174-175), וכי הייתה אווירה לא נעימה בין הרבנים (הודעה רביעית, גיליון 3). כמו כן, ב"כ הנאשם התייחס בסיכומיו לבג"ץ כאחד מאותם אמצעים חוקיים שננקטו לצורך הפעלת לחץ על הנאשם במטרה להביא לאישורן של התכניות המיוחדות לאנשי כוחות הביטחון (סיכומי הנאשם, פסקאות 185-186).

169. ב"כ הנאשם טען, כי מעורבותו של הנאשם בכל הקשור לענייני הבג"ץ הייתה מינימאלית; הוא לא היה מעורב בהכנת התגובה שניתנה לבג"ץ (תב/100-28), וכלל לא ידע על הסכם הפשרה (תב/100-31). עם זאת הדגיש ב"כ הנאשם, כי העובדות המפורטות בתגובה לבג"ץ שהוגשה לבית המשפט העליון, תואמות את ידיעתו של הנאשם בכל הקשור להשתלשלות האירועים הנוגעת למסלול המיוחד לאנשי כוחות הביטחון (סיכומי הנאשם, פס' 123). הנה כי כן, גם לעמדת ההגנה הנאשם ידע כי הוחלט להקפיא את הבחינות ואת הלימודים

במסלול ולבקש מהמוסדות שלא לקבל תלמידים חדשים, וזאת עד שייקבעו קריטריונים ברורים שיוכרו על ידי משרד החינוך (תב/100-28, פס' 12; סיכומי הנאשם, פס' 133).

170. הרב אוחנה העיד, כי העמדה שהובעה בבג"ץ מטעם הרבנות הראשית הייתה על דעתו של הנאשם, תוך מעורבותו בגיבוש האסטרטגיה עם היועץ לרבנים הראשיים, עו"ד ינובסקי, גם אם לא כל נימוק ונימוק עבר תחת מכבשו (עמ' 704, ש' 2-1; עמ' 742, ש' 8-15; עמ' 1109-1111). בהתייחסו ל"מסמך הפשרה" שסיים את הליך הבג"ץ, הסביר הרב אוחנה כי המסמך נכתב לאחר שכבר החל להנפיק תעודות השת"ג לתלמידי כוחות הביטחון שלמדו במוסד "דרכי הוראה", ובהתאם להוראת הנאשם. למרות זאת, המתח דאז בין הנאשם לרב מרדכי אליהו היה רב, ולכן האחרון לא הסכים למשוך את העתירה שהוגשה לבג"ץ. משכך, וכדי לסיים את העניין ולהרגיע את הרוחות, הציע מר אלי בן דהן, להוציא את המסמך הנ"ל. הרב אוחנה הבהיר, כי גם "מסמך הפשרה" היה על דעתו של הנאשם (עמ' 765-767).

171. בהתאם לדיון שערכתי לעיל, מצאתי את עדותו של הרב אוחנה מהימנה ומשכנעת (ראו פס' 102 לעיל). ליבת גרסתו הייתה כי כל פעולותיו, לרבות אלו שנגעו לעניין העתירה לבג"ץ, נעשו בהתאם להוראותיו ועל דעתו של הנאשם. גרסתו אף הולמת את הקשר המיוחד בינו לבין הנאשם, אליו התייחסו כאמור מספר עדים, באומרם כי קשה להעלות על הדעת שהרב אוחנה היה פועל בנדון שלא על דעת הנאשם (ראו פסקאות 89-93 לעיל).

172. מסקנתי, לאור המכלול, היא כי הנאשם היה מעורב בגיבוש עמדת הרבנות כפי שזו נמסרה בתגובה לבג"ץ, וכי ידע על קיומו של הסכם הפשרה.

173. לא נעלמה מעיני טענת ב"כ הנאשם, לפיה הרב אוחנה ביקש שלא להוסיף לצער שנגרם לנאשם בשל הפרשה, ולכן על אף שחשב כי פעל "לפי רוחו" של הנאשם, למעשה לא עירב אותו בעניין, כך שהאחרון כלל לא ידע על מסמך הפשרה (פס' 197 לסיכומי הנאשם).

לאחר בחינת מכלול עדותו של הרב אוחנה, נחה דעתי כי הוכח כנדרש שהוא עדכן את הנאשם בזמן אמת על החתימה על מסמך הפשרה (ראו למשל: עמ' 767-768; עמ' 1183, ש' 19 ואילך; עמ' 1185, ש' 16-29; עמ' 1186, ש' 13-19; עמ' 1188, ש' 16-30). ממצא זה אף תואם את עדותו של הרב רלב"ג, לפיה הנאשם היה מעורה בכל ענייני הרבנות וידע על כל שנעשה בה (ראו פס' 92 לעיל; תב/47, עמ' 5172, ש' 4-21).

מועד מתן ההוראה לרב אוחנה להנפיק את תעודות ההשת"ג

174. טענה נוספת אותה העלה ב"כ הנאשם נסבה על כך שלמעשה הנאשם אישר כדן, בהתאם להחלטות וועדת הבחינות ומועצת הרבנות הראשית, מתן תעודות השת"ג לתלמידים שהחלו את לימודיהם **לפני** שהסתיים הליך הבג"ץ. לשון אחרת: אליבא דב"כ הנאשם, כל המוסדות החלו ללמד בטרם נמחקה העתירה לבג"ץ. במסגרת ההליך בבג"ץ הוחלט לאשר את מתן התעודות לתלמידי כל המוסדות שהחלו ללמוד **לפני** שהסתיים ההליך בבג"ץ. משכך, האישורים שנתן הנאשם לאחר הליך הבג"ץ היו עבור תלמידים שהחלו בלימודיהם לפני שהסתיים הליך הבג"ץ, כך שאלו ניתנו באופן חוקי ובהתאם להחלטות הוועדה והמועצה. עוד טען ב"כ הנאשם, כי גם אם הרב אוחנה הנפיק תעודות השת"ג לתלמידים שהחלו ללמוד באותם מוסדות לאחר שהסתיים הליך הבג"ץ, הרי שהדבר לא היה בידיעתו של הנאשם, שכן הרב אוחנה עצמו העיד כי קיבל מהנאשם אישור חד-פעמי לכל מוסד, ולא שב לבדוק עמו לגבי מתן תעודות לתלמידים שהחלו ללמוד לאחר מכן.

175. מנגד, עמדת ב"כ המאשימה בנדון היא, כי טענת ההגנה אינה נכונה מבחינה עובדתית, שכן היו מכללות שנפתחו גם לאחר שהוגשה תגובת הרבנות הראשית לבג"ץ. לא זו אף זו, טענת ההגנה מנוגדת גם לגרסת הרב אוחנה, לפיה הנאשם אישר לכולם, באופן גורף ומבלי להתעמק בתאריכים, משום שהבין לאחר הליך הבג"ץ כי לא ניתן יהיה להפלות בין המוסדות השונים.

176. לאחר שבחנתי את טיעוני הצדדים, מזה ומזה, הגעתי לכלל מסקנה כי דין טענת ההגנה להידחות.

בהתאם לדיון המקיף שנערך לעיל, איני סבור כי החלטת וועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט הייתה בגדר החלטה תקפה ומחייבת. כפועל יוצא מכך, אף איני מקבל את הטענה לפיה מועצת הרבנות הראשית החליטה כדן על מסלול חילופי לקבלת תעודות השת"ג עבור אנשי כוחות הביטחון לאחר לימוד במכללות של שנתיים בלבד (ראו פס' 142-153 לעיל). נגזר מכך, שממילא אין בידי לקבל את טענת ב"כ הנאשם, לפיה הנאשם אישר את מתן תעודות ההשת"ג בהתאם להחלטות הוועדה והמועצה.

177. יתרה מזאת, בהחלטת ועדת הבחינות מיום 4.2.99 נקבע, כי על אף שאין לקבל את התוכנית המוצעת על ידי בתי המדרש "יחווה דעת" ו"דרכי הוראה", יש לאפשר לתלמידים **שכבר החלו בתוכנית בבית המדרש "יחווה דעת" לסיים את הלימודים ולעמוד בבחינות שייערכו על ידי הרבנות הראשית** (תב/100-11). גם החלטת ועדת הבחינות מיום כ"ג סיון תשנ"ט, אשר כאמור לא קיבלה את אישורה הסופי של מועצת הרבנות הראשית, מתייחסת אך ורק לכוללים "יחווה דעת" ו"דרכי הוראה", בראשם עומדים הרבנים הראשיים לישראל לשעבר. כך, שלא מצאתי כל ממש בטענת ב"כ הנאשם, לפיה מועצת הרבנות הראשית כפתה על הנאשם כדן להנפיק תעודות השת"ג לתלמידי **כל המוסדות** שהחלו בלימודיהם **לפני** שהסתיים הליך הבג"ץ.

178. אף טענת ב"כ הנאשם, לפיה במסגרת הליך הבג"ץ הוחלט לאשר את מתן התעודות לתלמידי כל המוסדות שהחלו ללמוד לפני שהסתיים ההליך בבג"ץ, אינה נהירה לי די צרכה. בתגובה לבג"ץ (אשר אף לעמדת ההגנה העובדות המפורטות בה תואמות את ידיעתו של הנאשם (סיכומי הנאשם בכתב, פס' 123)), נכתב במפורש כי הוחלט להקפא את הבחינות ואת הלימודים במסלול עד שייקבעו קריטריונים חדשים ברורים שיוכרו על ידי משרד החינוך (תב/100-28, פס' 2, 12, 16, 18, 20, 22). עוד נכתב בתגובה, כי כל תלמידי הכוללים נמצאים מרחק רב מקבלת התעודה, שכן הבחינה, ביחס אליה הוגשה העתירה לבג"ץ, היא בגדר בחינת משנה ראשונה מבין שורה של בחינות רבות שעל התלמידים לעבור קודם לקבלת התעודה, מה גם שבכל מקרה גורלו של המסלול כולו מוטל בספק (שם, בפס' 19). כך, שבהתאם לאמור בתגובה לבג"ץ, לפיה הוקפאו כל הבחינות ברבנות, ממילא לא הייתה אמורה להיות מונפקת אף לא תעודת השת"ג אחת לתלמידי כוחות הביטחון. יתרה מכך, פס' 20 לתגובה הדנה בשאלה הקונקרטית "מה יעשה בתלמידים שהחלו בלימודים", מתייחסת אך ורק לתלמידים מבית המדרש "יחווה דעת", ונכתב בה כי אין הרבנות הראשית יכולה להסכים לעריכתן של בחינות נוספות **"בשל החשש כי עריכת בחינה נוספת עלולה לעורר את שאר אלפי החיילים שנרשמו לבתי המדרש... ובכך תסוכל הכוונה לעצור את המסלול שנכשל"** [ההדגשות הוספו- צ.ס.] (שם, בפס' 20).

179. לבסוף, טענה זו מטעם ההגנה מנוגדת לגרסתו המהימנה עליו של הרב אוחנה, אשר העיד כי הנאשם נתן לו את ההוראה להנפיק את תעודות ההשת"ג בסמוך למועד בו הגישו התלמידים את הבקשה לקבלת התעודה; היינו - בסוף מסלול הלימודים, וזאת מבלי לתת את הדעת לשאלה מתי החלו בלימודיהם:

"מבחינתי הרב בקשי דורון אישר לרוזנטל שזה היה בסוף ההליך ב-2002 בזמן שאנחנו לא ידענו מתי התחילו. יתכן שאתה בדקת בכתובים שהם התחילו. אבל אנחנו מדברים על אישורים שקרו ב-2001 2002 בסוף הדרך. אנחנו לא הלכנו לבדוק בציציותיהם ואמרנו התחילו ככה או התחילו לא ככה" [ההדגשות הוספו- צ.ס.].

(עמ' 1169, ש' 12-16; כן ראו: עמ' 1170, ש' 5-15; עמ' 1172, ש' 1-4; עמ' 1173-1174; עמ' 1178, ש' 5-6; עמ' 1189, ש' 13-14)

180. סיכומי של תת פרק זה: הנאשם הורה לרב אוחנה להנפיק לתלמידי כוחות הביטחון את תעודות ההשת"ג גם לאחר שנמחקה העתירה לבג"ץ, תוך מודעות מלאה לקיומו של הסכם הפשרה, וזאת למרות שלא אושר על ידי מועצת הרבנות הראשית מסלול חילופי לקבלת תעודת השת"ג עבור אנשי כוחות הביטחון לאחר תקופת לימודים של שנתיים בלבד במכללות.

מודעות הנאשם להנפקת תעודות ההשת"ג הכוזבות

181. משסיימתי לבחון את טענות הצדדים בנוגע להשתלשלות העובדתית של האירועים, שהובילה להוצאת תעודות ההשת"ג עבור אנשי כוחות הביטחון, אפנה לבחון את שאלת מודעותו של הנאשם להוצאת תעודות ההשת"ג הכוזבות, היינו - האם הוא היה מודע בפועל לנוסח התעודה; האם הוא היה מודע לכמות התלמידים שלמדו במוסדות השונים; והאם הוא היה מודע לכך שיש בתעודות הללו כדי להוביל להטבות שכר.

האם ידע הנאשם מהו נוסח תעודות ההשת"ג שהונפקו לאנשי כוחות הביטחון?

182. נוסח תעודות ההשת"ג, אשר הונפקו לתלמידי כוחות הביטחון, הוא כדלקמן:

"הריני לאשר בזה כי הרב..... למד חמש שנים בישיבות גבוהות ועבר בחינות כנדרש.

הוסמך ע"י הרב..... והרב.....

ע"פ הוראת מרן הראשון לציון הרב הראשי לישראל הרב..... שליט"א, זכאי הרב הנ"ל לתעודה כבעל השכלה תורנית גבוהה.

אין בתעודה זו משום מתן כושר לכהן ברבנות בפועל".

183. אין חולק, כי תלמידי כוחות הביטחון לא למדו במשך חמש שנים בישיבות גבוהות. לכן, נשאלת השאלה האם היה הנאשם מודע לנוסחה הכוזב של התעודה; והאם ידע שנוסח התעודה כולל את הביטוי: **"למד חמש שנים בישיבות גבוהות"**.

184. לטענת ב"כ המאשימה, הנאשם היה מודע לנוסח התעודה ועל פי הדברים שמסר במשטרה נוסח זה היה היחיד המקובל עליו. ב"כ המאשימה תמך עמדתו גם בעדותו של הרב אוחנה. עוד טען, כי הנאשם הוא שדאג לכך שלא תוצא כל תעודה אחרת, שכן הוא לא כינס את ועדת הבחינות לצורך קביעת שם חדש לנושא כולו, אף לא לקביעת קריטריונים ברורים באשר למי מקרב התלמידים רשאי להצטרף לתוכנית, ואף לא לקביעת תכנית הלימודים, כפי שהוחלט שייעשה בישיבת מועצת הרבנות הראשית מיום 25.10.99 (תב/100-24, עמ' 9).

185. מנגד, ב"כ הנאשם טען כי הנאשם לא ידע בזמן אמת שעל גבי התעודה המונפקת לאנשי כוחות הביטחון נכתב כי הם למדו חמש שנים בישיבות גבוהות. ב"כ הנאשם הפנה אף הוא לעדותו של הרב אוחנה, אך

טען כי האחרון העיד במפורש שהנאשם לא ידע מהו הנוסח הניתן לאנשי כוחות הביטחון וכי הוא מעולם לא שוחח בזמן אמת עם הנאשם על נוסח התעודה המונפקת. עוד טען ב"כ הנאשם, כי קיים כשל לוגי בטענת המאשימה, לפיה הנאשם אישר מתן אישור כוזב של חמש שנות לימוד, מאחר שחשש שאישור לימודי שנתיים יגרור פתיחה של מסלול חדש מקוצר, שהרי כיצד יעלה על הדעת שהנאשם, אשר התנגד ונלחם נגד מסלול הלימודים המיוחד לאנשי כוחות הביטחון מחשש לזילות תורנית, יורה על מתן אישור כוזב למי שאינו ראוי לכך. באשר לדברי הנאשם במשטרה, מהם עולה לכאורה כי ידע על נוסח התעודה, טען ב"כ הנאשם, כי הנאשם לא נכנס ל"פירוטכניקה" המדויקת של הדברים, ולכן כאשר אמר שהוא מכיר את נוסח האישור הוא למעשה לקח על עצמו אחריות אדמיניסטרטיבית כמי שעמד בראש הרבנות הראשית לישראל.

186. לאחר שבחנתי את טענות הצדדים בנדון, באתי לכלל מסקנה כי הנאשם ידע שעל גבי התעודות המונפקות לאנשי כוחות הביטחון מצוין כי הם למדו חמש שנים בישיבות גבוהות, וזאת למרות שהם למדו, למירב, שנתיים ימים. להלן יפורטו נימוקיי.

187. הנני מסכים כי עדותו של הרב אוחנה איננה "מפלילה" את הנאשם במובן זה שלא ניתן להסיק ממנה כי הנאשם שוחח עמו בזמן אמת על נוסח התעודה, או שהוא היה זה שהורה לו לרשום על גביה כי מבקש התעודה "למד חמש שנים בישיבות גבוהות". במה דברים אמורים? במהלך עדותו, אישר הרב אוחנה כי הוא לא שאל את הנאשם בזמן אמת האם לשנות את נוסח תעודת ההשת"ג "הרגילה" והוסיף, כי בשיחה מאוחרת עם הנאשם, לאחר שכבר החלה חקירת המשטרה בפרשה, אמר לו האחרון, כי "היה צריך לכתוב על גבי התעודות חמש שנים". עוד ציין, כי היום, במחשבה לאחור, ברור לו שהנאשם הבין היטב שהתעודה לתלמידי כוחות הביטחון מונפקת בנוסח הקיים, וכי זה אף היה רצונו (עמ' 915-920). אף בחינת הודעותיו של הרב אוחנה במשטרה מעלה, כי חל שינוי בגרסתו על פני הודעותיו הרבות, באופן שבו בתחילה אמר כי הוא לא חושב או לא בטוח שהנאשם ידע על נוסח האישורים (תב/104, ש' 219-216; תב/104, ש' 53-47; תב/104, ש' 324-327), ואילו בהמשך אמר, שהנאשם ידע גם ידע וזה אף היה רצונו (תב/104, ש' 10-16, 25-29). הנה כי כן, נלמד מעדותו של הרב אוחנה, כי על אף שלתפיסתו רצונו של הנאשם היה ברור, היינו - לא ליצור ערוץ חדש, ולכן היה מובן שיש לפעול על פי המסלול הקיים (עמ' 922-924; עמ' 1223, ש' 15-19; עמ' 1226, ש' 24-29; עמ' 1229, ש' 2-7), הרי שלמעשה הוא לא שוחח עם הנאשם בזמן אמת על נוסח התעודה המונפקת לאנשי כוחות הביטחון.

188. ואולם, סבורני כי אין בדברים האמורים כדי להוביל למסקנה לפיה הנאשם לא ידע כי על גבי תעודות ההשת"ג שהונפקו לאנשי כוחות הביטחון נכתב כי הם למדו "חמש שנים בישיבות גבוהות". זאת, לאור העובדה

כי הנאשם עצמו מסר בחקירותיו במשטרה שידע כי זהו הנוסח המופיע על גבי התעודות אותן הנפיק הרב אוחנה לתלמידי כוחות הביטחון.

189. בחקירתו השנייה במשטרה, עת הוצגה לו תעודת השת"ג כדוגמא מייצגת לאישורים שהוצאו לתלמידי כוחות הביטחון, השיב הנאשם:

"הנוסח של האישור שאתה מציג לי הוא נוסח שיצחק אוחנה יודע, ושהוא מקובל עליי, שהוא משקף את הקריטריונים המקובלים עליי כפי שסיפרתי לכם עד עתה ורק על הנוסח הזה הוא יכול לחתום בהרשאתי".

(הודעה שנייה, גיליון 7, ש' 194-196; ההדגשה הוספה - צ.ס.)

גם בחקירתו השלישית במשטרה, עת הוצגה לנאשם תעודת השת"ג והוא נשאל מה הייתה מעורבותו בהנפקת האישורים, השיב הנאשם:

"אלו היו האישורים, לפי התנאים שמצוינים בהם, אני אף פעם לא חתמתי עליהם, אישרתי באופן עקרוני ולא ידעתי שמדובר במסה ובכמה אנשים מדובר שקיבלו את אותם אישורים".

(הודעה שלישית, גיליון 4, ש' 75-77; ההדגשה הוספה - צ.ס.)

לבסוף, בחקירתו הרביעית במשטרה, עת נשאל הנאשם האם ידע שזהו נוסח התעודות שמוציא הרב אוחנה, השיב על כך ברורות: **"כן"** (הודעה רביעית, גיליון 1, ש' 14-28).

190. דבריו אלו של הנאשם עולים בקנה אחד עם עדותו של הרב אוחנה, לפיה הנאשם ידע כי התעודות מונפקות על פי הנוסח הקיים (עמ' 1223, ש' 15-19); כי אוחנה כלל לא היה מוסמך לקבל בעצמו החלטה לשנות מנוסחה של תעודה קיימת; וכי מעולם לא ניתנה לו הוראה על ידי הנאשם לשנות מנוסחה של תעודת ההשת"ג "הרגילה" (עמ' 918-919).

191. לא זו אף זו, התנגדותו של הנאשם, כפי שעולה ממסמכי הרבנות, הייתה בשל העובדה שחשש כי תיגרם זילות לרבנות עת תינתן לאנשים תעודה שהם אינם ראויים לה (ראו תב/100-24, עמ' 8); היינו - הבעייתיות, לשיטת הנאשם, נבעה מהעובדה כי הפונים, תלמידי כוחות הביטחון, ביקשו לקבל תעודת השת"ג. תעודה זו,

כאמור, היא תעודה מנהלית המונפקת על ידי הרבנות בנוסח קבוע לצורך קבלת הטבת שכר המקבילה לתואר אקדמי ראשון. מהמקובץ עולה אפוא, כי אין מקום להניח שהנאשם סבר כי מדובר בתעודה שונה או בנוסח אחר.

192. אף אין בידי לקבל את טענת הסנגור המלומד, לפיה הנאשם לא נכנס ל"פירוטכניקה" המדויקת של הדברים, ולכן עת אמר שהוא מכיר את נוסח האישור הוא למעשה לקח על עצמו אחריות אדמיניסטרטיבית כמי שעמד בראש הרבנות הראשית לישראל. מהדברים שמסר הנאשם במשטרה עולה בבירור, כי הוא הכיר את נוסח התעודות שהונפקו לאנשי כוחות הביטחון; כי נוסח זה היה מקובל עליו; וכי רק על נוסח זה היה יכול הרב אוחנה לחתום בהרשאתו. אף בהודעתו השלישית במשטרה, בה ציין כי נתן אישור עקרוני, סייג הנאשם את ידיעתו ביחס לכמות הלומדים במסלול, אך לא ביחס לנוסח התעודות שהונפקו לתלמידים. טענה זו אף אינה הולמת עדויות שונות שניתנו ביחס לאופיו של הנאשם כאדם המעורה בפרטים (ראו: עדותו של הרב רלב"ג-תב/47, עמ' 5172, ש' 4-21; עדותו של הרב דוד יוסף-תב/98, עמ' 6224, ש' 26-30).

193. באשר לטענת ב"כ הנאשם, לפיה קיים כשל לוגי בטענת המאשימה, שהנאשם אישר מתן תעודה כוזבת של חמש שנות לימוד מאחר שחשש כי אישור ללימודים לפרק זמן של שנתיים בלבד יגרור פתיחה של מסלול חדש מקוצר; שכן אליבא דב"כ הנאשם כיצד ניתן להעלות על הדעת שהנאשם כמי שהתנגד ונלחם נגד מסלול הלימודים המיוחד לאנשי כוחות הביטחון מחשש לזילות תורנית יורה על מתן אישור כוזב למי שאינו ראוי לכך - מן הראוי לציין כי הנאשם, כאמור, בחר שלא להעיד. גרסתו ומניעיו כתוצאה מכך נותרו אפוא עלומים ושמורים אך עמו. לא זו אף זו, בחקירתו במשטרה מסר הנאשם כי הופעלו לחצים מצד בעלי הקורסים לאשר את התלמידים וכי "הייתה אווירה לא נעימה בין הרבנים, ואני רציתי לסיים עם אותה בעיה" (הודעה רביעית, גיליון 3, ש' 53; וכן גיליון 2, ש' 41-42).

האם ידע הנאשם שהתעודות הובילו לקבלת הטבות שכר?

194. לטענת ב"כ הנאשם, משקיבל הנאשם את מכתבו של מר ישראלי, בגדרו נכתב כי "המסלול כפי שמתאר במכתבו ח"כ אורון אינו מעניק תואר אקדמי ואינו מוכר לצורכי שכר [ההדגשות במקור- צ.ס.]" (תב/100-26), הוא סבר כי התעודות שהונפקו, לאחר סיומו של הליך הבג"ץ, אינן מיטיבות את שכרם של בעליהן. ב"כ הנאשם טען למעשה, כי לאחר קבלת מכתבו של מר ישראלי לא ידע הנאשם כי תעודות השת"ג אפשרו לקבל הטבות שכר מגופי כוחות הביטחון. אליבא דב"כ הנאשם, עדותו של הרב יהודה דרעי, לפיה שליש מהלומדים בבית המדרש בראשותו פרשו לאחר שהבינו כי הלימודים במוסד "קול יהודה" אינם מוכרים לצורך

הטבת השכר (עמ' 622 לפרוטוקול, ש' 5-8), מהווה ראייה ניצחת לכך שהנאשם לא היה צריך לחשוב לאחר קבלת מכתבו של מר ישראלי כי ההכרה בתעודה, כמקנה הטבת שכר - נמשכת; שכן, שני שליש מהלומדים המשיכו ללמוד, הגם שהודע להם כי המשטרה לא תכיר בתעודה כמעניקה הטבה כלכלית.

195. מנגד, ב"כ המאשימה טען כי המשמעות היחידה של תעודת ההשת"ג הייתה כלכלית, ונהיר כי כל הדיונים שנסבו סביב מתן התעודות היו מתוך הבנת כל המעורבים כי המדובר בתעודה שניתנת לשם קבלת הטבת שכר. ב"כ המאשימה הפנה, בין היתר, למודעה שפורסמה בעיתונות על פי הנחיית הנאשם, מיום 19.11.99 (לאחר קבלת מכתבו של מר ישראלי), בגדרה הובהר כי לתעודת השת"ג זכאים רק מי שלמדו חמש שנים בישיבה גבוהה, וללא תנאי זה לא תוכר התעודה על ידי משרדי החינוך, הביטחון וצה"ל.

196. כמפורט בהרחבה לעיל, תעודת "השכלה תורנית גבוהה" יוסדה מלכתחילה כתעודה המהווה את אחד הקריטריונים להכרה בלימודים תורניים המקנים זכאות לתוספת שכר במשרד החינוך (ראו פס' 107 לעיל). מספר רב מהעדים שהעידו בפניי ציינו, כי מטרתה המובהקת של תעודת ההשת"ג, כמו גם לימודיהם של אנשי כוחות הביטחון במכללות השונות, הייתה לצורך שיפור שכרם (עדויות של הרב יהושע נוימן-תב/2, גיליון 4, ש' 21-20; תב/5, עמ' 117, ש' 3-10; עדויות של מר רפאל דיין-תב/9א, עמ' 370, ש' 18-22; עדויות של הרב יצחק רלב"ג-תב/47, עמ' 5135, ש' 12-19; עמ' 5137, ש' 4-11; עדויות של הרב דוד יוסף-תב/98, עמ' 6177, ש' 30; עדויות של הרב מרדכי נגארי-עמ' 1326 לפרוטוקול הדיון, ש' 20-24; עמ' 1328, ש' 7-11; עדויות של מר מאיר רואימי-עמ' 1519; נ/30; עדויות של הרב יוסף אליהו-עמ' 1406, ש' 4-5; עמ' 1408, ש' 28; עמ' 1433, ש' 8-10; עמ' 1473, ש' 28; עמ' 1475, ש' 10-12; עמ' 1477, ש' 7-10). אף הנאשם הסביר בחקירתו הראשונה במשטרה, כי הוא חש אי נוחות מסוימת מהנושא נוכח העובדה כי **"אנחנו צריכים להתעסק ברבנות ולא בנושאי שכר"** (הודעה ראשונה, ש' 16-19; ש' 78-81). הנה כי כן, נהיר לכל כי מטרתה העיקרית, אם לא היחידה, של תעודת השת"ג הייתה - שיפור שכרו של האדם שמחזיק בה.

197. טענת ב"כ הנאשם, לפיה על אף שמלכתחילה ידע הנאשם כי תעודת השת"ג מובילה לקבלת הטבת שכר, הרי לאחר קבלת מכתבו של מר ישראלי סבר כי לא ניתנו עוד הטבות שכר על ידי משרד הביטחון לתלמידי כוחות הביטחון המציגים תעודה זו, אינה מקובלת עליי.

ראשית, בהתאם לדין הנרחב לעיל לא מצאתי במכתבו של מר חיים ישראלי את מה שהסנגור המלומד מבקש ללמוד מתכנו. אף לא מצאתי כי הלך הרוח ברבנות הראשית השתנה, לבטח לא שינוי דרמטי, בעקבות האמור במכתב זה (ראה פסקאות 154-161). שנית, משקבעתי לעיל כי הנאשם הכיר את נוסח התעודות שהונפקו לתלמידי כוחות הביטחון וידע כי נרשם בהן שלמדו חמש שנים בישיבות גבוהות, הרי שכלל לא ניתן ליישב את המודעה

שפורסמה בעיתונות בהנחיית הנאשם לאחר קבלת המכתב ממר ישראלי (תב/100-27) עם המסקנה לפיה הנאשם סבר שלא ניתן עוד הטבות על ידי משרד הביטחון למציגי תעודת השת"ג (להשלמה ראו הדיון בפס' 161 לעיל).

198. נחה דעתי, כי הנאשם ידע כי התעודות שהונפקו לאנשי כוחות הביטחון הובילו לקבלת הטבות שכר, זאת גם לאחר שקיבל לידיו את מכתבו של מר חיים ישראלי.

מודעות הנאשם לכמות הלומדים בבתי המדרש השונים

199. לטענת ב"כ המאשימה, הנאשם ידע כי מדובר על הנפקת תעודות כוזבות בהיקף של למצער כמה מאות תעודות. ב"כ המאשימה הפנה להודעותיו של הנאשם במשטרה, במיוחד להודעתו השלישית, בגדרה התייחס לכמות התלמידים במוסדות השונים ביחס אליהם הורה "להעלים עין", וכן לעדותו של הרב אוחנה, לפיה כולם ידעו כי מדובר בתופעה לא קטנה וכי ברור היה שלומדים במכללות מעל ל-500 תלמידים.

200. ב"כ הנאשם, מצדו, טען באופן כללי כי הנאשם לא ידע מהי כמות התלמידים שלמדו במסלול וקיבלו תעודות וכי לא היה מודע לממדיה הרחבים של התופעה.

201. בהינתן העובדה כי הנאשם בחר שלא להעיד במשפט ולמסור את גרסתו באופן סדור, על בית המשפט להתחקות אחר מודעותו בהסתמך על שלל הראיות האחרות שהגישו הצדדים, כשהמרכזיות בהן, כאמור, הן הודעות הנאשם במשטרה ועדותו של הרב אוחנה.

202. בגדר חקירתו הראשונה במשטרה הסביר הנאשם על המסלול הניסיוני לאנשי כוחות הביטחון, וציין כי למעט המסלול הראשוני שנפתח בבית המדרש "יחווה דעת", שכלל כ-30 תלמידים, נפתח מסלול דומה בבית המדרש "דרכי הוראה" **"ובשלב הראשון זה הגיע ל-100-200 תלמידים"** (הודעה ראשונה, גיליון 2, ש' 34). בחקירתו השלישית, עת נשאל מהי כמות התלמידים ביחס אליה הורה לרב אוחנה "להעלים עין", השיב הנאשם: **"בכל מדרש, כמה עשרות"**, וציין כי ידע על חמישה בתי מדרש שונים ("יחווה דעת", "דרכי הוראה", "אור חדש", בית המדרש של הרב יהודה דרעי בבאר שבע ובית המדרש של הרב שאר יישוב הכהן) (הודעה שלישית, גיליון 6, ש' 144-149).

203. עוד יצוין, כי במהלך חקירותיו במשטרה חזר הנאשם על כך שלא ידע כי היקפיה של התופעה רחבים כל כך וכי חשב שמדובר בכמות תלמידים מצומצמת (הודעה שנייה, גיליון 8, ש' 225-226, 238; הודעה שלישית, גיליון 2, ש' 29; גיליון 5, ש' 107, 126-127; גיליון 7, ש' 179-180; גיליון 8, ש' 199-201). אף הרב אוחנה ציין בעדותו, כי הוא לא דיבר עם הנאשם על מספרים (עמ' 694, ש' 16) וכי למעשה לא ניתן היה לדעת

מהי כמות התלמידים המדויקת, שכן תעודות השת"ג הונפקו על ידי הרבנות הראשית בדיעבד עם סיום הלימודים במוסדות השונים (עמ' 1265, ש' 10-2).

204. נחה דעתי, כי הנאשם ידע שלומדים במוסדות השונים למצער כ-200 אנשי כוחות הביטחון.

205. סיכומי של פרק זה: הוכח לפניי במידת הנדרש כי הנאשם הורה לרב אוחנה להנפיק תעודות השת"ג, שלא על פי הקריטריונים, עבור למצער כ-200 פונים מקרב אנשי כוחות הביטחון; הוראת הנאשם ניתנה עת הכיר את נוסחה הכוזב של התעודה, על גביה נרשם כי מבקש התעודה למד במשך חמש שנים בישיבות גבוהות, וזאת למרות שמסלול הלימודים במכללות נמשך לכל היותר כשנתיים; הנאשם אף ידע, כי יש בכוחה של תעודת השת"ג להוביל לשיפור שכרו של מי שמציג אותה לגופי כוחות הביטחון.

עד כאן הפן העובדתי. מכאן אעבור לדון בפן המשפטי.

הפן המשפטי

206. משקבעתי כי הנאשם הנחה את הרב אוחנה להוציא את התעודות הכוזבות, נידרש עתה לשאלה האם מתקיימים יסודותיה של כל אחת מהעבירות המיוחסות לנאשם בכתב האישום, בהתחשב במכלול הממצאים העובדתיים שנקבעו לעיל.

207. יוער, כי תמוהה בעיניי העובדה שהמאשימה, שלא כהרגלה, החסירה מסיכומיה ניתוח משפטי של העבירות המיוחסות לנאשם, ואין לי אלא להצר על כך.

קבלת דבר במרמה

208. עבירת "קבלת דבר במרמה" מצויה בסעיף 415 לחוק העונשין, אשר לשונו כדלקמן:

"המקבל דבר במרמה, דינו - מאסר שלוש שנים, ואם נעברה העבירה בנסיבות מחמירות, דינו - מאסר חמש שנים".

האינטרס החברתי עליו באה עבירת המרמה להגן הוא חופש הרצון, חופש הפעולה וחופש הבחירה של המרומה (ע"פ 752/90 שמואל ברזל נ' מדינת ישראל פ"ד מו(2) 539, פס' 47 (1992)).

209. היסוד העובדתי של עבירת המרמה כולל שלושה רכיבים: האחד - ביצועה של מרמה; השני - קבלתו של "דבר"; והשלישי - קיומו של קשר סיבתי בין המרמה לבין קבלת הדבר (דנ"פ 2334/09 ישראל פרי נ' 83

מדינת ישראל פ"ד סד(3) 502, פס' 57 לפסק דינה של כב' השופטת פרוקצ'יה (2011); ע"פ 2955/94 **מדינת ישראל נ' נחום דורי** פ"ד נ(4) 573, פס' 11 לפסק דינו של כב' השופט גולדברג (1996)). המונחים "מרמה" ו"דבר" מוגדרים בסעיף 414 לחוק העונשין: מרמה היא "טענת עובדה בענין שבעבר, בהווה או בעתיד, הנטענת בכתב, בעל פה או בהתנהגות, ואשר הטוען אותה יודע שאינה אמת או שאינו מאמין שהיא אמת; ו"לרמות" - להביא אדם במרמה לידי מעשה או מחדל". דבר הוא "מקרקעין, מיטלטלין, זכות וטובת הנאה". רכיב ה"קבלה" מוגדר בסעיף 438 לחוק העונשין, ולפיו אין נפקא מינה בין שהדבר נתקבל בשביל עושה המעשה ובין בשביל אחר, בין בידי עושה המעשה ובין על ידי אחר. רכיב נוסף העשוי להתווסף ליסוד העובדתי של העבירה הוא קיומן של נסיבות מחמירות אם ישנן כאלה.

210. כאמור, עבירת המרמה היא עבירה תוצאתית. על כן, היסוד הנפשי הדרוש לגיבוש העבירה הוא: מודעות המרמה לכך שטענת העובדה היא כוזבת, וכן לנסיבות המחמירות, ככל שיש כאלה; צפייתו את האפשרות שהטענה הכוזבת תביא את המרומה לידי מעשה או למחדל; וביחס של לפחות קלות דעת כלפי אפשרות זאת (ע"פ 5102/03 **מדינת ישראל נ' דני קליין**, פס' 32 לפסק דינה של כב' השופטת פרוקצ'יה (4.9.07)).

211. משקבעתי כי הנאשם הורה לרב אוחנה להנפיק עבור אנשי כוחות הביטחון תעודות השת"ג היוצרות מצג כוזב, לפיו התלמידים למדו במשך חמש שנים בישיבות גבוהות, למרות שמסלול הלימודים במכללות ארך לכל היותר שנתיים, הרי שהרכיב העובדתי בדבר ביצועה של מרמה מתקיים. הרכיב של "קבלת דבר" מתקיים אף הוא נוכח העובדה כי גופי הביטחון העניקו לכל קצין או נגד שאושרה לו הטבת השכר, תוספת שנעה בין 2,000 - 4,000 ₪ לחודש לכל תקופת שירותו, וכבסיס לחישוב גמלתו לכל תקופת חייו, עד שאלה הופסקו.

212. לטענת ב"כ הנאשם, רשויות הביטחון היו מודעות היטב לטיב התוכניות המקוצרות בבתי המדרש השונים, על כל ההיבטים הכרוכים בהן כגון: תקופת הלימודים, אופי הלימודים, הבחינות וכיו"ב. מכאן, שרשויות הביטחון אשר אישרו את הבקשות לקבלת הטבות השכר כלל לא רומו. למעשה, לטענת הסנגור המלומד הקשר הסיבתי הנדרש לביצוע עבירת המרמה נותק, שכן גופי הביטחון היו מודעים למרמה, כך שבפועל רצונם החופשי כלל לא נפגע (פס' 148 לסיכומי הנאשם בכתב; עמ' 520 לפרוטוקול הדיון, ש' 14-20).

213. מנגד, לטענת ב"כ המאשימה, גופי הביטחון רומו ברמה המוסדית, אף אם עובד זה או אחר הוא שאישר את הטבת השכר בהבינו כי התעודה אינה משקפת את הלימודים בפועל. הוכחה לכך ניתן למצוא בעובדה כי עת זוהתה פעולת המרמה והובאה במלואה לידיעת הגורמים המחליטים, הופסקו מיד תשלומי הטבת השכר. לשיטת המאשימה, המבחן הקובע לעניין הקשר הסיבתי בין מצג השווא לקבלת הדבר, עת עסקינן

בטענה של קבלת דבר במרמה מקופת המדינה, הוא "מבחן המבקר", לפיו יש לבחון מהי התמונה הכוללת שהוצגה למערכת, והאם גם הדרג המבקר ידע על המרמה. לחילופין, טען ב"כ המאשימה כי התקיים לכל הפחות ניסיון לקבל דבר במרמה (פסקאות 45-52 לסיכומי המאשימה בכתב; עמ' 519-524 לפרוטוקול הדיון).

214. לאחר ששקלתי את טענות הצדדים, מזה ומזה, הגעתי לכלל מסקנה כי דין טענת ההגנה להידחות. שוכנעתי, כי גופי הביטחון רומזו **כמערכת ברמה המוסדית**, אף אם עובד זה או אחר הוא שאישר את הטבת השכר בהבינו כי התעודה אינה משקפת את הלימודים בפועל.

215. יפים לעניין זה דבריו של כב' מ"מ הנשיא [כתוארו דאז] מ' שמגר בע"פ 281/82 **אהרון אבו חצירא נ' מדינת ישראל** פ"ד לז(3) 673 (1983):

"כאשר מדובר על כספים המוחזקים בידי פקיד ציבור, לא די בכך שפקיד הציבור יודע עלמהותה של טענת המרמה המועלית לפניו ונענה לה ביודעו את הכזב שבה, כדי לפטור את מי שטוען את טענת הכזב מן האחריות לפי סעיף 415 הנ"ל. כאשר מדובר על כספים שאינם בבעלותו של מי שמשלם או מורה על תשלומם, יש לתת את הדעת, מה התמונה שתוארה לפני המערכת על כל חוליותיה וחלקיה, ולא רק מה היה ידוע לחוליה האחרונה אשר משלמת מתוך קופת הציבור למי שמעלה את טענת הכזב...

מי שמגיש, למשל, למשרד ממשלתי חשבון לשם קבלת תשלום עבור עבודה שלא בוצעה, יוצר בכך מצג בכתב, המשמש אסמכתא להוצאת כספים מקופת הציבור ומהווה כיסוי לכאורי להוצאה בעיני הנהלת החשבונות, חשב המשרד, האוצר, מבקר המדינה, ועדת הכספים, הוועדה לביקורת המדינה ועוד; אין הוא יכול לטעון, כי הוא לא רימה איש, מאחר שהקופאי, אשר שילם את הכסף, ידע, שהעבודה לא בוצעה כלל".

(שם, בפס' 2; ההדגשה הוספה - צ.ס.)

216. כפי שעולה ממסמכי כוחות הביטחון (תב/101), הטבת השכר ניתנה לאנשי כוחות הביטחון כהטבה מקבילה לתואר אקדמאי על בסיס הגדרה של "הסמכה לרבנות". הסמכה זו הוכרה על ידי כוחות הביטחון בהתבסס על תעודה של הרבנות הראשית לישראל (תב/101, המסמכים הנוגעים לצה"ל-1; המסמכים הנוגעים למשטרה-6; המסמכים הנוגעים לשב"ס-1). הנה כי כן, תעודת ההשת"ג הייתה הכרחית לצורך אישור הטבת השכר, שכן על יסודה נוצר מצג בכתב המשמש אסמכתא להוצאת הכספים מקופת הציבור ומהווה כיסוי לכאורי להוצאה. הלכך, בצדק טען ב"כ המאשימה כי לו היה מגיע הדרג המבקר ובוחן את הניירת הרלוונטית, היה

מתרשם כי מדובר בהתנהלות תקינה. מהמקובץ עולה, כי הרכיב השלישי הדרוש לגיבוש היסוד העובדתי של עבירת המרמה, היינו - קשר סיבתי בין המרמה לבין קבלת הדבר, הוכח במקרה דנא.

217. אף לא מצאתי ממש בטענת ב"כ הנאשם, לפיה לא ניתן לומר כי הנאשם היה שותף למרמה כלפי גופי כוחות הביטחון, שכן בסעיף 20 לכתב האישום צוין כי התלמידים הגישו מסמכים כוזבים לרבנות הראשית במטרה להניח את דעתה ולשכנעה לאשר את הלימודים כעונים על הקריטריונים לקבלת תעודת השת"ג. אליבא דב"כ הנאשם, הנאשם והרבנות חד-המה. כך, שאם הרבנות רומתה גם הנאשם רומה, ולכן לא ניתן לטעון כי הוא זה שרימה בעצמו. ואולם, סבורני, כי גם הרבנות רומתה **כמערכת ברמה המוסדית**, זאת על אף שהנאשם והרב אוחנה ידעו כי חלק מהאישורים שהוגשו אינם תואמים את הלימודים בפועל, וכי למעשה תלמידי כוחות הביטחון אינם זכאים לקבלת תעודת השת"ג המעידה על לימוד של חמש שנים בישיבות גבוהות.

218. אשר ליסוד הנפשי, בהתאם לדין שערכתי לעיל ביחס למודעות הנאשם להנפקת תעודות ההשת"ג, הוכח לפניי כי הנאשם ידע שנוסחן של התעודות שהנפיק הרב אוחנה לתלמידי כוחות הביטחון הוא כוזב, וכי האמור בתעודה אינו משקף את המציאות בפועל. כמו כן הוכח, כי הנאשם ידע שתעודות ההשת"ג היו בעלות משמעות כלכלית עבור מבקשיה והובילו לשיפור שכרו של מי שהציגה למחלקות השכר והתשלומים של גופי כוחות הביטחון.

נסיבות מחמירות

219. סעיף 415 סיפא לחוק העונשין קובע החמרה בעונשו של הנאשם, אם נעברה העבירה בנסיבות מחמירות. החוק אינו מונה רשימה סגורה של אותן נסיבות, ואלה עוצבו לאורך השנים על ידי הפסיקה:

"בין הגורמים שעשויים להוות נסיבות מחמירות, נמצאים ריבוי של מעשי מרמה, התחכום שבהם, הסכומים שהועברו כתוצאה מהמרמה, ביצוען של עבירות נוספות שנועדו לאפשר את המרמה (ע"פ 446/01 רודמן נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(5) 25, 42 (2002)), התמדה במעשי מרמה לאורך זמן (ע"פ 5102/03 מדינת ישראל נ' קליין, בפס' 33 (4.9.2007)), או בהיותו של המרמה עובד ציבור (ע"פ 618/88 בן עמי נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(3) 227, 231 (1989))."

(ע"פ 1784/08 ישראל פרי נ' מדינת ישראל, פס' 42 (5.2.09); ראו גם: דן ביין "ניסיון ל'אילוף' הנסיבות המחמירות בעבירות המרמה והזיוף" הפרקליט כו 378 (תש"ל-תשל"א))

220. נוכח עובדות המקרה דנא, הגעתי לכלל מסקנה כי מדובר בעבירה של קבלת דבר במרמה שנעברה בנסיבות מחמירות. זאת, בהתחשב בהיקף המרמה וממדיה; בגובה הסכומים בהם מדובר; בעובדה שסכומי הכסף נתקבלו מן הקופה הציבורית; ובמעמדו הרם של הנאשם, כמי שעמד בראש הרבנות הראשית לישראל, ואשר ניתן בו אמון רב בכל הקשור לנושא הסמכה לרבנות מצד כלל הגורמים המעורבים, ובהם כוחות הביטחון, שהסתמכו על התעודות הכוזבות.

במאמר מוסגר אציין, כי על פי עובדות כתב האישום, הונפקו על ידי הרבנות הראשית לישראל כ-1,500 תעודות השת"ג כוזבות עבור אנשי כוחות הביטחון. לעיל קבעתי, כי הנאשם ידע שלומדים במוסדות השונים למצער כ-200 תלמידים. ואולם, אף בשים לב לנתון זה, המקל לכאורה עם הנאשם, הרי שעדיין מדובר במרמה בהיקף נרחב, שבוצעה תוך ריבוי מצגי כזב בתעודות רשמיות של הרבנות הראשית לישראל ונאמדת לפחות בעשרות מיליוני שקלים.

ניסיון לקבלת דבר במרמה

221. נוכח העובדה, כי תוספות השכר שהתבקשו משירות בתי הסוהר על סמך תעודות ההשת"ג הכוזבות לא אושרו בסופו של יום, אני קובע כי הנאשם ניסה לקבל מהמדינה סכומי כסף נוספים עבור אנשי כוחות הביטחון המשתייכים לשב"ס (כאמור, שב"ס לא אישר בסופו של יום את הטבות השכר עבור אנשיו, ולמעשה היה זה שהוביל לחשיפת המרמה כולה).

אין בידי לקבל את טענת המאשימה, לפיה יש לייחס לנאשם עבירות ניסיון נוספות, בגין תוספות שכר עתידיות שהיו אמורות להתקבל כשכר בתקופת השירות של אנשי כוחות הביטחון וכתוספת פנסיונית קבועה לאחר מכן. זאת, משום שתוספות השכר העתידיות ממילא מגולמות בעבירה המושלמת שנידונה לעיל. ודוק: לו גופי כוחות הביטחון היו מוסיפים להעניק לאנשיהם את הטבות השכר, היה הנאשם מורשע בעבירה המושלמת בלבד - קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות. נוכח העובדה שהטבות השכר הופסקו על ידי גורמים חיצוניים לנאשם, דהיינו - גופי כוחות הביטחון, אין מקום להרשעת הנאשם בשתי עבירות נפרדות - הן בעבירה המושלמת והן בעבירת הניסיון.

222. היסוד הנפשי בעבירת הניסיון מורכב משני רכיבים: היסוד הנפשי הנדרש לעבירה שהנאשם מנסה לבצע (ראו הדיון ביסוד הנפשי של עבירת קבלת דבר במרמה בפסקאות 206 ו-213 לעיל), בצירוף היסוד הנפשי לעבירת הניסיון עצמה, דהיינו, המטרה ("הכוונה") להשלים את העבירה (ע"פ 5150/93 פאזי סריס נ' מדינת ישראל פ"ד מח(2) 183, פס' 3 לפסק דינו של כב' המשנה לנשיא [כתוארו דאז] א' ברק (1994)). בענייננו, אין ספק כי מתקיים היסוד הנפשי המיוחד הנדרש לעבירת הניסיון, שכן הנאשם מבחינתו למעשה

השלים את ביצוע העבירה. כאמור, העבירה לא הושלמה אך בשל החלטת שב"ס שלא להעניק את הטבות השכר לאנשיו (להרחבה על הקשר המתחייב בין ההתנהגות הגלויה לבין היסוד הנפשי בעבירת הניסיון ראו: ע"פ 9511/01 קונסטנט קובקוב נ' מדינת ישראל פ"ד נו(2) 687, פס' 5 (2002)).

223. מהטעמים שפורטו לעיל, אני קובע כי גם בעבירת הניסיון מתקיים הרכיב של נסיבות מחמירות.

מתן תעודה כוזבת

224. סעיף 281 לחוק העונשין קובע:

"מי שמוסמך או נדרש על פי דין ליתן תעודה העשויה להשפיע על זכויותיו של אדם והוא נותן אותה בידעו שהיא כוזבת בפרט מהותי, דינו - מאסר חמש שנים".

225. במקרה דנא, מתוקף סמכותו של הנאשם כרב הראשי לישראל הוא הסמיך את הרב אוחנה, מנהל מחלקת הבחינות ברבנות, להנפיק את תעודות ההשת"ג על פי דין. תעודות ההשת"ג שהונפקו על ידי הרב אוחנה היו תעודות אשר עשויות להשפיע על זכויותיהם של אנשי כוחות הביטחון במובן זה שבכוחן להקנות זכאות להטבות שכר. הגם שהנאשם אינו חתום בעצמו על תעודות ההשת"ג הרי שאלו ניתנו בהוראתו, כפי שפורט לעיל. כך גם על פי הנוסח המופיע על גבי התעודה: **"ע"פ הוראת מרן הראשון לציון הרב הראשי לישראל הרב..... שליט"א, זכאי הרב הנ"ל לתעודה כבעל השכלה תורנית גבוהה"**. כאמור לעיל, הוראת הנאשם להנפיק את תעודות ההשת"ג ניתנה בידעו כי נוסח התעודה כוזב בפרט מהותי, שכן על גביה נרשם כי מבקש התעודה למד במשך חמש שנים בישיבות גבוהות, על אף שמסלול הלימודים במכללות ארך לכל היותר כשנתיים. הנאשם אף ידע, כי יש בכוחה של תעודת השת"ג להוביל לשיפור שכרו של מי שמציגה לגופי כוחות הביטחון.

מרמה והפרת אמונים

226. סעיף 284 קובע כהאי לישנא:

"עובד הציבור העושה במילוי תפקידו מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בציבור, אף אם לא היה במעשה משום עבירה אילו נעשה כנגד יחיד, דינו - מאסר שלוש שנים".

בית המשפט העליון עמד לא אחת על הערכים המוגנים הניצבים בבסיס איסור פלילי זה:

"אמון הציבור בעובדי הציבור, טוהר המידות של פקידי הציבור, ואינטרס הציבור עליו מופקד עובד הציבור (דנ"פ 1397/03 שבס, בעמ' 408; ע"פ 6916/06 פרשת אטיאס; ע"פ

7318/95, ציוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(3) 793, 804 (1996)). מהאמור עולה, כי האיסור הפלילי של הפרת אמונים הינו איסור "מסגרת", שתכליתו לאגד קשת רחבה של מקרים אשר בהתרחשותם טמון סיכון לערער את יסודותיו של מינהל תקין, ולפגיעה בתדמיתו בעיני הציבור אותו נועד לשרת".

(ע"פ 5083/08 הרב שלמה בניזרי נ' מדינת ישראל, פס' 53 (24.6.09))

227. היסוד העובדתי של העבירה מורכב משלושה: רכיב התנהגותי ("מעשה מרמה או הפרת אמונים"), רכיב נסיבתי ("עובד הציבור העושה במילוי תפקידו") ורכיב תוצאתי (מעשה "הפוגע בציבור") (שם, בפס' 54). בנוגע לרכיב השלישי, היינו - הרכיב התוצאתי, במשך השנים התקבלה בפסיקה העמדה, כי עבירת המרמה והפרת האמונים אינה עבירה תוצאתית אלא עבירה התנהגותית, וכי רכיב זה "נוגע לתכונה מיוחדת של הרכיב ההתנהגותי, דהיינו, שנדרש כי מעשה המרמה או הפרת האמונים יהא, לפי טיבו וטבעו, מעשה הפוגע בציבור" (ע"פ 4148/96 מדינת ישראל נ' יעקב גנות פ"ד נ(5) 367, פס' 23 (1996) (להלן: "עניין גנות"); דנ"פ 1397/03 מדינת ישראל נ' שמעון שבס פ"ד נ(4) 375, פס' 39 (2004) (להלן: "דנ"פ שבס")).

228. כאמור, עבירת המרמה והפרת האמונים היא עבירה התנהגותית. הלכך, היסוד הנפשי שלצידה הוא מודעות בפועל לטיב הפיזי של ההתנהגות ולקיום הנסיבות הרלוונטיות. לשון אחר, מודעות בפועל לכך כי נעשה מעשה מרמה או הפרת אמונים; כי המעשה הוא כזה הפוגע בציבור; וכי המבצע הוא עובד ציבור העושה במילוי תפקידו (עניין גנות, בפס' 23; דנ"פ שבס, בפס' 54). ודוק, "לא נדרש כי העושה יהא מודע לכך כי מעשהו מהווה 'הפרת אמונים', או כי מעשהו פוגע בערכים שהאיסור הפלילי נועד להגן עליהם. לא נדרש שעובד הציבור יהיה מודע לערכים אלה. די בכך שהוא מודע ליסודות העובדתיים-פיזיים המבססים הפרת אמונים זו" (דנ"פ שבס, בפס' 55).

229. מעשיו של הנאשם, בגדרם הורה, בתפקידו כרב הראשי לישראל, לרב אוחנה להנפיק תעודות השת"ג עבור אנשי הביטחון, בניגוד לקריטריונים שנקבעו לכך על ידי הרבנות הראשית, הכוזבות בפרט מהותי, מהווים מעשה מרמה והפרת אמונים. בהתאם לקביעותי לעיל, הנאשם ידע כי נוסח התעודה כוזב וידע גם כי על בסיס תעודות ההשת"ג תינתנה הטבות שכר למי שמציגה בפני גופי כוחות הביטחון. אין כל ספק, כי הענקת הטבות שכר בסכומים של מיליוני שקלים מקופת המדינה, למי שאינו זכאי להן, מהווה פגיעה בציבור. במעשיו, סטה הנאשם מן השורה ומעל באמון שניתן לו על ידי הציבור.

מה הניע את הנאשם להורות על הנפקת תעודות ההשת"ג הכוזבות?

230. אף לאחר כברת הדרך הארוכה שעברנו עד כה, שאלה משמעותית שנותרה מרחפת ללא מענה היא מה הניע את הנאשם להורות על הנפקתן של תעודות ההשת"ג הכוזבות. שכן, אין חולק כי עד לשלב מסוים התנגד הנאשם לקיומן של התוכניות המקוצרות לאנשי כוחות הביטחון וניהל מלחמה עיקשת בניסיון להביא לסיומן.

ב"כ הנאשם טען, כי לא יעלה על הדעת שהנאשם נכנע ללחצים בנושא שהיה בדמו, ומעבר לכך - החליט להפוך עורו ולכזב. כתימוכין לכך הפנה הסנגור המלומד לעדויות שונות המדברות על אופיו החזק והבלתי מתפשר של הנאשם (למשל: עדותו של הרב אוחנה - עמ' 963, ש' 22-11; עמ' 988-989; עדותו של הרב דוד יוסף - עמ' 563-559; עדותו של מר רפאל דיין - עמ' 431-430).

כמצוין לעיל, לקראת סיום עדותו הסביר הרב אוחנה כי על הנאשם הופעלו לחצים לאישור תכניות הלימודים המקוצרות, כשהמרכזי והחריף שבהם היה הגשת הבג"ץ מטעם תלמיד המוסד "דרכי הוראה" המשויך לרב מרדכי אליהו. לדבריו, הנאשם הגיע לכלל הבנה כי קיים נגדו רוב במועצת הרבנות הראשית התומך באישור מסלולי הלימוד לאנשי כוחות הביטחון, כך שאילו היה בוחר להמשיך ולעמוד בהתנגדותו, ממילא היו כופים זאת עליו בעל כורחו, ומעמדו היה נפגע מאחר שהיה נחזה כלפי חוץ כמי שמועצתו מחליטה בניגוד לדעתו ומקבלת את ההחלטות במקומו (עמ' 1280-1274; עמ' 1285-1284).

כמו כן, בחקירתו האחרונה במשטרה מסר הנאשם כי הופעלו לחצים מצד בעלי הקורסים לאשר את התלמידים, וכי **"הייתה אווירה לא נעימה בין הרבנים, ואני רציתי לסיים עם אותה בעיה"** (הודעה רביעית, גיליון 3, ש' 53; וכן גיליון 2, ש' 42-41).

כמצוין לעיל, הנאשם בחר שלא להעיד בבית המשפט, כך שמניעיו וגרסתו נותרו שמורים עמו; ולהימנעות הנאשם מלהעיד יש משמעות ראייתית, שכן היא פועלת לחובתו של הנאשם ומהווה חיזוק לראיות התביעה.

קיומו של מניע אינו יסוד נדרש לגיבושה של כל אחת מהעבירות בהן הואשם הנאשם. בענייננו, הממצאים העובדתיים והמסגרת המשפטית בכללותה הובילו אותי למסקנה, כי הוכח מעבר לספק סביר כי הנאשם ביצע העבירות המיוחסות לו. הנה כי כן, על אף שהשאלה האמורה הטרידה את מנוחתי רבות, וקיוויתי כי יינתן לה מענה עת ימסור הנאשם גרסתו מעל דוכן העדים, אין מנוס אפוא אלא להותירה עם מענה חלקי בלבד. ואולם, אין בכך כדי להעלות או להוריד, שכן המדובר בשאלה שהיא למעלה מן הצורך.

הגנה מן הצדק - אכיפה בררנית

231. בגדר העלאת הטענות המקדמיות, טען ב"כ הנאשם, כי דין כתב האישום כנגד הנאשם להתבטל גם מכוח טענת "הגנה מן הצדק", לפי סעיף 149(10) לחוק סדר הדין הפלילי, שמקורה באכיפה בררנית.
232. בהחלטתי מיום 31.1.13 קבעתי, כי יש להותיר את ההכרעה בטענה זו לשלב מאוחר יותר של ההליך, לאור ההלכה הברורה באשר למיקומה הגיאומטרי הראוי, שכן ברגיל טענה של אכיפה בררנית נבחנת אך ורק בתום ההליך, לאחר שנשמעו כל הראיות הרלוונטיות ולאחר שהתמונה במלואה הוצגה לבית המשפט.
233. לטענת ב"כ הנאשם, הגשת כתב האישום וניהול ההליך הפלילי נגד הנאשם עומדים בסתירה מהותית לעקרונות של צדק והגינות משפטית בשל אכיפה בררנית פסולה. זאת, נוכח העובדה כי לא הועמדו לדין "מחוללי הפרשה" - אותם גורמים בכירים ברבנות הראשית ובעולם הרבני בכלל, אשר הפעילו ונתנו חסותם למכללות בהן למדו אנשי כוחות הביטחון. לשיטתו, שעה שבחרה המאשימה שלא להעמיד לדין פלילי את ראשי המוסדות, כך הייתה חייבת לנהוג גם ביחס לנאשם, ומשלא עשתה כן, דינו של כתב האישום להתבטל.
234. מנגד, טען ב"כ המאשימה כי ישנה הבחנה עובדתית פשוטה בין הנאשם דנא והנאשמים בתיק המקביל, לבין דמויות אחרות בפרשה אשר כנגדן לא הוגש כתב אישום. הרף הראיתי שנקבע על ידי המאשימה להגשת כתב אישום בפרשה דנא הוא כי יהיו בידה ראיות מספיקות, ברמה הנדרשת במשפט פלילי, להוכחת מודעותו או מעורבותו של פלוני ביצירתם והנפקתם של מסמכים כוזבים. לטענת ב"כ המאשימה, ככל שנמצאה תשתית ראייתית כאמור, הוגש כתב אישום; ולראיה, כתב האישום שהוגש בת"פ 260/08 וכתב האישום שהוגש בתיק דנא - כך שההחלטות בדבר העמדה לדין נסמכו על שיקולים ראייתיים, ענייניים ומקצועיים בלבד.
235. גדריה של דוקטרינת ההגנה מן הצדק פורטו על ידי בהרחבה בהחלטה בטענה המקדמית מיום 2.5.13 (ראו פסקאות 12-18). אזכיר בקצרה, כי כבר סותתו אבני דרך בנדון וטענת הגנה מן הצדק תיבחן בשלושה שלבים: **בשלב הראשון**, על בית המשפט לזהות את הפגמים שנפלו בהליכים שננקטו נגד הנאשם, ככל שנפלו פגמים כאלה, ולעמוד על עוצמתם. זאת, במנותק משאלת אשמתו או חפותו של הנאשם. **בשלב השני**, על בית המשפט לבחון אם בקיומו של ההליך הפלילי, חרף הפגמים שנתגלו, יש משום פגיעה חריפה בתחושת הצדק וההגינות. **בשלב השלישי**, מששוכנע בית המשפט כי קיומו של ההליך כרוך בפגיעה חריפה בתחושת הצדק וההגינות, עליו לבחון האם לא ניתן לרפא את הפגמים שנתגלו באמצעים יותר מתונים ומידתיים מאשר ביטולו של כתב האישום (ע"פ 4855/02 מדינת ישראל נ' **בורוביץ'**, פ"ד נט(6) 776, 807-808 (2005) (להלן: "**עניין בורוביץ'**").

הנה כי כן, יישום המבחן התלת שלבי בענייננו מוביל לשאלה הבאה: האם נפל פגם בהליך שננקט כנגד הנאשם בשל

אכיפה בררנית פסולה, כטענת ההגנה.

236. אכיפת הדין נגד אדם אחד והימנעות מאכיפתו נגד אחרים - עת מדובר במקרים דומים - היא אכיפה בררנית. בעניין **בורוביץ'** הוטעם, כי ההכרעה בשאלה אם העמדתם לדין של חלק מן המעורבים בביצוע עבירה הינה בבחינת אכיפה חלקית מותרת או שמא בבחינת אכיפה בררנית פסולה, תהא לרוב תלויה בבירור השאלה אם הרשות הבחינה בין המעורבים על יסוד שיקולים ענייניים (שם, בעמ' 814). בעניין **פרץ** הוסף, כי במקרים מתאימים ניתן יהיה לבסס בגדרה של הדוקטרינה האמורה טענה לפגיעה בשוויון, גם בלא שתידרש בהכרח הוכחה בדבר שיקול זר, הפליה מכוונת וזדונית או חוסר תום לב מצד הרשות (ע"פ 6328/12 **מדינת ישראל נ' פולדי פרץ**, פס' 23 לפסק דינו של כב' השופט ע' פוגלמן (10.9.13)).

237. על הטוען טענה של **אכיפה בררנית** בהעמדה לדין מטילה על הטוען לה את הנטל להראות, כי ההבחנה בין מעורבים שונים מבוססת על שיקולים זרים או שנעשית למטרה זרה, **תוך התבססות על ראיות** (ע"פ 7696/14 **עזרא (שוני) גבריאלי נ' מדינת ישראל**, פורסם בנבו, 11.2.2015; ע"פ 2681/15 **בן שיטרי נ' מדינת ישראל**, פורסם בנבו, 14.2.16). נזכיר את הידוע, כי ההחלטה האם להעמיד לדין חשוד היא החלטה שלטונית. ככזו, חלות עליה נורמות מהמשפט המנהלי על אף היותה החלטה במישור הפלילי (בג"ץ 6396/96 **זקין נ' ראש עיריית באר שבע**, פ"ד נג' (3) 289, 307 (1999) (להלן: "**עניין זקין**"); ישגב נקדימון **הגנה מן הצדק** 387-386 (מהדורה שנייה, 2009) (להלן: "**נקדימון**"). על החלטה כזאת לעמוד במבחן ההלכה החלה על כל ההחלטות המנהליות, היינו - להיות מכוונת לתכלית החוק ולהתבסס על שיקולים ענייניים בלבד, והיא נתונה לביקורת שיפוטית (עניין זקין, בעמ' 307). ואולם, בגדר מושכלות יסוד הן כי בית המשפט אינו מחליף את שיקול דעת התביעה בשיקול דעתו שלו (בג"ץ 3425/94 **גנור נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד נ' (4) 1, פס' 10 (1996)). שיקול הדעת שהוענק לרשויות התביעה בסוגיית העמדה לדין יוצר אפוא מתחם של אפשרויות סבירות, כאשר התערבותו של בית המשפט שמורה למקרים החריגים שבהם נפלה ההחלטה מחוץ למתחם זה (נקדימון, בעמ' 397; בג"ץ 935/89 **גנור נ' היועץ המשפטי לממשלה** פ"ד מד' (2) 515, 485 (1990)).

238. ומן הכלל אל הפרט: האם החלטת המאשימה שלא להעמיד לדין גורמים נוספים בפרשה, ובמיוחד את ראשי המוסדות, היא החלטה הלוקה בחוסר סבירות כך שנפל בה פגם?

המאשימה הבהירה במספר הזדמנויות, כי החלטתה שלא להעמיד לדין גורמים נוספים בפרשה, ביניהם ראשי המוסדות, נעוצה בספק שהתעורר לגבי מודעותם ומעורבותם בהנפקת המסמכים הכוזבים - הוא הרף שנקבע במקרה סבוך זה להעמדה לדין (עמ' 115 לפרוטוקול, ש' 25 ואילך; 404, ש' 14-15; עמ' 405, ש' 5-9; עמ' 515, 485 (1990)).

412, ש' 9-15; עמ' 528-529; עמ' 1840-1842).

239. ההחלטה אם יש בעניין פלוני די ראיות לצורך העמדה לדין מצויה "בגרעין הקשה" של סמכות התביעה. המדובר בשאלה מובהקת של הערכה - עובדתית ומשפטית - ומעצם טיבה ייתכנו לגביה עמדות שונות. נלמד מכך, כי שיקול הדעת המסור לתביעה לעניין זה הוא רחב, וכפועל יוצא מכך נטייתו של בית המשפט להתערב בהחלטה בנושא דיוות הראיות תהיה מצומצמת ביותר (בג"ץ 2534/97 **יהב נ' פרקליטות המדינה**, פ"ד נא(3) 1, עמ' 31-32 (1997)).

240. שוכנעתי, כי החלטת המאשימה שלא להעמיד לדין גורמים נוספים בפרשה נסמכה על היעדר תשתית ראייתית מספקת ברף הנדרש לצורך העמדה לדין. ניתן ללמוד על כך גם מהגשת כתב האישום במקרה דנא. במה דברים אמורים? מלכתחילה סברה המאשימה כי לא היו די ראיות להעמדתו לדין של הנאשם, אך משינה הנאשם את גרסתו ואמר דברים הקושרים אותו באופן ישיר להנפקתם של מסמכים כוזבים, שקלה המאשימה מחדש את עמדתה והחליטה על הגשת כתב האישום.

241. אף לא מצאתי ממש בטענות הסנגור המלומד המתייחסות באופן פרטני לאנשים המעורבים בפרשה שלא הועמדו לדין, כפי שאלו עלו בסיכומיו בכתב (פס' 364-367).

באשר לרב **שמואל אליהו**, על אף שאכן אין חולק כי בעת שעמד בראש מכללת "קארו" בצפת פעל במסגרת תפקידו כחבר מועצת הרבנות הראשית לאישור מסלול הלימודים לתלמידי כוחות הביטחון, הרי שלא הוצגו כל ראיות המעידות על כך שהיה מעורב בהנפקת מסמכים כוזבים ובוודאי שלא הוכחה תשתית ראייתית המצביעה על אכיפה בררנית. אין במסמך שהוגש מטעם ההגנה (נ/34) - מכתבו של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, עו"ד ארז קמיניץ, אל הרב שמואל אליהו, בו נכתב כי היועץ המשפטי לממשלה הגיע לכלל מסקנה כי בחירתו [של הרב שמואל אליהו] לכהונה כרב הראשי הספרדי לישראל היא בלתי ראויה ומעוררת קשיים משפטיים, וזאת בין היתר בשל מעורבותו בפרשה דנא - כדי להוכיח אחרת. במכתב עצמו צוין, כי "**בסופו של דבר, מטעמים שונים, הוחלט שלא להגיש נגדך כתב אישום... למרות כל אלה, במישור המנהלי... יתכן ותהיה משמעות גם לעובדות דלעיל**" [ההדגשות הוספו- צ.ס.].

אף ביחס לרב **אלי בן דהן**, לגביו ציין הסנגור כי הוא זה שחתם על מסמך הפשרה המהווה לשיטת המאשימה "מסמך סודי", לא נמצאו כל ראיות המצביעות על מעורבותו בהנפקת מסמכים כוזבים. הרב בן דהן שימש כמנכ"ל הרבנות הראשית במינוי בפועל למשך חודשים ספורים והיה מקורב הן לרב מרדכי אליהו והן לנאשם (עמ' 486 לפרוטוקול; עמ' 488, ש' 1-11). מעורבותו של הרב בן דהן בפרשה הצטמצמה לחתימה על מסמך הפשרה. כמו

כן, לדבריו הוא היה סמוך ובטוח כי מסמך זה נכתב על דעתו ובאישורו של הנאשם (עמ' 489, ש' 14-19; תב/37, גיליון 3, ש' 1-2).

לא מצאתי כי התקיימה אכיפה בררנית גם ביחס לרב **ישראל וייס**, הרב הצבאי הראשי דאז. הרב וייס סרב לחתום על אישורן של תעודות ההשת"ג (חתימה שנדרשה לצורך מתן הטבת השכר) משום שחש כי **"משהו לא כשר בתהליך"** והעלה סוגיה זו בפני ראש אכ"א דאז, האלוף יהודה שגב (תב/65א, עמ' 3-4). בגין סירובו של הרב וייס, הוחלט כי סגנו, הרב צבי בלק, הוא שיאשר את התעודות (תב/69ב; תב/101-4). הגם שישנן ראיות המצביעות על כך שהרב וייס חשד כי התעודות שהוגשו לאישורו אינן משקפות את המציאות, הרי שלא הוכח כי היה מודע לכך שמדובר בתעודות השת"ג כוזבות שניתנו על סמך אישורי לימודים כוזבים. על כן, סבורני כי גם במקרה זה החלטתה של התביעה שלא להעמיד לדין התקבלה על בסיס שיקולים ענייניים הבאים בגדר מתחם הסבירות.

242. במסגרת סיכומי הפנה הסנגור המלומד לע"פ (ת"א) 15757-04-11 **מדינת ישראל נ' גרינוולד** (18.6.12) (להלן: **"עניין גרינוולד"**) וביקש להקיש ממנו לענייננו.

בעניין גרינוולד, נידון ערעור המאשימה על החלטת בית משפט השלום בתל אביב במסגרתה נתקבלה עתירת הנאשמים בטענה המקדמית של **"הגנה מן הצדק"** מחמת אכיפה בררנית, ובוטלו שניים מתוך שלושת האישומים שבהם הואשמו. הנאשמים היו רואי חשבון שהועמדו לדין בשל מעורבותם ביעוץ בתחום המס וסיועם בביצוע תכנון מס אגרסיבי ובלתי חוקי. זאת, בעוד הנישומים שעבורם בוצע תכנון המס לא הועמדו לדין. בית המשפט המחוזי אישר את החלטת בית משפט השלום לבטל שניים מתוך שלושת האישומים בכתב האישום מחמת אכיפה בררנית פסולה, בציינו כי **"אמון הציבור בכללותו ייפגע אם דווקא "מחוללי" הפרשה - בעלי החברות שמדובר בהן [הנישומים] - לא יועמדו לדין"** (שם, פס' 61).

דא עקא, שסבורני כי הסנגור המלומד, בהיסח הדעת כנראה ושלא כהרגלו, הציג בפני בית המשפט את התמונה שלא בשלמותה. בית המשפט שלערעור ציין באופן מפורש, כי הגיע לתוצאה זוהי לזו אליה הגיע בית המשפט קמא, אולם מנימוקים אחרים, והחלטתו נשענה בעיקר על השינוי המהותי שחל בעמדתה של המאשימה לאחר שניתן פסק דינו של בית משפט השלום (שם, פס' 32). כך, ש"לו היו העובדות כפי שהוצגו בבית המשפט קמא, בלא שיארע כל שינוי, היינו מקבלים את הערעור ומבטלים את החלטתו של בית משפט קמא בדבר ביטול כתב האישום (האישומים הראשון והשני) מחמת הגנה מן הצדק" (שם, פס' 48). להשלמת התמונה אסביר, בקצירת האומר, את השינוי המהותי אליו התייחס בית המשפט המחוזי בעניין גרינוולד.

עמדתה של המאשימה בבית המשפט קמא הייתה, כי הסיבה המרכזית לאי הגשת כתב אישום נגד הנישומים, על אף

חלקם המרכזי בפרשה, נעוצה בספק שהתעורר בדבר ידיעתם על חובת הדיווח. כלומר, החלטתה של התביעה התבססה על שיקול ראייתי, ממש כמו במקרה דנא. ואולם, עמדתה החדשה של המאשימה, כפי שבאה לידי ביטוי בכתב הערעור, הייתה כי נקלעה לכלל טעות עת סברה בעת הגשת כתב האישום כי אין די ראיות להעמיד לדין גם את הנישומים. למעשה, עת נידון הערעור הייתה המאשימה משוכנעת כי הנישומים אכן ידעו על הדיווח בחסר וכי ראוי גם ראוי להעמידם לדין. אף על פי כן, החליטה המאשימה בשנית שלא להעמיד את הנישומים לדין נוכח הסתמכותם על הבטחת המאשימה כי לא יוגש נגדם כתב אישום (שם, פס' 50).

בית המשפט המחוזי היה בדעה כי לא ניתן להשלים עם תוצאה זו:

"לפיכך, מרגע שהגיעה המאשימה לכלל מסקנה כי קיימת תשתית ראייתית מספקת להעמיד את הנישומים לדין, היה עליה להגיש כתב אישום נגדם ונגד המשיבים [רואי החשבון] גם יחד, שהרי מלכתחילה לא הייתה כל סיבה שלא לנקוט אכיפה מלאה נגד כל המעורבים, למעט עניין התשתית הראייתית. משבחרה המדינה שלא לנהוג כך - נפתחה הדלת לטענת האכיפה הבררנית, שנדחתה על ידינו בשלב הראשון" [ההדגשה הוספה - צ.ס.].

(שם, פס' 55)

הנה כי כן, ככל שנבקש להקיש מעניין גרינוולד לענייננו, הרי שיש להקיש ממנו את המסקנה ההפוכה מזו אליה מכוון ב"כ הנאשם: האבחנה בין הנאשם לדמויות אחרות בפרשה מהווה אכיפה חלקית מוצדקת בהינתן השיקולים הראייתיים.

243. אכן, אין חולק כי הנאשם לא קיבל פרוטה לכיסו, בעוד המכללות והגורמים המפעילים אותן קיבלו כספים רבים בדמות שכר לימוד מאנשי כוחות הביטחון. ואולם, לנסיבה זו יהיה משקל בעת בחינת מכלול השיקולים עובר לשלב משפטי שונה מזה הנוכחי.

244. לאור האמור, סבורני כי דין טענת הנאשם לאכיפה בררנית פסולה להידחות והיא נדחית בזאת.

התוצאה

245. לאור המקובץ לעיל, אני מרשיע את הנאשם בעבירות הבאות: **קבלת דבר במרמה בנסיבות**

מחמירות - עבירה לפי סעיף 415 סיפא לחוק העונשין (ריבוי עבירות); **ניסיון לקבלת דבר במרמה בנסיבות**

מחמירות - עבירה לפי סעיף 415 סיפא לחוק העונשין, בצירוף סעיף 25 לחוק (ריבוי עבירות); **מתן תעודה**

כוזבת - עבירה לפי סעיף 281 לחוק העונשין (ריבוי עבירות); מרמה והפרת אמונים - עבירה לפי סעיף 284 לחוק העונשין.

ניתנה היום, י"ט אייר תשע"ז, 15 מאי 2017, במעמד הנוכחים.

צבי סגל, שופט בכיר